

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

ARAP DİLİNDE NİDÂ EDATLARI VE MÜNÂDÂ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet YAKIŞIK

VAN 2013

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI

ARAP DİLİNDE NİDÂ EDATLARI VE MÜNÂDÂ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Mehmet YAKIŞIK

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR

VAN 2013

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI, ARAP DİLİ VE BELAGATI BİLİM DALI'nda YÜKSEK LİSANS YETERLİK TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : Doç. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR

Üye : Doç. Dr. Ömer PAKİŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seyit Battal UĞURLU

Üye : Yrd. Doç. DR. Ferzende İDİZ

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

23 / 01 / 2013

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR	VI
1. GİRİŞ: ARAP DİLİNDE KELİME	1
1. 1. KELİMENİN TANIMI.....	1
1. 1. 1. KELİMENİN KISIMLARI	1
1. 1. 1. 1. İsim.....	2
1. 1. 1. 2. Fiil	2
1. 1. 1. 3. Harf	3
2. GRAMER İLMİ AÇISINDAN NİDÂ EDATLARI VE MÜNÂDÂ	6
2. 1. NİDÂ KELİMESİ VE LÜGAT ANLAMI	6
2. 2. GRAMERCİLERE GÖRE NİDÂ EDATLARI VE SAYISI.....	6
2. 2. 1. NİDÂ EDATLARI	9
2. 2. 1. 1. Yâ.....	9
2. 2. 1. 2. Eyâ	10
2. 2. 1. 3. Heyâ	10
2. 2. 1. 4. Vâ.....	11
2. 2. 1. 5. Ey	11
2. 2. 1. 6. Ây.....	12
2. 2. 1. 7. E.....	12
2. 2. 1. 8. Â.....	13
2. 2. 2. NİDÂ EDATLARINDA HAZF	13
2. 2. 3. MÜNÂDÂ	17
2. 2. 3. 1. MÜNÂDÂNIN ÂMİLİ	18
2. 2. 3. 2. MÜNÂDÂ TÜRLERİ VE ‘İRABI.....	19
2. 2. 3. 2. 1. Mu’rab Münâdâlar	20
2. 2. 3. 2. 1. 1. Muzâf Münâdâ.....	20
2. 2. 3. 2. 1. 1. 1. Münâdânın Zamire İzâfesi	20
2. 2. 3. 2. 1. 2. Muzâfa Benzeme	24
2. 2. 3. 2. 1. 3. Nekire-i Gayr-ı Maksûd.....	25
2. 2. 3. 2. 1. 4. Mu’rab Münâdâların Hükümleri.....	25
2. 2. 3. 2. 2. Mebnî Münâdâlar.....	26
2. 2. 3. 2. 2. 1. Müfred ‘Alem.....	26
2. 2. 3. 2. 2. 1. 1. Müfred ‘Alem Münâdânın ‘İrabı.....	26
2. 2. 3. 2. 2. 2. Nekire-i Maksûde	27
2. 2. 3. 2. 2. 3. Müfred ‘Alem ile Nekire-i Maksûdenin Mebnî Olmasının Sebepleri	27
2. 2. 3. 2. 2. 3. 1. Müfred Münâdânın Damme Üzere Mebnî Gelmesi	28
2. 2. 3. 2. 2. 4. Mebnî Münâdâların Hükümleri	28
2. 2. 3. 2. 3. el Takısı ile Ma’rife Olan İsimlerin Nidâsı	29
2. 2. 3. 2. 3. 1. “اللَّهُمَّ” İfadesindeki “mîm” ile İlgili Tartışmalar.....	31

2. 2. 3. 2. 4. Münâdâ ve Zamir	32
2. 2. 3. 2. 4. 1. Münâdânın Mütekellim yâ'sına İzâfe Edilen Muzâfa İzâfesi	33
2. 2. 3. 2. 5. Münâdânın Tekrarı	34
2. 2. 3. 3. MÜNÂDÂYA TABİ OLANLAR	36
2. 2. 3. 3. 1. Mu'rab Münâdânın Tabileri	36
2. 2. 3. 3. 1. 1. Bedel	36
2. 2. 3. 3. 1. 2. 'Atf-ı Nesak	36
2. 2. 3. 3. 1. 3. Sıfat, Te'kîd ve Atf-ı Beyân	37
2. 2. 3. 3. 2. Mebnî Münâdânın Tabileri	37
2. 2. 3. 3. 2. 1. Nesbi Gerekli Olan Tabi Münâdâlar	37
2. 2. 3. 3. 2. 2. Raf'i Gerekli Olan Tabi Münâdâlar	38
2. 2. 3. 3. 2. 3. Ref'i ve Nasbi Caiz Olan Tabi Münâdâlar	39
2. 2. 3. 3. 2. 4. Müstakil Münâdâ Gibi Olan Tabiler	40
2. 2. 3. 3. 2. 5. İbn Kelimesinin Münâdâya Sıfat Olması	41
2. 2. 3. 4. MÜNÂDÂ DA HAZF	43
2. 2. 3. 5. MÜNÂDÂ İLE İLGİLİ KONULAR	44
2. 2. 3. 5. 1. Münâdâda Terhîm	44
2. 2. 3. 5. 1. 1. Terhîmin Gayesi	45
2. 2. 3. 5. 1. 2. Terhîmin Şartları	46
2. 2. 3. 5. 1. 3. Terhîmde Hazfedilecek Harflerin Sayısı	49
2. 2. 3. 5. 1. 3. 1. İki Harfin Hazfıyla Terhîm	49
2. 2. 3. 5. 1. 3. 2. Bir Kelimenin Hazfıyla Terhîm	50
2. 2. 3. 5. 1. 3. 3. Bir Kelime ile Bir Harfin Hazfıyla Terhîm	50
2. 2. 3. 5. 1. 3. 4. Tek Harfin Hazfıyla Yapılan Terhîm	50
2. 2. 3. 5. 1. 4. Terhîmden Sonra Münâdânın Durumu	51
2. 2. 3. 5. 2. İstigâse	52
2. 2. 3. 5. 2. 1. İstigâse'nin Unsurları	52
2. 2. 3. 5. 2. 1. 1. İstigâse Edatı	52
2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. Müstegâsun bih	52
2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. 1. Müstegâsun bih'in 'Îrâbı	53
2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. 1. 1. Müstegâsun bih Muzâf, Şibh-i Muzâf ve Müfred Nekre	53
2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. 1. 2. Müstegâsun bih Müfred Ma'rife	54
2. 2. 3. 5. 2. 1. 3. Müstegâsun leh	54
2. 2. 3. 5. 2. 2. İstigâse lâm'ı ve Harekesi	55
2. 2. 3. 5. 3. Nudbe	57
2. 2. 3. 5. 3. 1. Nudbenin Unsurları	58
2. 2. 3. 5. 3. 1. 1. Nudbenin Edatları	58
2. 2. 3. 5. 3. 1. 2. Mendûb	58
2. 2. 3. 5. 3. 2. Nudbenin Özellikleri	59
2. 2. 3. 5. 3. 3. Mendûbun Geliş Şekilleri	59
2. 2. 3. 5. 3. 4. Mendûbun Hükümü	60
2. 2. 3. 5. 4. Nidâya Mahsus Olan İsimler	61

3. BELAGAT İLMİ AÇISINDAN NİDÂ EDATLARI VE MÜNÂDÂ..... 63

3. 1. NİDÂ EDATLARININ EDEBİ AÇIDAN UZAK VEYA YAKIN MESAFELERDE KULLANIMI	65
--	----

3. 2. EDEBİ AÇIDAN NİDÂ EDATLARINDA HAZF	68
3. 2. 1. MÜNÂDÎ (ÇAĞIRAN) MÜNÂDÂYA (ÇAĞRILANA) YAKINLIĞI NEDENİYLE HAZF	68
3. 2. 2. İVEDİLİK İÇİN HAZF	69
3. 2. 3. İCAZ İÇİN HAZF	70
3. 3. NİDÂ VE MÜNÂDÂNIN EDEBİ AÇIDAN KULLANIMI	70
3. 3. 1. MEN ETMEK	70
3. 3. 2. YARDIM İSTEME	71
3. 3. 3. NUDBE	71
3. 3. 4. İĞRÂ	71
3. 3. 5. TAHASSUR	72
3. 3. 6. TEMENNİ	72
3. 3. 7. TAACCÛP (HAYRET)	72
3. 3. 8. TEDACCÛR	73
3. 3. 9. HATIRLAMA	73
3. 3. 10. TAHZİR (SAKINDIRMA)	74
3. 3. 11. İHTİSAS	74
3. 3. 12. UYARMA	74
3. 3. 13. KORKUTMA	75
3. 3. 14. KÜÇÜLTME	75
4. SONUÇ	76
KAYNAKLAR	78
ÖZET	82

ÖNSÖZ

Arap dili, tarihte yer alan en eski ve en zengin dillerden biri olarak bilinir. Cahiliye dönemi Arap toplumunda Araplar dillerini kullanırken, arının bal yaptığı gülün koku verdiği gibi mevcut doğal selika üzerinde konuşuyorlardı. Dolayısıyla herhangi bir kurala ihtiyaç duymuyorlardı. Bu dile dair kuralların teşekkülü ise Arapların günlük yaşamdaki konuşmalarına bağlıydı.

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in tebliğ ettiği İslam dininin Arap toplumunda hızlı bir şekilde yayılması, Arap dilinin başta Kur'an-ı Kerim'in olmak üzere hadis ve diğer dini metinlerinin de dili olması gibi hususlar; bu alanda çalışmaların yoğunlaşmasına sebep olmuş; ayrıca alanla ilgili çalışma yapanları da daha titiz davranmaya sevk etmiştir. Hiç şüphesiz yürütülen bu çalışmaların neticesinde Arap dili gramerine dair pek çok eser te'lif edilmiştir. Zira Kur'an-ı Kerim ve Hadis-i Şerifler'in anlamlarını bilmek, Sarf ve Nahiv ilimlerini bilmekten geçer.

Gramer açısından dünyanın en eski ve en zengin dillerinden biri de Arap dilidir. Bu dilin gramerine dair çok sayıda önemli konu vardır. Bu konulardan biri de Arap dilinin gramerinde önemli bir yer teşkil eden "Nidâ" konusudur.

Gramerciler ve belagatçiler açısından nidâ'nın önemi aşikârdır. Zira nidâ, hem belagat açısından hem de günlük konuşmalar açısından pek çok inceliğe sahiptir.

Türkiye'de Arap dili grameri üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Ancak yaptığımız araştırmalarda "nidâ edatları ve münâdâ" hakkında yapılmış özel bir çalışmaya rastlayamadık. Bu nedenle biz de konunun ehemmiyetine binâen tezimizi "Arap Dilinde Nidâ Edatları ve Münâdâ" olarak belirlemeyi uygun gördük. Arap Dili ve Edebiyatında "Nidâ" 'nın nasıl ve niçin kullanıldığını ve ne gibi çeşitleri olduğunu belirlemeye çalıştık.

Bu tezdeki çalışmamızın gayesi Arap Dili ve Edebiyatında önemli bir yer tutan "nidâ edatları ve münâdâ"yı araştırmaktır. Hazırladığımız bu çalışma bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte Arap dilindeki kelime, kelimenin kısımları olan isim, fiil ve harf'e kısaca değindik.

Birinci bölümde nidânın tanımını, nidâ edatlarının sayısı ile münâdânın tanımını, münâdânın 'irabını, münâdânın tabilerini ve münâdâyla ilgili konuları teker teker işledik.

İkinci bölümde ise belagat açısından nidâ ve münâdânın temel çerçevesini izâh etmeye çalıştık.

Yaptığımız bu çalışmada birçok kaynaktan faydalanmakla beraber özellikle; Râdî'nin *Şerhu'l-Kâftîye*'si; İbn Ya'îş'in *Şarhu'l-Mufasssal*'ı; İbn Hişam'ın *Muğni'l-Lebîb*, *Evdâhu'l-Mesalik* ve *Şerhu Katru'n-Nedâ*'sı; el-Câmî'nin *el-fevâ'idu'd-Diyâ'iyye*'si; es-Suyûtî'nin *Hemu'l-Hevam*'i; el-Ezherî'nin *Şerhut-Tasrih ale'l-Tavdih*'i; Abdulhamid'in *Uddetu'l-Mesalik*'i; Abbas'ın *Nahvu'l-Vafi*'si; Abdurrahman el-Meylânî'nin *Şerhu'l-Muğni*'si; el-Meydanî'nin *el-Belâgatul-Arabiyye*'si; Bolelli'nin *Belâgat Me'âni Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*; Akdemir'in, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi* ve et-Taftetzânî'nin *el-Muhtasarı* adlı eserlerden faydalandık.

Bu çalışmamızda bizleri yönlendiren ve bizden hiçbir yardımını esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Mehmet Şirin ÇIKAR'a, ayrıca da tezin yazımı esnasında karşılaştığımız sorunların giderilmesinde yardımlarını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet YAKIŞIK

Van 2013

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geçen eser
bkz. : Bakınız
böl. : Bölüm
bşk. : Başkaları
ev. : Çeviren
h. : Hicrî
Hz. : Hazreti
İst. : İstanbul
m. : Miladî
mad. : Maddesi
mak. : Makale
no. : Numara
r.a. : Radıyallahu ‘anhu
s.a.v. : Sallallahu aleyhi ve sellem
thk. : Tahkik
ts. : Tarihsiz
yay. :Yayınları

1. GİRİŞ: ARAP DİLİNDE KELİME

Arap gramerinde kelime; isim, fiil ve harf olmak üzere üç kısma ayrılır.¹ Tezimizin konusu olan “Arap dilinde nidâ edatları ve münâdâ” kelimenin her üç kısmıyla da alakadar olan bir konudur. Onun için konumuza girmeden önce kelime ve kelimenin kısımlarına kısaca değinmek istiyoruz.

1. 1. KELİMENİN TANIMI

Kelime “الكَلِمَةُ” ifadesinin iştikakı hakkında üç ayrı görüş vardır. Birincisi “كَلِمَةٌ” kâf’ın fethası, lâm’ın kesresi ile olup çoğulu “كَلِمٌ” dur. Bu durumda “لَبِنَةٌ وَلِينٌ” vezniyle aynıdır. Bu Hicazilerin görüşüdür. İkincisi “كَلِمَةٌ” Kâf’ın fethası, lâm’ın sükûnu ile olup çoğulu “كَلِمٌ” dur. Bu da Beni Temim’in görüşüdür. Üçüncüsü “كَلِمَةٌ” kâf’ın kesresi, lâm’ın sükûnu ile olup çoğulu “كَلِمٌ” dur. Bu ise Beni Rabi’ate’nin görüşüdür.²

Kelime; yaralamak, tesir etmek, acı vermek gibi anlamlara gelir.³

Terim anlamı ise gramerciler arasında değişik şekilde tarif edilmiştir. En yaygın olan tarif şu şekildedir:

الكلمة لفظ وضع لمعنى مفرد

“Kelime, müfred bir mana için konulan lafızdır.”⁴

1. 1. 1. KELİMENİN KISIMLARI

Arap dilinde kelime; isim, fiil ve harf olmak üzere üç kısma ayrılır.⁵

¹ Nureddin Abdurrahman el-Câmî, *el-Fevâ'idud-Diyâ'iyye (Molla Camii)*, Salah Bilici Kitapevi, İst., ts., 7.

² Muhammed b. Abdurrahman el-'Umeyrî el-Meylânî, *Şerhu'l-Muğnî*, Salah Bilici Kitabevi, İst., 3.

³ İsmail b. Hammad el-Cavherî, *es-Sıhah Tâcu'l-Luğati ve Sıhâhu'l-'Arabiyye*, (thk.: Ahmed Abdulgaffur Attar), Dâru'l-Melayin, Beyrût, 1990, IV, 2023.

⁴ el-Câmî, *a.g.e.*, 3-6; el-Meylânî, *a.g.e.*, 3.

⁵ el-Câmî, *a.g.e.*, 3-7.

1. 1. 1. 1. İsim

İsim: “ الاسم ” “ سمو ” kökünden türetilmiştir. Lügatta; ulu, yüce veya yükseklik⁶ anlamlarına gelir. Terim anlamı ise şu şekildedir:

الاسم ما دلّ على معنى في نفسه غير مقترن بأحد الأزمنة الثلاثة

“İsim, kelimenin üç zamandan birine bağlı olmaksızın müstakil bir manaya delalet etmesidir.”⁷

İsmin özellikleri

1. İsmın başına “ ال ” takısı gelebilir.
2. İsmın başına nidâ harfleri gelebilir.
3. İsmın başına cer harfleri gelebilir.
4. İsmın sonuna tenvin gelebilir.
5. İsmın sonuna yuvarlak te’nis tâ’sı “ ة ” gelebilir.
6. İsim isnadı kabul eder.⁸

1. 1. 1. 2. Fiil

Fiil: “ الفعل ” lügatta; iş, oluş ve bir eylemde bulunmak demek olup “ ف ” esresiyle isim, fethasıyla masdar, “ فعل ” kökünden gelmektedir.⁹ Terim anlamı ise şöyle yapılmıştır:

الفعل ما دلّ على معنى في نفسه مقترن بأحد الأزمنة الثلاثة

⁶ Cemaluddin Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed b. Ebi’l-Kâsım b. Hubkate İbn Manzûr el-Ensârî, *Lisânü’l-‘Arab*, (thk.: Abdullah Ali el-Kebir ve bşk.), Dâru’l-Me’ârif, Kahire, ts., III, 2109; Serdar Mutçalı, *el-M’uce mi’l-‘Arabiyyu’l-Hadis*, (Arapça Türkçe Sözlük), Dağarcık Yayınları, Sirkeci, İst., ts., 408.

⁷ el-Câmî, *a.g.e.*, 11-14.

⁸ el-Câmî, *a.g.e.*, 15-17; Ahmet Bostancı, *Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı*, (Arapça I), Eskişehir, 2010, 6-7.

⁹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, V, 3438.

“Fiil; üç zamandan (geçmiş, şimdi ve gelecek) birine bağlı olarak bir anlam ifade eden kelimedir.”¹⁰

1. 1. 1. 3. Harf

Harf: “ الحرف ” sözlük anlamı itibarıyla eğmek, meyletmek, döndürmek ve tahrif¹¹ etmektir. Terim anlamı ise şöyledir:

ما دلّ على معنى فى غيره

“Tek başına bir anlamı olmayan başka kelimelerle beraber bir anlam ifade eden edatlardır.”¹² Tariften anlaşıldığı gibi harflerin en temel özelliği, tek başına kullandıkları zaman bir anlamı olmayıp isim veya fiillerle kullanıldığı zaman bir mana ifade etmeleridir. İbn Hişam, (761/1360) harfi diğer nahivcilerden farklı bir tarzda tarif eder ve şöyle der:

وأما الحرف فيعرف بأن لا يقبل شيئاً من علامات الإسم والفعل

“İsim ve fiilin hiç bir özelliklerini kabul etmeyen kelimelere harf denilir.” Zira kelime üç kısımdır. Bir kelime isim, fiil değilse mutlaka harftir.¹³ Harflerin başka bir özelliği de mebnî olmalarıdır. Yani sonları ‘amilden dolayı asla değişmez.¹⁴

Harfler bir yönüyle iki kısma ayrılır:

1. Hûrufü’l- mebânî “Yapı harfleri”

Bunlar kelime yapısı ve oluşumunu sağlayan alfabe harfleri olup yirmi sekiz tanedirler.

2. Hurûfu’l-Meânî “Anlam harfleri”

Bunlar isim ve fiillerle kullandıkları zaman anlamları olan harfler olup sayıları sekseni geçmemektedir. Üç kısma ayrılırlar: İsimlerle kullanılanlar, fiillerle

¹⁰ el-Câmî, a.g.e., 11-14.

¹¹ Bostancı, a.g.e., 160.

¹² el- Câmî, a.g.e., 386.

¹³Ebu Muhammed Abdullah Cemaluddin b. Hişam el-Ensârî, *Şerhu Katru’n-Nedâ ve Bellu’s-Sadâ*, Midyat, ts., 30-31.

¹⁴ el-Meylânî, a.g.e., 39.

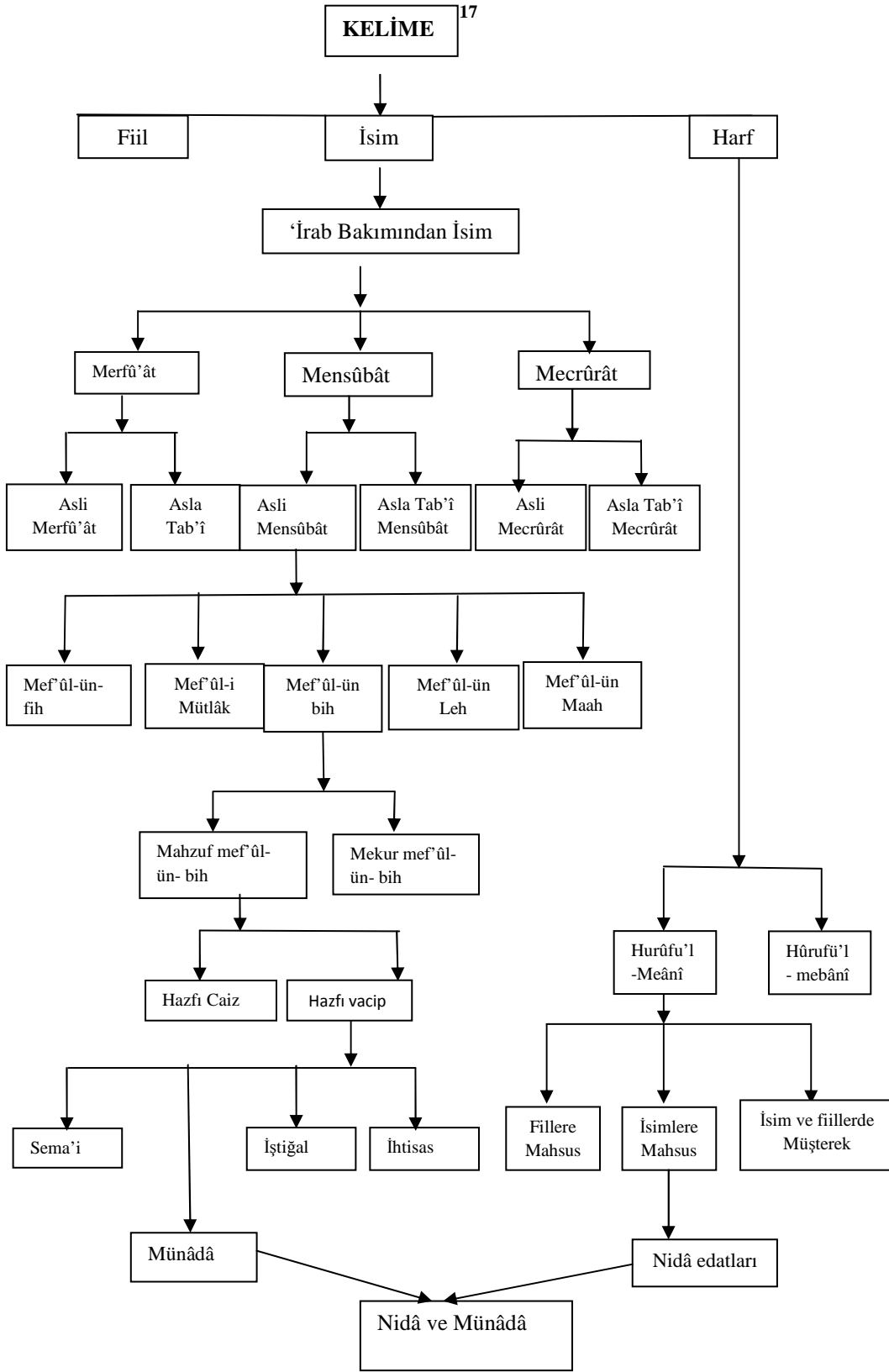
kullanılanlar, isim ve fiillerle kullanılanlar.¹⁵ Tezimizin konusu olan nidâ edatları da aşağıda şema halinde göstereceğimiz gibi isimlerle kullanılanlardandır. Yani isimlere mahsusturlar.

İbn Nedim (385/965) *el Fihrist* adlı eserinin yazımına başlarken şöyle demiştir: “Okuyanlar, boyunlarını uzun ibarelere değil neticelere uzatırlar. Maksatlarını, koklamak isterler.” Onun için mukaddime yazmadan kitabın telifine başlamıştır.¹⁶Bu sebeple biz de giriş kısmını kısa tutup nidâ ve münâdânın kelimeye nasıl ulaştığını şematik olarak göstermeyi uygun gördük.

---

¹⁵ Hıfni Nasıf, ve bşk., *Ed-Durusu'n-Nahviyye*, Dâru İlfî'd-Devliyye, Kuveyt, 2009, IV, 397; Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Kitabevi, Konya, ts., 275.

¹⁶ Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebi Y'akub İshak İbn Nedim, *el- Fihrist*, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 2010, 7.

¹⁷ el-Câmî, *a.g.e.*, 98; el-Meylânî, *a.g.e.*, 14-19

2. GRAMER İLMİ AÇISINDAN NİDÂ EDATLARI VE MÜNÂDÂ

2.1. NİDÂ KELİMESİ VE LÜGAT ANLAMI

Nidâ “النِّدَاءُ” kelimesi; (nûn harfinin hem esresiyle hem ötresiyle) kullanılan “تَدِي يَنْدِي” kök fiilinden gelmektedir. Nidâ “النِّدَاءُ” kelimesinde üç lügat vardır: Birincisi en meşhuru olan “النِّدَاءُ” harfinin kesresiyle uzatılarak, ikincisi “ن” harfinin kesresiyle kasr yapılarak, üçüncüsü ise “النُّدَاءُ” harfinin dammesiyle uzatılarak gelir.¹⁸ Kelimenin sonundaki hemzenin “أ” aslı ise “و” dır.¹⁹

Nidâ sözlükte; ses, güzel ses, uzaklık, yüksek sesle çağırma, birine bağırma, yüksek sesle dua etmek anlamlarına gelir.²⁰ Terim anlamı ise, farklı açılardan birçok tanım yapılmışsa da bu tanımlardan hareketle en kapsayıcı olanı şu tanımdır: Mahzuf bir fiilin yerine geçen, birine seslenmek veya onun dikkatini çekmek gayesiyle ünlem anlamı taşıyan, bir takım özel edatlar yoluyla gerçekleşen bir üsluptur. Bu durumda nahivcilere göre nidâ olması için mutlaka nidâyâ mahsus edatların olması gerekir.²¹

2.2. GRAMERCİLERE GÖRE NİDÂ EDATLARI VE SAYISI

Nidâ üslubunda iki temel unsur bulunmaktadır: Nidâ edatı ve Münâdâ. Biz bu bölümde ilk önce nidâ edatlarının sayıları hakkında bir inceleme yapmaya çalışacağız. Hemen şunu ifade edelim ki nidâ edatlarının sayısı hakkında tam bir mutabakat söz konusu değildir. Bazı kaynaklar bu edatları beş, bazıları altı, bazıları yedi, bazıları ise sekiz olarak belirtmişlerdir.

Bu farklı görüşleri şu maddeler altında özetlemek mümkündür:

¹⁸ Ali b. Muhammed b. İsa Ebu'l-Hasan Nureddin en-Nahvi el-Eşmûnî, *Şerhu'l-Eşmunî li Elfiyeti İbn Mâlik, (Menhecus- Salik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik)*, (thk.: Muhyuddin Abdulhamid) Dâru'l- Kitâbi'l-'Arabiyye, Beyrût, 1955, II, 441.

¹⁹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VI, 4388.

²⁰ Mecdiduddin Muhammed b. Ya'kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-Muhîd*, Mısır, ts., IV, 394-395; el-Cevherî, *a.g.e.*, VI, 2505; İbn Manzûr, *a.g.e.*, VI, 4388.

²¹ Muhammed Muhyuddin Abdulhamid, *Uddetu'l-Mesalik ilâ Tahkiki Evdahi'l Mesâlik*, Menşurati Mektebeti'l-'Asriyye, Beyrût, ts., IV, 3.

Beş diyenler: Bu edatlar; “يا، أيا، هيا، أى، أ” dan oluşmaktadır. Buna ilk değinen Sîbeveyh (180/1505) ’tir. Sîbeveyh, şöyle demiştir.

فأما الاسم غير المندوب فينبه بخمسة أشياء: يا وأيا وهيا وأى وبالآلف

“*Mendûb olmayan isime beş şeyle dikkat çekilir. Bunlar: Yâ, eyâ, heyâ, êy ve eliftir.*”²²

Sîbeveyh burada “وا” harfî nidâ harfinden saymamış ve nidâ ile mendûbun amaçlarını farklı görmüştür. el-Müberred (285/898) dışındaki Basra ve Bağdat ekolü gramercilerin genel görüşü de bu yöndedir.²³ el- Muberrred ise, nidâ edatlarını sayarken - çok ilginçtir- hemzeye, “وألّف الاستفهام” istifham elif-i demiştir.²⁴

Altı diyenler: Bu edatlar; “يا، أيا، هيا، أى، أ، وا” dan oluşmaktadır. Bu görüşü savunan Zeccac (337/948) ’tır. Zeccac söz konusu nudbe harfî olan “وا” edatını nidâ edatından saymıştır.²⁵ ez-Zemahşerî, (538/1144)²⁶ ve İbn Ya’îş (643/1245)²⁷ Zeccac ile aynı görüşü benimsemişlerdir. Burada dikkat edilirse beş diyenler ile altı diyenlerin arasında temel bir fark söz konusu değildir. Görünen tek fark “وا” edatını hem nidâ hem de mendûb için kabul etmişlerdir.

ez-Zemahşerî ve İbn Ya’îş’e göre ilk üçü “يا، أيا، هيا” uzaklık veya uzaklık hükmünde olanlar (uyuyan, dalgın, kulağı sağır olan) için, “أى” ve “أ” yakınlık için, “وا” ise nudbe için kullanılır.²⁸

Yedi diyenler: Bu edatlar, “يا، أيا، هيا، أى، أ، وا، آى” dan oluşmaktadır. Bu görüşü el- Haşimî²⁹, Hiydereti’l-Yemenî (h. 599) ve Süleyman Feyyad³⁰ dile

²² Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sibeveyh, *el-Kitab*, (thk.: Abdusselâm Muhammed Hârun), Beyrût, 1988, II, 229.

²³ Muhammed Müşrî, *Murakebü’n-Nidâ fi’l-Kur’anı’l-Kerim Beyne’l-Meâni’n-Nehviyye ve Delâlatu’l-Hitab*, Muntavara Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi, (basılmamış Doktora Tezi), Cezayir, 2009, 42.

²⁴ Ebu’l-Abbas Muhammed b. Yezid el-Müberred, *el-Muktadeb*, (thk.: Muhammed Abdulhalik), Kahire, 1994, IV, 233.

²⁵ İbn Asfur Ebu’l-Hasan Ali b. Mümin b. Muhammed b. Ali el-Eşbilî, *Şerhu Cemeli’z-Zeccacî*, (thk.: Fevazu’ş-Şiar), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1998, 2, 177.

²⁶ Ebu’l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaiki’t-Tenzil ve ’ Uyuni’l-Ekâvil fi Vucûhit-Te’vil*, Birinci Baskı, Beyrût, 1995, 309.

²⁷ Muvafikuddin Ya’îş b. Ali İbn Ya’îş, *Şarhu’l-Mufasssal*, İdâretu Tab’ati’l-Muniriyye, Mısır, ts., VIII, 118.

²⁸ İbn Ya’îş, *a.g.e.*, VIII, 118.

²⁹ es-Seyyid Ahmed el-Haşimî, *el-Kevâ’idu’l-Esasiyye li-Luğeti’l-‘Arabiyye*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, ts., 247.

³⁰ Suleyman Feyyad, *en-Nehvu’l-‘Asrî*, Merkezi’l-Ehrâm, 1995, 242.

getirmişlerdir. Onlara göre nidâ edatları yedidir. Bunlar, bu durumda “آ” yı nidâ edatından saymamışlardır.³¹

Sekiz diyenler: Bu görüş, Kûfilere nisbet edilir. İbn Malik (672/1274) şöyle demiştir:

ولم يذكر مع حروف النداء آ وأي إلا الكوفيون

“Sadece Kûfiler “آ” ve “أي” harflerini nidâ edatından saymışlar.”³² el-Muradî (749/1375) nidâyı tarif ederken şöyle demiştir:

و معناه لغة الدعاء واصطلاحا دعاء بحرف مخصوصة وهي: يا، وأيا، وهيا، أي، والهمزة ، ووا في الندبت وزاد الكوفيون: آ، أي بالمد

“Nidânin lügat anlamı çağırarak, terim anlamı ise özel harflerle çağıraktır. Bunlar: Ya, Eya, Heya, Hemze ve Vav’dır. Kufiler ise bunlara “â” ile “ây”ı eklemiştir.”³³

Bu tanımlardan da anlaşılıyor ki bu son zikrettiğimiz “آ، أي” yi nidâ edatlarından sayılması ağırlıklı olarak Kûfilere nispet edilmiş görüştür.

Suyûtî de nidâ edatlarını Kufe ekolü gibi sekiz olarak kabul etmiştir.³⁴

Sonuç olarak gramerciler arasındaki ihtilafa bakılırken temelde olan bir ihtilaf söz konusu değildir. Çünkü ilk beş edatta “أ، أي، هيا، يا، أيا، هيا، أي، أ” ittifak vardır. Diğer kalan üç edattan “وا” edatındaki ihtilafı kimileri nudbeye mahsus, kimileri hem nidâ hem de nudbeye mahsus kılmıştır. Diğer kalan iki edattan “آ، أي” in ihtilaf sebebinin ise lehçe değişikliğinden kaynaklandığı görülmektedir.

³¹ Müşrî, a.g.e., 43.

³² Cemaleddin Muhammed b. Abdullah İbn Mâlik, et-Taî el-Endülüsî, Şerhu’t-Teshîl, (thk.: Abdurrahman es-Seyyid ve Muhammed Bedvi’l-Mahtun), Hecr, 1990, III, 386.

³³ el-Hasan b. Ebî Kasım el-Murâdî, Tavdihu’l-Mekâsîd, (thk.: Abdurrahman Ali Suleyman), Dâru’l-Fikri’l-‘Arabî, Kahire, 2001, III, 1051.

³⁴ Celalüddin Ebu’l-Fazl Abdurrahman b. Ebubekir Ahmed Şemsuddin es-Suyûtî, Hemu’l-Hevam’i fi Şerhi Cem’i’l-Cevami’, (thk.: Ahmed Şemsuddin), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrût, 1998, II, 26.

2. 2. 1. NİDÂ EDATLARI

2. 2. 1. 1. Yâ

يا Nidâ edatları içerisinde kullanım alanı en yaygın olanıdır. Çünkü bu her çeşit nidâyâ gelir. Allah'ın ismine, mübhem olan “أَيُّهَا” ve “أَيْتَهَا” kelimeleri üzerine ve istigâsede bu edat gelir. nudbeye mahsus olan “وا”nın dışında da sadece bu edat gelir.³⁵ Bu edat aynı zamanda zamirin üzerine nidâ edatları içerisinde gelebilecek olanıdır.³⁶ Kur'an'da yalnız bu edat geçmektedir.³⁷ Bunun için ona “أمّ الباب” (nidânın anası) denilmiştir.³⁸ Bu edata örnek olarak Meryem suresinin 7. ayetini gösterebiliriz.

يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا

“Allah şöyle buyurdu: Ey Zekeriyya! Biz sana bir oğul müjdeliyoruz ki, onun adı Yahya'dır. Daha önce ona kimseyi adaş yapmadık.”³⁹

Bu edatın yakın, uzak veya her iki mesafe için kullanımını konusunda gramerciler arasında ihtilaf şöyledir: İbn Hişam⁴⁰ ve ez-Zemahşerî⁴¹,ye göre uzaklık için, Radî'ye göre hem uzak hem de yakınlık için,⁴² İbn Habbaz'a göre yakınlık için kullanılır.⁴³ Sûyûtî ise Ebû Hayyan'ın bu edatın yakın ve uzaklık için kullanılacağını belirtmiştir.⁴⁴

Bu edat uzaklık için kullanılmana rağmen “Allah insana her şeyden daha yakın olduğu halde Allah'ın ismi üzerine niçin kullanılır?” sorusuna şöyle cevap verilmiştir: “يا الله” şeklinde kullanılan ifade, uzaklık için değil bilakis nefsindeki

³⁵ Ebu Muhammed Abdullah Cemaluddin b. Hişam el-Ensârî el-Mısırî, *Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyeti İbn Mâlik*, Menşurati Mektebeti'l-'Asriyye, Beyrût, ts., IV, 9; ed-Demâminî, Muhammed b. Ebubekir, *Şerhud-Demâmini 'ala Muğni'l-Lebîb*, Müessesetu't-Tarihi'l-'Arabî, Beyrût, ts., II, 278.

³⁶ İbn Mâlik, *a.g.e.*, III, 385.

³⁷ Fadıl Salih es-Sâmerrâî, *Me'âni'n-Nahv*, Dâru'l-fikr, Umman, 2000, IV, 321.

³⁸ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 6.

³⁹ Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, Meryem, 19/7.

⁴⁰ Ebu Muhammed Abdullah Cemaluddin b. Hişam el-Ensârî, *Muğni'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'ârîb*, (thk.: Abdullatif Muhammed el-Hatib), Kuveyt, 2000, IV, 447.

⁴¹ ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, 309.

⁴² Radî, *a.g.e.*, II, 1362.

⁴³ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 6.

⁴⁴ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 27.

ihmalkârlıktan, küçük düşürmekten ve duasının kabulünü uzak oluşundan dolaydır.⁴⁵

2. 2. 1. 2. Eyâ

ایا Gramercilerin çoğunluğuna göre uzaklık içindir.⁴⁶ Cevheri bu edatın hem uzak hem de yakın münâdâ için kullanıldığını söyler.⁴⁷

Bunu bir beyitle örneklendireceğiz:

ایا جبلي نعمان بالله خَلَّيَا * نَسِيمَ الصَّبَا يَخْلُصُ إِلَيَّ نَسِيمُهَا

“Ey Numan’ın iki dağı Allah için çekilin! O güzel hava bana gelsin”⁴⁸

2. 2. 1. 3. Heyâ

هيا uzaklık içindir. “ هيا ” nın hâ’sı konusunda ihtilaf söz konusudur. Kimilerine göre asıl, kimilere göre “ ايا ” nın hemzesine bedeldir.⁴⁹ Asıl diyenler şöyle demişlerdir: İbdal sarftandır, sarf ise harflerde söz konusu değil. Hemzeye bedel diyenler ise buradaki bedel, fiil ve isimlere mahsus olan tasrifî bir bedel değil; lügavi bir bedeldir demişlerdir.⁵⁰ Biz “ هيا ” örneğini bir beyitle göstereceğiz:

وأصاخ يرجو أن يكون حيا * ويقول من فرح : هيا ربًا

“O, dinliyor onun sağ olmasını umuyor. Sevinçten Ey Rabbim! Diyecek”⁵¹

⁴⁵ el-Meylânî, *a.g.e.*, 101; ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, 309.

⁴⁶ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 6; es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 27.

⁴⁷ el-Cevherî, *a.g.e.*, VI, 2277.

⁴⁸ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, I, 105.

⁴⁹ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 27.

⁵⁰ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 7.

⁵¹ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 7.

2. 2. 1. 4. Vâ

وا Gramercilerin çoğuna göre nudbenin dışında kullanılmaz. Ama bazıları nidâda da caiz görmüşlerdir.⁵² Radî (h. 686) bu edatı tanımlarken şöyle demiştir: *Bu edat nüdbe kullanımında şöhet kazanmıştır. Ama bazı zaman “يا”nın yerine de nidâ için kullanılmıştır.*⁵³ İbn Ya’iş ise şöyle demiştir: “Bu edat nüdbeye mahsustur. Çünkü nüdbe acı ve hüzn içindir. Buradaki maksat hazır olanları haberdar etmek için sesi yükseltmektir. Buna en uygun da bu edattır.”⁵⁴ Nidâ için kullanılırsa “وا عبد الله” ile örneklendirebiliriz.

2. 2. 1. 5. Ey

أي yâ’ın sükünü elifin fethasıyladır. Bu edat da diğer nidâ edatları gibi uzak, orta veya yakın mesafelerden hangisi için kullanıldığına dair gramerciler arasında ihtilaf vardır.⁵⁵ el-Müberred ve el- Cezulî’ye göre hemze gibi yakın mesafe içindir⁵⁶. İbn Malik’e göre “يا” gibi uzaklık içindir.⁵⁷ İbnu’l-Hâcib: *“Hemze ve ey, yakın mesafe içindir”* demiştir.⁵⁸ el-Câmî, “القريب” sözcüğüyle uzağın dışındakilerini değerlendirmiştir.” Bu durumda orta mesafe de yakın mesafenin kapsamına girer. Yakını “القريب” iki kısma ayırmıştır. Çok yakın olmayan “القريب” ‘dir. Buna mutavassıt (orta) denilir. “أي” edatı onun içindir. Diğerine ise çok yakın denilir. Hemze de onun içindir. Ama “البعيد” terimine ona dair iki mertebe söz konusu değil. Sonuç olarak “القريب” kelimesi çok yakının zıddı manasında olursa çok uzak ile çok yakın arasındaki “المتوسط” mesafeyi ifade eder.⁵⁹

Biz bu edatı da bir beyit ile örneklendireceğiz:

الم تسمعي أي عبد في رونق الصّحي * بكاء حمامات لهنّ هدير

⁵² İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb*, IV, 421.

⁵³ Muhammed b. el-Hasan Radî, *Şerh’r-Redi Li Kâfiyeti ibnu’l-Hâcib*. (thk.: Yahya Beşir Mıri), el-İdaretu’l-Âmmeh, Suudi Arabistan, 1996, II,1362.

⁵⁴ İbn y’aiş, *a.g.e.*, VIII, 120.

⁵⁵ İbn Hişâm, *Muğni’l-Lebîb*, I, 504.

⁵⁶ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 6.

⁵⁷ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 6.

⁵⁸ el-Câmî, *a.g.e.*, 410.

⁵⁹ el-Câmî, *a.g.e.*, 410.

“Ey kadın! Sabahın aydınlığındaki güvercinlerin ağlamalarını duymadın mı?”⁶⁰ Beyitte bulunan “أي عبد” münâdâdır yani “يا عبد” dur.

2. 2. 1. 6. Ây

أي Yukarıda gramerciler arasında nidâ edatı olup olmadığı noktasında ihtilaf olduğuna değinmiştik. Bu edatla ilgili gramercilerin getirdiği “أى زيد” gibi örneklerden başka, Araplardan işitildiğine dair herhangi bir bilgiye rastlayamadık.

Sanki “أي” edatı ile daha uzağa seslenilebilmesi için bu edata uzatma harfi olan bir elif ilave edilmiştir. Nitekim bununla uzağa veya uzak hükmünde olanlara daha iyi seslenilebilir.

2. 2. 1. 7. E

أ Bahsedeceğimiz nidâ harflerden biri de hemzedir. Hemzenin bir diğer adı da Hemze-i Maksüre’dir.⁶¹ Hemze soru (istifham) edatı, eşitlik (tesviye) ve nidâ için gelebilmektedir. Hemzenin hangi manaya geldiği, kullandığı yere göre değişir. Bunun dışında ayırt edici bir özellik söz konusu değildir. Gramercilerin çoğuna göre maksûre olan hemze yakın mesafe için kullanılır.⁶² Çünkü uzaktaki bir kimseyi çağırma için sesi yükseltmek ve uzatmak gerekecektir. Nidâ hemzesinde ise sesi uzatma imkânı yoktur.

Nidâ hemzesinin kullanımı diğer nidâ edatları gibi fazla değildir. Bununla beraber nidâ hemzesi bilinen ve kullanılan bir edattır. Hatta es-Suyûtî nidâ hemzesinin Arapçada az kullanıldığını iddia edenlere üç yüzden fazla şahide (örneğe) rastladığını kaydederek cevap verir.⁶³ Örnek olarak İmruü’l-Kays’ın şu meşhur beytini getireceğiz:

أ فاطم مهلا بعض هذا التَّدَلُّ * وأن كنت قد أزمعت صرْمى فأجمل

⁶⁰ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 6.

⁶¹ Maksüre: Sonunda uzatma olmayan hemzeye denilir.

⁶² Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 4.

⁶³ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 26.

“Ey Fatıma! Bu nazlanmalardan sonra kendini yumuşat, (yani nazlanmalarını terk et.) benimle alakayı kesmeye azmetmiş olsan da güzel davran.”

64

2. 2. 1. 8. Â

Ā Ele alacağımız nidâ edatların sonuncusudur. Kimi nahivciler bu harfi nidâ harfinden saymamışlardır. Bunların başında Sîbeveyh gelmektedir.⁶⁵ Yukarıda da memdude olan “ Ā ” ile “آي” ı nidâ edatlarından sayan Kûfeli âlimler olduğunu zikretmiştik.⁶⁶ Bu harfi nidâ edatından sayan gramerciler bunu uzak mesafe için kullanıldığını savunurlar.⁶⁷ Nitekim bu edatın sonu memdude olduğu için uzatmaya elverişlidir.

2. 2. 2. NĪDÂ EDATLARINDA HAZF

Nidâ edatları, birçok dilde olduğu gibi Arap dilinde de karine olduğunda ve ses tonundan anlaşıldığında düşebilir. Sözlü dilde sözü kısa tutma gayesiyle çokça başvurulan bu durum, yazı dilinde ünlem (!) ile telafi edilmeye çalışılır. Nidâ edatları içerisinde kullanım alanı en yaygın olanı “پا” olarak ifade edilmiştir. Onun için hazf özelliği sadece ona mahsus⁶⁸ ve bu da lâfzen söz konusudur.⁶⁹ Bu hazfın üç değişik yerde söz konusu olduğu belirtilmiştir:

1. Müfred münâdâ, Örneğin;

يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنْبِكِ إِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ

⁶⁴ Ebu Abdullah Hüseyin b. Ahmed ez-Zevzanî, *Şerhu'l-Mu'allekâtis-Sab'a*, Muessesetu'r-Risale, Beyurt, 2004, 26.

⁶⁵ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, I, 104.

⁶⁶ İbn Mâlik, *a.g.e.*, III, 386.

⁶⁷ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 26; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, I, 104.

⁶⁸ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, IV, 447.

⁶⁹ Hasan Abbas, *en-Nahvu'l-Vâfi*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts., IV, 3.

“Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın) "Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun.”⁷⁰ Burada nidâ edatı olan “يا” lâfzen hazf edilmiştir.

2. Müfred gibi sayılan münâdâ, Örneğin;

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَا الثَّقَلَانِ

“Ey insan ve cin! Sizin de hesabınızı ele alacağız.”⁷¹

Burada nidâ edatı olan “يا” lâfzen hazf edilmiştir. أي يا أَيُّهَا الثَّقَلَانِ

3. Muzâf münâdâ, Örneğin;

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ

“Onlara: Allah’ın kulları! Bana gelin! Çünkü ben size (gönderilmiş) güvenilir bir resûlüm diye (davette bulunan) şerefli bir elçi gelmişti.”⁷² Görüldüğü gibi bu ayette münâdâ “عِبَادَ اللَّهِ” muzâf’tır ve nidâ edatı da hazf olmuştur.

Hazfın şartları

- Münâdânın mendüp Mûnâdâ olmaması. Örneğin; “يا عمرا”
- Münâdânın müstegâs Mûnâdâ olmaması. Örneğin; “يا لله”
- Münâdânın uzak münâdâ olmaması. Örneğin; “يا زيد”
- Münâdânın taaccüp münâdâ olmaması. Örneğin; “يا للماء”

Bu saydığımız dört yerde hazfın caiz olmamasının sebebi, bu durumlarda nidâdan maksat sesi uzatmaktır. Hazf ise buna manidir.⁷³

e. Münâdânın belli olmayan bir İsm-i cinsi olmaması. Örneğin; “يا رجلا خذ” “بيدي” Çünkü cins ismin nidâsı ‘alem nidâsı kadar kullanılmamaktadır. Dolayısıyla buradaki hazf insanın zihnine gelmediği için caiz görülmemiştir.⁷⁴

⁷⁰ Yûsuf,12/29.

⁷¹ Rahmân, 55/31.

⁷² Duhân, 44/18.

⁷³ Şeyh Halid b. Abdullah el- Ezherî, *Şerhut-Tasrih ale'l-Tavdih*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, (thk.: Muhammed Basıl) ‘Uyunu’s-Sûd, ts., II, 207.

⁷⁴ el-Câmî, a.g.e.,118.

f. Münâdânın muhatap zamiri olmaması. Örneğin; “ يا أَيُّكَ ” burada nidâ edatının hazfına delalet eden bir şeyin bulunmaması, nidâ edatının hazfedilmesine manidir. ⁷⁵

g. Allah lafzı olmaması (Sonunda mim olan hariç). Çünkü Allah’ın ismiyle nidâ etmek kıyasa muhaliftir. Eğer nidâ edatı hazfedilirse onun hazfına delalet edecek bir delil olmaz. ⁷⁶

h. Münâdânın ism-i işâret olmaması, örneğin “ يا ذا ”, ism-i cins muayyen de olmaması örneğin; “ يا رجل ” gerekir. Çünkü cins ismin nidâsı ‘alemin nidâsı kadar yaygın değildir. Dolayısıyla buradaki hazf insanın zihnine gelmediği için caiz görülmemiştir. ⁷⁷ Zira nidâ edatı, cins isiminde harf-i tarif olan “ ل ” takısı gibidir. Nasıl harf-i tarif hazf olmuyorsa nidâ edatı da hazf olmaz. İsm-i işârette hazfın caiz olmamanın nedenine gelince; ism-i işâret, ism-i cins manasında olduğu için hazfı caiz görülmemiştir. ⁷⁸

Bu son saydığımız şarta Kûfiler ihtilaf etmişlerdir. Onlara göre bu durumlarda da hazf olabilir. ⁷⁹

Bunlar delil olarak bakara suresinin 85. ayetini getirmişlerdir.

تُمْ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فَرِيقًا مِّنْكُمْ مِّنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِم بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

“Bu misakı kabul eden sizler,(verdiğiniz sözün tersine) birbirinizi öldürüyor, aranızdan bir zümreyi yurtlarından çıkarıyor, kötülük ve düşmanlıkta onlara karşı birleşiyorsunuz. Onları yurtlarından çıkarmak size haram olduğu halde (hem çıkarıyor hem de) size esirler olarak geldiklerinde fidye verip onları kurtarıyorsunuz.”⁸⁰ Burada “ هَؤُلَاءِ ” münâdâdır, ism-i işâret olduğu halde nidâ edatı hazfedilmiştir.

Bunun dışında Arapların kullandıkları bir takım deyimlerden örnek verecek olursak bunlar da:

أَطْرَقَ كِرَا أَطْرَقَ كِرَا إِنَّ النَّعَامَ فِي الْقَرْيِ

⁷⁵ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 11; el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 207-208.

⁷⁶ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 208.

⁷⁷ el-Câmî, *a.g.e.*, 118.

⁷⁸ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 208.

⁷⁹ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 208.

⁸⁰ Bakara, 2/85.

“Ey toy kuşu boynunu aşağı doğru eğ! Ey toy kuşu boynunu aşağı doğru eğ!
Deve kuşu (bile) şehirlerdedir.”⁸¹Burada da cümlelerin aslı “يا كروان” dır.

أصبح ليل

“Ey gece sabah ol!”⁸² yani “يا ليل” dir.

أفتد مخنوق ”

“Fidye vererek kendini kurtar ey boğazı sıkılan adam”⁸³Bunun aslı da “مخنوق
ب”dur.

Basralılar ise burada nidâ edatını hafz etmemişler ve ayeti tevil etmişlerdir.
Burada “ أنتم ” mübteda “ هؤلاء ” haber veya “ هؤلاء ” mübteda “ أنتم ” u haber
yapmışlardır. Diğer örneklerde ise şiirlerde zaruret, nesirlerde ise şaz bir durum söz
konusudur. Dolayısıyla şaz olana kıyas edilmez.”⁸⁴ demişlerdir.

⁸¹ Bu deyim, kibirlenenler için kullanılıyor. el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 209.

⁸² Bu deyim, bir şeyden çok nefret ettirilirse ona karşı kullanılır. el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 209.

⁸³ Bu deyim, varlığı olmasına rağmen sıkıntıdan kurtulmak için varlığını harcayamayan cimrilere için kullanılır. el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 209.

⁸⁴ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 206-210.

2. 2. 3. MÜNÂDÂ

Arap gramerinde hazf olayı sıkça rastlanan bir olgudur. Bu hazf bazı durumlarda vacip iken bazı durumlarda ise caizdir. Hazfın gerçekleştiği yerlerden biri de mef'ûl-ün bih'tir. Mef'ûl-ün bih'in dört yerde hazfı vaciptir. Bu yerlerden biri de münâdâdır.⁸⁵

Münâdâ “ د ” in fethasıyla ism-i mef'uldur. “ نادى ينادى ” babından gelmektedir. Lügat anlamı; kendisine seslenen, çağrılan manasına gelir.⁸⁶ Terim anlamını ise İbnu'l-Hâcıb (646/1249) şöyle belirtmiştir: “ المنادى وهو المطلوب أقباله بحرف ” *“Lâfzen veya takdiren ” nun yerine geçecek özel edatlarla, seslenene yüzünü çevirmek, dinlemek ve dikkatini çekmek için yapılır.”*⁸⁷ el-Câmî, bu tanıma “ حقيقة أو حكما ” kaydını getirmiştir. Münâdâ hakiki olabildiği gibi, örneğin; “ يا زيد ” “ *Ey Zeyd* ”, mecâzi de olabilir. Örneğin; “ يا سماء ويا جبال ” “ *Ey dağ! Ey gökyüzü!* ” Bu durumda olan münâdâ ilk önce kendisine seslenilecek kimse durumuna getirilir ve sonra nidâ edatı başına eklenir ve nidâ kastedilir.⁸⁸

Aslolan nidâ edatlarının akıl sahibi isimler üzerine getirilmesidir. Çünkü yukarıda nidâyı tarif ederken “nidâ seslenen sesleneni dinlesin ve yüzünü ona çevirsin” demiştik. Bu da ancak akıl sahiplerinin yapabildiği bir özelliktir. Bazı durumlarda nidâ edatları belagat veya başka bir gaye için gayri akıl olan münâdânın üzerine de gelebilir. Bu durumda nidâ mecâzi olur. Biz buna örnek olarak Hud suresinin 44. ayetini getirebiliriz.

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءِ أَفْلَعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقِيلَ
بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“(Nihayet) *Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!*” denildi. *Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: "O zalimler topluluğunun canı cehenneme!" denildi.*”⁸⁹

⁸⁵ el-Câmî, *a.g.e.*, 98- 99.

⁸⁶ İsmail b. Musa el-Mâlikî el-Hâmidî, *Şerhu'l-'Allame eş-Şeyh Hasan el-Kufrevî alâ Metni'l-Ecrumiyye*, Sankâfura, ts., 106.

⁸⁷ el-Câmî, *a.g.e.*, 99.

⁸⁸ el-Câmî, *a.g.e.*, 99.

⁸⁹ Hûd, 11/44.

Burada dikkat edilirse münâdâ “سماء” ve “أرض” dir. Bunlar akıl sahibi olmayan iki camid şeydir.⁹⁰ ez-Zemahşerî, bunu şöyle açıklamıştır: Burada yeryüzüne ve göğe canlı ve anlayan birer varlık gibi hitap edilmiş ve akıl sahibi insanlara verdiği emri, yeryüzüne ve göğe de vermiştir. Bunun hikmeti ise Allah’ın azametini delalettir. Yani akıllı olmayan bu cansız iki büyük cismin Allah’ın emrine itaat ederse akıl sahipleri de Allah’ın azametini büyüklüğünü, azabı, mükâfatı ve onun gücünün her şeye yettiğini daha iyi bir şekilde bilir, kavrar ve ona itaat eder.⁹¹

2. 2. 3. 1. MÜNÂDÂNIN ÂMİLİ

Münâdânın ‘amili hakkında gramerciler beş farklı görüş ileri sürmüşlerdir. Bu görüşleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Mukadder olan “ادعو” veya “انادي” olan bir fiildir. Bu durumda münâdâ, mukadder olan bu fiile, mef’ûl-ün bih’dir. Cumhuriyetin savunduğu görüş de budur. Onlara göre “يا زيد” nin aslı “ادعو زيدا” dir. Nidâ cümlesinin çok kullanılması ve nidâ edatının bu fiile delalet edip onun yerini tutması nedeniyle hazfı sürekli gerekli görülmüştür.⁹² Muhammed Rahmi, (1327) buradaki hazfın gerekçesini şöyle açıklar: “يا” fiilin yerine geçmiştir.⁹³ Çünkü ‘ived ile mü’avedin⁹⁴ bir arada olması caiz değildir. Bir de inşa olan “يا زيد” cümlesinin ihbarî bir cümle olan “ادعو زيدا” e karışmaması içindir.⁹⁵

2. Münâdâda ‘amel eden ‘amil, lâfzî bir amel değil manevi bir ‘amildir. Bazı gramerciler bu görüşü reddetmişler. Çünkü Arap gramerinde manevi ‘amil iki yerde var. Bunlar; mübtedâ ve muzârî fiilidir.⁹⁶

3. Bu edatlar harf değil, isim fiil “أسماء الأفعال” dir. Dolayısıyla münâdâda bu edatlar amel etmiştir. Bu görüş Ebu Ali’nin tercih ettiği görüştür.⁹⁷

⁹⁰ Abbas, *a.g.e.*, IV, 5-6.

⁹¹ ez-Zemahşerî, *a.g.e.*, II, 397.

⁹² Sîbeveyh, *a.g.e.*, 182; el-Câmî, *a.g.e.*, 100; Muhyuddin, *a.g.e.*, IV, 1.

⁹³ İved: bedel veya karşılık demektir. İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV, 3170.

⁹⁴ Mu’aved Bir şeyin yerine geçme, takas etme, değiştirme ve tebdil etmedir. İbn Manzûr, *a.g.e.*, IV, 3170; *Mutçalı*, *a.g.e.*, 611.

⁹⁵ Muhammed Rahmi b. Ahmed Ekinî, *Akdu’n-Namî alâ Şerhi Mevlana Abdurrahman el-Câmî*, el-Mektebetu’l-İslamiyye, Diyarbakır, ts., I, 291.

⁹⁶ Muhyuddin, *a.g.e.*, IV, 1-2.

4. Münâdâyı nasb eden nidâ edatlarıdır. Çünkü bu edatlar fiilin yerini tutmaktadır. Bu görüşü el-Müberred savunmaktadır.⁹⁸

5. Bu edatlar fiildir. Münâdâda bu edatlar ‘amel etmektedir.’⁹⁹

Biz, burada farklı görüşlere değindikten sonra gramercilerin nidânın cümle yapısına nasıl baktıklarına da değinmek istiyoruz: Örneğin; “ يا زيد ” nin cümle oluşunda ve “ زيد ” in cümlenin asıl elemanı olmayışında ittifak vardır. İhtilaf, ettikleri husus ise bu cümlenin asıl unsurlarının neler olduğudur. Sibeveyh’e göre mukadder olan fiil ve fail cümlenin asıl elemanıdır. el-Müberred’e göre nidâ edatları cümlenin iki asıl elemanından biri olan fiilin yerine geçer, fail ise mukadderdir. Ebu Ali’ye göre ise bu cümlenin asıl elemanlarından biri isim fiil olarak kabul edilen nidâ edatlarıdır. Diğeri ise içinde gizli olan zamirdir.¹⁰⁰

Dolayısıyla herkes kendi kural ve kaidelerini korumak için yukarıda değindiğimiz gerekçelerle izah etmeye çalışmıştır.

Gramerdeki bu ihtilaflara baktığımız zaman Sadeddin et-Taftazânî’nin فإنها “Gramercilerin yaptığı kurallar ve kaideler kelime ve kelimadan sonra oluşmuştur. Bunlar olay gerçekleşikten sonra, kendi tezlerini savunmak için söylenen gerekçelerdir.”¹⁰¹Sözünün ne kadar isabetli olduğunu gösterir.

2. 2. 3. 2. MÜNÂDÂ TÜRLERİ VE ‘İRABI

Münâdâ cümlede karşımıza beş ayrı şekilde çıkar. Bunlar mebnî ve mu’rab olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Mu’rab olanlar; a. Muzâf münâdâ, b. Şebîh bi’l-muzâf (muzâf’a benzer) münâdâ c. Kastedilmeyen nekre isimdir. Bunlar lâfzen mansûbdurlar.

⁹⁷ Muhyuddin, *a.g.e.*, IV, 2.

⁹⁸ el-Câmî, *a.g.e.*, 100.

⁹⁹ Muhyuddin, *a.g.e.*, IV, 2.

¹⁰⁰ el-Câmî, *a.g.e.*, 100.

¹⁰¹ Sadeddin Mes’ud b. Ömer b. Abdullah et-Taftazânî, *Şeruhu’s-Sa’ad ‘ala Tasrifi’z-Zencânî*, Midyat, ts., 128.

Mebnî olanlar ise; a. Müfred ‘alem b. Kast edilen nekre isim dir.¹⁰² Bunlar da damme üzere mebnî ve mahallen mansûbdurler.

Biz de bunları aşağıda teker teker incelemeye çalışacağız.

2. 2. 3. 2. 1. Mu’rab Münâdâlar

2. 2. 3. 2. 1. 1. Muzâf Münâdâ

Muzâf Münâdâ iki cüzden mürekkep olup birincisinin ikincisine izâfe edilmesidir.¹⁰³ Türkçede buna isim tamlaması denilir. Muzâf, izâfet terkininin birinci ismidir. Harf-i ta’rif ve tenvin almaz. Bu kısım mu’rabdır. Çünkü Basralı gramerciler, münâdâyı mef’ul kısmından saymışlar. Nitekim mef’ul da mutlaka mansûbdur. Onun için Münâdâda asıl olan nasb olmasıdır. Zira münâdâ damme üzere gelirse bir sebep gerekir. Hem de Arapların “ يَا إِيَّاكَ ” sözü münâdânın mensûb olmasının delilidir.¹⁰⁴ Muzâf Münâdâyı örnek olarak Yusuf suresinin 39. ayetini getirebiliriz.

يَا صَاحِبِي السِّجْنِ أَرَبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمْ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

“Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli tanrılar mı iyi, yoksa gücüne karşı durulmaz olan bir tek Allah mı?”¹⁰⁵ “ يَا ” nidâ edatı, “ صَاحِب ” muzâf münâdâ, “ ي ” ise muzâfün-ileyh’dir.

2. 2. 3. 2. 1. 1. 1. Münâdânın Zamire İzâfesi

Münâdânın zamire izâfıyla ilgili el-Müberred şunları söyler:

¹⁰² eş-Şeyh Hasan el-Kufrevî, *Şerhun ‘ala Metni’l-Ecrumiyye*, Sankafura, ts., 106-107; İbn Ya’iş, *a.g.e.*, I, 127.

¹⁰³ Abdullatif Muhammed Sa’d, Abdulaziz Masluh el-Hatibî, *Nahvu’l-‘Arabiyye*, Mektebetu Dâri’l-‘Arûbeh, Kuveyt, 2000, III, 182.

¹⁰⁴ İbn Ya’iş, *a.g.e.*, I, 127.

¹⁰⁵ Yûsuf, 12/39.

1. Münâdânın muhatab Zamire izâfesi, caiz değildir. Çünkü hitab kâf'ı münâdâdaki hitabı bozar. Örneğin; “يا غلامك” caiz değildir. Nudbe ise hitap olmadığı için caizdir. Örneğin; “يا غلامكاه” söylenebilir.

2. Münâdânın gaip zamire İzâfesi: Bu zamire izâfe edilebilir. Söz misali birisi “محمد” in ismi zikreder sonradan “يا أخاه أقبَل” söyler.

3. Münâdânın mütekellim yâ'a izâfesi: İzâfe edilebilir. Örneğin “يا غلامي” söylenebilir.¹⁰⁶

Münâdânın mütekellim yâ'sına izâfesi, nidânın önemli bir kısmını teşkil eder. Biz de bunu ayrıntılı bir şekilde anlatmaya çalışacağız. Münâdânın mütekellim yâ'sına izâfesi, üç şekilde olur. Bunlar: Münâdâ sıfat (müştak), münâdâ sahih ve illetlidir.

a. Münâdâ, sıfat¹⁰⁷ (müştak) ve sonu sahih ise burada “ى” ı mütekellim sakın veya fetha üzere sabit kalır. Örneğin; “يا مكرمى يا مكرمى” “*Ey bana ikram eden!*” burada mütekellim “ى” sı sakın gelebildiği gibi fetha üzere de gelebilir.

b. Münâdâ sonu illetli ise “ى” fetha üzere sabit kalır. Örneğin; “يا فتاى” “*Ey delikanlım!*” burada mütekellim “ى” sı fetha üzere gelmesi gerekir.¹⁰⁸

Münâdâ “اب” ve “ام” dışında sahih bir isim ise ve bu isimde mütekellim “ى” sına muzâf olursa altı vecih caiz olur. Üç vecihte yâ sabit, diğer üç vecihte ise hazfedilir.

1. Mütekellim yâ'sının sakın olarak bırakılması. Örnek olarak Zuhruf sûresinin 68. Ayetini getirebiliriz.

يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ

“*Ey kullarım! Bugün size korku yoktur. Sizler üzölmeyeceksiniz de.*”¹⁰⁹

Burada münâdâ olan “عِبَادِ” mütekellime “ى” sına mûzaf olmuş, sabit ve sakın olarak kalmıştır.

¹⁰⁶ el-Müberred *a.g.e.*, IV, 245.

¹⁰⁷ Sıfattan kasıt; ism-i fâil, ism-i maf'ûl ve sıfat-ı müşebbehe'dir.

¹⁰⁸ Şeyh Mustafa Galeyanî, *Cam'î'd-Durûsi'l-Arabiyye*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrût, 1993, III, 159.

¹⁰⁹ Zuhruf, 43/68.

2. Mütakellim yâ'sının hazf edilmesi. Bu durumda “ ی ” dan önceki harfin kesresi “ ی ” nın hazfına delalet etmek için bırakılır. Örneğin; “ يَا عِبَادِ فَاتَّقُونِ ” “Ey kullarım! Yalnızca benden korkun.”¹¹⁰ Örnekte dikkat edilirse mütakellim “ ی ” sı hazf edilmiş ondan önceki harfin kesresi de onun hazfına delalet etmek için sabit kalmıştır.

3. Mütakellim yâ'sının fetha üzeri bırakılmasıdır. Örneğin;

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ
الْغَفُورُ الرَّحِيمُ

“De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah, bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”¹¹¹

Burada münâdâ olan “عِبَادِ” mütakellim yâ'sına izâfe edilmiş ve bu yâ'nın fetha üzere geldiğini görmekteyiz.

4. Mütakellim yâ'sından önceki harfin kesresinin fetha'ya dönüşmesi. Bu durumda mütakellim “ ی ” sı elife dönüşür. Çünkü gramercilere göre “ ی ” harekeli olursa “ ی ” dan önceki harf de üstün ise “ ی ” elife dönüşür. Örneğin;

وَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ

“Onlardan yüz çevirdi. Ah! Yûsuf'um ah!” diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.”¹¹² Burada “أَسْفَىٰ” nın mütakellim “ ی ” sı elife dönüştüğünü görüyoruz.

5. Elif'e dönüşen yâ'nın hazfı. Bu elif'in hazfına delalet etmek için fetha sabit kalır. Bu son kısma bir beyitle örneklendireceğiz.¹¹³

ولست براجع ما فات مني * بلهف ولا بليت ولا لو أتني

“Kaçırdığım bir şeyi ne yazık, keşke böyle yapsaydım, böyle olsaydı gibi sözlerle pişman olmam.” Görüldüğü gibi bu beyitte bulunan “ لهف ” nın aslı “ يا لهفي ” dır. Mütakellim “ ی ” sından dönüşmüş elif de hazfedilmiş fetha ise sabit kalmıştır.

¹¹⁰ Zümer, 39/16.

¹¹¹ Zümer, 39/53.

¹¹² Yûsuf, 12/84.

¹¹³ İbn Hişâm, Şerhu Katru'n-Nedâ, 207-208; Abbas, a.g.e., IV, 59-60.

6. Mütakellim yâ'sının hazf edilmesi. “ى” dan önceki harfin kesresi damme yapılır. Bazı kıraâtlarda Enbiya suresinin 112 ayetini, “ قال ربُّ احكم بالحق ” “(Muhammed:) *Rabbim!* (onlar hakkında) *adaletinle hükümünü ver.*”¹¹⁴ Buradaki “ ربُّ ” kelimesini damme olarak okumuşlardır.

İbnu'l Hacip, bu altı kısımdan ilk dördünü zikretmiş ve bunlar da vakıf halinde ise sekte hâ'sı ilişebilir demiştir. Örneğin “يا غلاميه” “Ey hizmetçim”¹¹⁵

Münâdâ “ اب ” veya “ ام ” ise ve mütakellim yâ'sına izâfe edilirse yukarıda saydığımız altı vecihle birlikte dört vecih daha caizdir. Toplam on vecih olur. Yukarıda saydığımız altı vechi burada tekrar etmeyeceğiz. Diğer kalan dört vecih ise şunlardır:

1. Mütakellim yâ'sının mecrûr “ ت ” ya dönüşmesi. Örneğin;

يَا أَبْتَ لَا تُعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا

“*Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, çok merhametli olan Allah'a asi oldu.*”¹¹⁶ Ayette gördüğümüz gibi “ى” i mütakellim harekesi mecrûr olan “ ت ” ya dönüşmüştür. İbn ‘Amir dışındaki kıraâtçılar kesre okumuşlar.

2. Mütakellim yâ'sının meftûh “ ت ” ya dönüşmesi. Örneğin; “يا أبت” “Ey babam!” onun aslı “يا أبى” dir. Burada mütakellim yâ'sı meftûh olan “ ت ” ya dönüşmüştür. İbn ‘Amir, yukarıda zikrettiğimiz ayette geçen münâdâyı fetha üzere “أبت” okumuştur.¹¹⁷

3. Mütakellim yâ'sının tâ'ya dönüşmesiyle birlikte elif'in gelmesi. Örneğin; “يا أبتا” yukarıda örnek getirdiğimiz ayeti şaz kıraatiyle “يا أبتا” olarak okuyanlar olmuştur.¹¹⁸

4. Mütakellim yâ'sının “ ت ” ile birlikte gelmesi. Örneğin; “يا أبتى” burada gördüğümüz gibi “ى” ile tâ bir arada gelmiştir.¹¹⁹

Bu son saydığımız kısmı, bazı gramerciler caiz görmemişlerdir. Çünkü onlara göre mu'avvez ile mu'avvezu ‘anhu'nun¹²⁰ bir arada olması caiz değildir.¹²¹

¹¹⁴ Enbiyâ, 21/112.

¹¹⁵ el-Câmî, *a.g.e.*, 110.

¹¹⁶ Meryem, 19/44.

¹¹⁷ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 210.

¹¹⁸ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 210.

¹¹⁹ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 210.

İbn Hişâm, bunları saydıktan sonra şöyle der: Bu saydığımız son iki kısım çirkin, en sondaki ise çok daha çirkindir. Şiir zarureti dışında hiç bir yerde caiz olmaması gerekir.¹²²

2. 2. 3. 2. 1. 2. Muzâfa Benzeme

el- Ezherî, Şebîh bi'l-muzâf olan münâdâyı şöyle tarif etmiştir:

وهو ما اتصل به شيء من تمام معناه إمّا بعمل أو عطف قبل النداء

“*Nidâdan önce ya amel yada atıfla onun manasını tamamlayacak bir şey ile bağlanan münâdâdır.*” Nidâ edatından sonra gelen münâdânın, kendisi tamlama değil, ama tamlamaya benzer bir kelimeyle karşımıza gelmek, münâdâyâ manasını tamamlayacak bir isim ile bağlamaktır. Bu bağlanma nidâdân önce atıf olabildiği gibi, münâdânın bu isimde amel edecek yapıda da olabilir. Bu durumda münâdâyâ bağlanan; ism-i fâil, ism-i mefûl veya câr-mecrûr olabilir.¹²³

Atıf ve ma'tûf için “ يا ثلاثة وثلاثين ” örneğini getirebiliriz. Söz konusu iki kelimededen oluşan ma'tûf ve ma'tûfun ‘aleyh ile birlikte birisine bu ismin verilmesi durumunda her iki kelimenin nasbı gerekir. Birinci cüz’ olan “ ثلاثة ” mansûb olmanın nedeni muzâf’a benzerliğidir. Çünkü burada münâdâ tıpkı muzâf gibi, ikinci cüz’ birinci cüz’ün tamamlayıcısıdır. İkinci cüz olan “ وثلاثين ” mansûb olma nedeni ise “ ثلاثة ” ye atfedilmesinden dolayıdır.¹²⁴

Münâdâyâ fâilin gelişine örnek olarak “ يا حسنا وجهه ” getirebiliriz. Burada “حسنا” münâdâ şebîh bi'l-muzâf’ ve masûb’dur. “ وجه ” ise ona fâil merfû’dur. Onun ref’ belirtisi ise “ ه ” nın dammesidir.

Münâdâyâ mefûlun gelişine örnek olarak; “ يا فاعلا خيرا لا تندم علي فعله ” *Ey hayr işleyen! Sen yaptığından pişman olma.*” sözünü getirebiliriz. Burada “ فاعلا ” münâdâ şebîh bi'l-muzâf’ olup mesûb’dur. “ خيرا ” de onun mef’ûlu mensubdur. Onun nesb belirtisi ise “ ر ” nın fethası’dır.

¹²⁰ Mu'avvezu ‘anhu: Bir şeyin yerine geçene denilir.

¹²¹ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 111.

¹²² İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 210.

¹²³ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 214; İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 206.

¹²⁴ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 214.

Münâdâya câr mecrûrun gelişine de örnek olarak; “يا خيرا من زيد” ifadesini getirebiliriz. Burada “خيرا” münâdâ sebîh bi'l-muzâf ve mansûb'dur. “من زيد” ise câr mecrûr ve münâdâya mef'ûlun bih gayr-ı serfihidir.¹²⁵

2. 2. 3. 2. 1. 3. Nekire-i Gayr-ı Maksûd

Nekire-i gayr-i maksûd, kastedilmeyen bir cinsi ifade eder. Bu belirsizlik muhatabın ismi bilinmediğinden dolayı olabileceği gibi, genel bir şekilde seslenmek isteği de olabilir. Yolunu şaşırın ‘ama (gözü görmeyen) birisi yardım ve imdat istemek için; يا رجلا خذ بيدي “*Ey adam herhangi birisi benim elimi tutsun.*” demesini örnek gösterebiliriz. Zira bu sözü söyleyen muhatabı tanımayıp, sesini duyan herkesten yardım almayı amaçlamış ve herkesten yardım talep etmiştir.¹²⁶

2. 2. 3. 2. 1. 4. Mu'rab Münâdâların Hükümleri

Buraya kadar mu'rab münâdâları incelemeye çalıştık. Şimdi ise hüküm itibariyle mu'rab olan münâdâları örnekler vererek anlatmaya çalışacağız.

1. Münâdâ, mütekellim olan “ى” ya izâfe edilirse “irâbı mukadder fatheyle gelir. Örneğin; “يا غلامي”

2. Mündâ, mûzaf tesniye veya cemi müzekker salim ise, “irâbı “ى” üzere gelir. Örneğin; “يا غلامِي زيد، يا غلامي زيد”

3. Münâdâ, mûzaf cemi müennes salim ise, ‘irâbı kesre üzere gelir. Örneğin; يا مسلمات التركيا “*Ey Müslüman Türk hanımlar!*”

4. Münâdâ, mûzaf ve esma-i sitte ise ‘irâbı elif üzerine gelir. Örneğin; “يا ابا محمد” “*Ey Muhammed'in babası!*”

5. Bunların dışında ya lâfzen mansûb veya takdiren mansûb gelir.¹²⁷ Örneğin; يا عبد الله “*Ey Abdullah!*”

¹²⁵ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 214; İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 206.

¹²⁶ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 206.

¹²⁷ el-Hatîbî, *a.g.e.*, III, 186.

2. 2. 3. 2. 2. Mebnî Münâdâlar

2. 2. 3. 2. 2. 1. Müfred ‘Alem

Arap gramerinde müfred kelimesi iki zıttın karşılığı olarak kullanılabilir. Bunlardan birisi tesniye ve cem’in karşıtı olan müfred (tekil). Yani kelime müfred ise, tesniye ya da cem’i değildir. Şu örnekte olduğu gibi “يا محمد يا علي”. Diğeri ise muzâf ve muzâfun ileyh terkinin karşıtı olarak kullanılan müfrettir. Yani kelime müfred ise muzâf ve muzâfun ileyh’in terkinin oluşmamıştır. Bu durumda tesniye, cem’i ve birleşik isimler müfred sayılır. Örneğin; “يا محمدون يا يا رجل و يا سيبويه”. Buradaki müfretten kastımız, muzâf muzâfun ileyh’in zıttı olan müfrettir.¹²⁸

Müfred ‘alem’in marifeliği konusunda gramerciler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Gramercilerin geneline göre müfred ‘alem’in nidâdân önceki ma’rifeliği devam eder. Nidâ edatı bu ma’rifeliği takviye eder.¹²⁹

2. 2. 3. 2. 2. 1. 1. Müfred ‘Alem Münâdânın ‘İrabı

Basra ekolüne göre müfred ‘alem münâdâ, tenvinsiz merfû’ olup ya lâfzen örneğin; “يا محمد كل شيء يحتاج الى العقل والعقل يحتاج الى التجربة” *Ey Muhammed! Her şeyin akla ihtiyacı, Aklın da tecrübeye ihtiyacı vardır.*” veya takdiren örneğin; “يا عيسى خذ الكتاب” *Ey İsa! Kitabı tut.*” damme üzere mebnîdir.¹³⁰ Birinci örnekte bulunan “محمد” lâfzen merfû’ ikinci örnekte bulunan “عيسى” ise takdiren damme üzere mebnîdirler. Münâdânın mefûlü bih ve daima mahallen mensûb olduğunu asla unutmamak gerekir.

Kufe ekolüne göre ise müfred ‘alem, tenvinsiz ref’a üzere mu’rabdır. Çünkü münâdâda amel edecek bir ref, nasb veya cer ‘amili yoktur. Bunlar, mütekellim “ى”

¹²⁸ el-Câmî, *a.g.e.*, 100; el-Meylânî, *a.g.e.*, 20; Abbas, *a.g.e.*, IV, 9.

¹²⁹ Abbas, *a.g.e.*, IV, 9.

¹³⁰ el-Enbârî, *a.g.e.*, 275-276.

sına izâfe edilen münâdâya benzememesi için cer, muzâf münâdâya benzememesi için de nesb yapmamışlar, ‘amil ile merf’û olan isimden farklı olması için de tenvinsiz olarak merfu etmişlerdir. Bu konuda Ferrâ kendi ekolü olan Kûfilerden farklı düşünmüştür. Ona göre müfred ma’arife münâdâ, damme üzere mebnîdir. Nitekim nidânın aslı nüdbe gibidir. Örneğin; “ يا زيدا ”, iki uzatma sesinden ibarettir. Arap dilinde çok kullanıldığı için sondaki uzatma sesi hazfedilmiş ve “ قبل وبعد ” ye benzetilerek damme üzere mebnî edilmiştir.¹³¹

2. 2. 3. 2. 2. Nekire-i Maksûde

Nekire-i Maksûde’den kasıt kendisiyle belli bir kişi ya da topluluk kastedilen nekre isimidir. Münâdâ olan isim daha önce nekre bir isim olup, ma’rifeliği nidâ edatıyla kazanmıştır.

Nekire-i maksûde, küçük istisnalar hariç,¹³² müfred ‘alem gibi lâfzen merfû’ olup damme üzere mebnîdir.¹³³

2. 2. 3. 2. 2. 3. Müfred ‘Alem ile Nekire-i Maksûdenin Mebnî Olmasının

Sebepleri

Mebnîler iki kısma ayrılır:

a. Lâzimî mebnîler (Mebnî-i asl): Bunlar; mâzi, emr-i hâzır fiilleri, harf ve cümlelerdir.

b. Ârızî mebnîler: Bunlar da zamir, ism-i işaret vb. isimlerdir. Ârızî olan isimlerin mebnîliği, lâzım mebnîlere bir yönüyle benzemesinden dolayı olmuştur.¹³⁴ Tezimizin konusunun bir bölümünü teşkil eden müfred m’arife münâdâlar, ârızî mebnîlerdendir. Gramerciler bunların mebnî olma nedenlerini, münâdânın “ أ دعوك ” “ك ” nın yerine geçmesi ve münâdânın bu “ك ” a müfredlik, ma’rifelik ve hitablıkta

¹³¹ Abbas, *a.g.e.*, IV, 9-10.

¹³² bkz. *en-Nahvu’l-Vâfî*, IV, 28-30

¹³³ Abbas, *a.g.e.*, IV, 25.

¹³⁴ *el-Meylânî, a.g.e.*, 39.

benzerliği şeklinde açıklamışlar. “أدعوك” “ك” nın mebnî olmasının nedenini ise bu “ك” ın, harf olan “ذلك” nin “ك” ına lâfzen ve manen benzemesi olarak dile getirmişler.¹³⁵

2. 2. 3. 2. 2. 3. 1. Müfred Münâdânın Damme Üzere Mebnî Gelmesi

Mebnîde asıl olan sükûndur. Münâdânın hareke üzere mebnî gelmesinin nedeni ise kökü mu’rabdan gelmesidir.¹³⁶ Hem de “زيد” gibi sondan önceki harf olan münâdâlar sakindir. Eğer sukûn üzere mebnî olsaydı iki sakin bir araya gelirdi. Bu da bir harfin hazfına sebep olurdu. Dolayısıyla bu hazif kelimenin özüne zarar verirdi. Sondan önceki harf sakin olmayan münâdâlar da bunların üzerine hamledilir. Damme üzere mebnîliğe gelince, şayet kesre üzere mebnî olsaydı onun, mahzuf mütekellim “ى” sına müzaf olan münâdâyâ iltibası olurdu. Örnek; “يا غلام” biz burada, mütekellim “ى” sına izâfe edilmiş münâdâ mı yoksa müfred mi olduğunu bilemezdik. Fetha üzere mebnî olmamanın nedeni ise münâdâdaki mu’rab olanın harekesi ile mebnî olanın harekesi arasındaki farkın ortaya çıkması içindir. Çünkü mu’rab münâdâların harekeleri nesb’dir.¹³⁷

2. 2. 3. 2. 2. 4. Mebnî Münâdâların Hükümleri

1. Müfred, cem-i müennes sâlim ve cem-i teksir olan münâdâ: Tenvin olmayan damme üzere mebnîdir. Konumuzun daha iyi anlaşılması için onlara birer örnek getireceğiz. “يا زيد ، يا مسلمات ، يا رجال ”

2. Tesniye olan münâdâ: Örneğin; “يا زيدان” elif “ا” üzere mebnîdir.

3. Cem’i müzekker sâlim olan münâdâ: Örneğin; “يا زيدون” vav üzere mebnîdir.

4. Lâzımî mebnî olan münâdâ: “مبني الأصل” örneğin; “يا حذام ، ”يا سيويه” mukadder damme üzere mebnîdir.

¹³⁵ el-Câmî, *a.g.e.*, 100-101.

¹³⁶ Sadullah el-Berdaî’, *Hedâiku’d-Dekâik ‘alâ Metni Enmuzec li’l-‘Allâme ez-Zamahşerî fi’n-Nahv* (Sadullah el-Kebir), Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, ts., 109-110; Radî, *a.g.e.*, I, 414.

¹³⁷ el-Meylânî, *a.g.e.*, 20.

5. Menkûs ile maksûr olan münâdâ: örneğin; “ يا عصاء يا حبلی ” mukadder damme üzere mebnîdir.¹³⁸

2. 2. 3. 2. 3. el Takısı ile Ma'rife Olan İsimlerin Nidâsı

Beş yer dışında (el) “ ال ” takısı ile ma'rife olan kelimelerde nidâ caiz değildir. Örneğin; “ يا الرَّجُل ” denilmez. Çünkü hem “ ال ” takısı hem de nidâ edatı m'arife edatlarıdır. İki ma'rife adatının bir arada olması ise caiz görülmemiştir.¹³⁹ Bu beş yer dışında (el) takısı ile ma'rife olan kelimeler münâdâ olursa nidâ edatıyla münâdâ arasına mübhem bir kelime veya ism-i işaret getirilir. Bu getirilecek mübhem kelime ya “ أَيَّ ” (erkekler için) veya “ أَيَّة ” (kadınlar için)'dir. Mübhem kelimeye “ يا أَيُّهَا الرَّجُل ” örneğini getirebiliriz. Bu durumda “ أَيَّ ” münâdâ “ها” tenbih “ الرَّجُل ” ise münâdâyâ sıfattır. İsm-i işaret için de “ يا هذا الرَّجُل ” örneğini getirebiliriz. Bu durumda “ أَيَّ ” münâdâ “ها” tenbih “ الرَّجُل ” münâdâyâ sıfattır.¹⁴⁰

“ أَيَّ ” nin belirsizliği ismi işaretten daha fazladır. Nitekim ibhamdan dolayı “ أَيَّ ” nun tesniye ve cemi olması söz konusu değildir. Onun için nidâ edatıyla geldiği zaman bunlara sıfat gelmesinin gerekli olduğuna ittifak vardır. İsm-i işaretin nidâ edatıyla geldiği zaman sıfatın gerekli olup olmadığı konusunda ise iki farklı görüş söz konusudur. Bazı nahivcilere göre ism-i işarette “ أَيَّ ” gibi “ ال ” takılı bir sıfat gelmesi gerekir. Bu durumda “ يا هذا ” denilmez, “ يا هذا الرَّجُل ” denilmesi gereklidir. Bazılarına göre de burada münâdânın sıfatsız gelmesi gerekir. Örneğin; “ يا هذا أَقْبَل ” bu görüşe göre “ يا هذا الرَّجُل ” örneğinde “ الرَّجُل ” ref okunabildiği gibi nesb de okunabilir.¹⁴¹

Burada “ أَيَّ ” ile birlikte tenbih “ها” sının gelmesi zorunludur. Çünkü “ أَيَّ ” kelimesi ya tenvin, “ أَيَّا ” ya da muzâfun ileyhle “ أَيُّهَا ” gelmesi şarttır. Burada tenvinin getirilmesi uygun olmadığı için, muzâfun ileyh getirilmesi gerekir. Muzâfun ileyh

¹³⁸ Radî, *a.g.e.*, I. 410- 412.

¹³⁹ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 223.

¹⁴⁰ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 223; İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 7-8.

¹⁴¹ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 7-8.

olarak “ها”nın tercih edilmesinin nedeni ise bu “ها”nidâ edatları gibi tenbih için gelmesinden dolayıdır.¹⁴²

Yukarıda nidâ edatının (el) takısı ile ma'rife olan kelimelerde beş yerde gelmesinin caiz olduğunu söylemiştik. Bunlar:

1. Hikâye edilen cümle üzerine gelmesi. Örneğin; “المنطلق زيد” cümlesi bir şahsın özel ismiyse “يا المنطلق زيد” denilebilir.

2. Münâdânın ism-i cins ve müşebbehun-bih olması. Bu durumda teşbih yönünün de zikredilmesi gerekir. Misal; يا البلبل ترنيما وتغريدا أطربنا “*Ey bülbül! Ötmen ve şarkılarınla bizleri neşelendir.*”

3. (el) takısı olan müsteğâs üzerine gelmesi. Örneğin; “يا الوالد” şeklindeki hitap caizdir.

4. Şiir zaruretinden dolayı “el” takısı olan kelimelerin üzerine gelmesi. Örneğin;

فيا الغلامان اللذان فرّا * إياكما تُعقِبَانَا شَرًّا

“*Ey kaçan iki hizmetlim! Sakın bu kaçmanın ardından bize kötülük getirmeyin*”¹⁴³

Gördüğümüz gibi beyitte münâdâ olan “الغلامان”nın başına nidâ edatı gelmiştir.

5. Allah lafzının başına gelmesi. Bu durumda üç şekilde okunur, bunlar:

Birincisi يا الله “*yâ Allah*” şeklinde her iki elifin sabit kalmasıyla, ikincisi her iki elifin hafzedilmesiyle يا لله “*yellah*” örneğinde olduğu gibi üçüncüsü de birinci elifin sabit, ikinci elifin hafzı şeklinde يا لله “*yâllah*” olmaktadır. Genelde Allah lafzı kullanılırken nidâ edatı hafzedilir ve ona ‘ivez (karşılık) olarak sonuna bir şeddeli mim getirilir. “اللهم” diye okunur. “اللهم” kelimesinde Basra ekolu ile Kûfe ekolu arasında ihtilaf söz konusudur. Biz de bu konuya aşağıda bir başlık halinde değineceğiz.¹⁴⁴

¹⁴² İbn Ya’îş, *a.g.e.*, II,7-8; Radî, *a.g.e.*, I, 446.

¹⁴³ Abbas, *a.g.e.*, IV, 38.

¹⁴⁴ İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, IV, 31-32.

2. 2. 3. 2. 3. 1. “اللَّهُمَّ” İfadesindeki “mîm” ile İlgili Tartışmalar

Basra ekolü ile Kûfeli ekolü arasında Nahiv meselelerinin birçoğunda ihtilaf olmuştur. Aralarında ihtilafa neden olan konulardan biri de şüphesiz “اللَّهُمَّ” nin “م” i dir. Buradaki ihtilaf konusu, bu “م” in nidâ edatı olan “يا” ya bedel olup olmadığıdır.

Kûfe ekolüne göre “اللَّهُمَّ” kelimesinde bulunan “م” nidâ olan “يا” ya bedel değildir. Basra ekolüne göre ise bu “م”, “يا” ya bedeldir. Her iki ekol de görüşlerinin teyidi için bazı gerekçeler ileri sürmüşler. Şöyle ki;

Kûfe ekolüne göre, “اللَّهُمَّ” nin aslı “يا الله أَمْنَا بخير” dir. “*Ey Allah’ım! Sen bizi hayra yönelt.*” Tahfif için hazfedilmiştir. Nitekim Arap keliminde tahfif için birçok harf hazfedilir. Söz misali; “هَلْ أُمَّ”, “وَيُلْمِي”, “هَلْمٌ”, ve “عَمَّ صَبَاحاً” bunlar aslında: “هَلْ أُمَّ”, “وَيُلْمِي”, “هَلْمٌ”, “أَنْعَمَ صَبَاحاً”, “أَيُّ شَيْءٍ”, “وَيَلْ أُمَّه”, dir. Ayrıca şiirlerde bu “يا”, “م” ile birlikte gelmektedir. Nitekim Arap keliminde ‘ived ile m’üavved bir arada olamaz. Eğer ‘ived olsaydı ikisi birlikte olmazdı. Kûfe ekolü bu konuda birçok beyit delil olarak getirmiştir. Biz burada, bu beyitlerden yalnızca birisini örnek olarak sunacağız:

وما عليك أن تقولى كلما * صليت أو سبحت يا اللهم * أردد علينا شيخنا مسلما

“*Sana ne olmuş kadın, ne kadar tesbih veya namaz kılarken, ey Allah’ım! Şeyhimizi sağ salim bize geri ver diye söylüyorsun.*” Dikkat edilirse bu beyiteki “يا اللهم” hem “يا” hem de “م” birlikte gelmiştir.¹⁴⁵

Basra ekolüne göre ise “اللَّهُمَّ” nin aslı “يا الله” dır. Çünkü bu “اللَّهُمَّ” kelimesi nidânın dışında kullanılmaz. Örneğin; “غفر اللهم لزيد” nidâ olmadığı için söylenilmez. Diğer taraftan bizler Allah’ın ismi ne kadar “م” li gelirse “يا” nın hazfedilmiş olduğunu görürüz, dolayısıyla “يا” iki harf, “م” de iki harftir, “يا الله” dan edinilen istifade “اللَّهُمَّ” den de istifade edilir. Bundan anlıyoruz ki “م”, “يا” nın bedeli olarak gelmiştir. Çünkü ‘ived mü’avved’in yerine geçer. Burada bu durum

¹⁴⁵ Ebû'l-Berekât Kemalüddin Abdurrahman b. Muhammed el-Enbârî, *el-İnsâf fî Mesâilil-Hilâf*, Kahire, 2002, 290-292.

gerçekleşmiştir. Onun için şiir zaruretinin dışında ikisinin bir arada olması görülmemiştir.¹⁴⁶

İbn Manzur, “أَللَّهُمَّ” kelimesini tahlil ederken Ebu İshak bu konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde dile getiriyor: “Halil, Sîbeveyh ve ilimlerine güvendiğimiz bütün nahivciler “أَللَّهُمَّ” ile “يَا اللَّهُ” nun anlamları bir olduğunu kabul ederler. Şeddeli “م” “يا” ya bedeldir. Çünkü “م” ile “يا” edatına bir kelimedede rastlanmamıştır. Hem de “اللَّهُ” kelimesi “م” siz olduğunda “يا” ile gelir. Bunlardan da anlaşılıyor ki bu kelimenin sonunda olan “م”, “يا” ya bedeldir ve “أَللَّهُمَّ” nin “ه” ında bulunan damme de münâdâ'nın dammesidir.”¹⁴⁷

Konuyu şöyle özetlemek mümkündür: Basra ekolüne göre “أَللَّهُمَّ” nin aslı “يا اللَّهُ” ‘dır. Nidâ edatı hafzedilmiş, ona bedel şeddeli “م” getirilmiştir.

Kûfe ekolüne göre “أَللَّهُمَّ” terkibi şöyle olur.

1. Nidâ edatı olan “يا” hafzedilmiş

2. Nidâ edatından sonra “أَمَّا بخير” cümlesi hafzedilmiş, şeddeli “م” fiilin hazfına delalet için kalmıştır.¹⁴⁸

Bizce Basra ekolünün görüşü daha isabetlidir. Çünkü Kûfe ekolünün savunduğu görüşte fazla değişim ve zorlama vardır.

2. 2. 3. 2. 4. Münâdâ ve Zamir

Münâdânın zamir olması gramercilerin çoğuna göre caiz değildir. Çünkü mütekellim ve gaip zamirleri münâdâyâ zıttır. Hitap zamiri ise tıpkı münâdâ gibi hitap içindir. Dolayısıyla iki hitabın beraber kullanılması olumlu karşılanmamıştır.¹⁴⁹

Gramerciler, nidâ edatlarının zamîr-i mütekellim ve zamir-i gaip ile beraber kullanılmasını ittifaken caiz görmemişler. Örneğin; “يا أنا” (ey ben!) veya “يا هو” (ey o!) denilmez. Muhatap zamirinde ise gramerciler arasında üç görüş söz konusudur. Birinci görüş, bu kullanımı caiz görmeyenlerdir ki Ebu Hayyan bu görüşü tercih

¹⁴⁶ el-Enbârî, *a.g.e.*, 294.

¹⁴⁷ İbn. Manzûr, *a.g.e.*, I, 116.

¹⁴⁸ el-Hatîb, *a.g.e.*, III, 197.

¹⁴⁹ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 35-36.

etmiştir. İkinci görüş, sadece şiir zaruretinde caiz görenlerdir ki bu görüşü de ibn ‘Asfur tercih etmiştir. Üçüncü görüş, caiz görenlerdir ki bu da İbn Malik’in tercih ettiği görüştür. Bunlar, caizliğine delil olarak Ahvas’ın söylediği “ يا إِيَّاكَ قَدْ كَفَيْتَكَ ” “ *Ey sen! Ben sana kâfi geldim.*” sözünü örnek göstermişlerdir. Bu durumdaki örnekli caiz görmeyenler ise kimisi tenbih “yâ” sı görmüş, kimisi de şaz olarak kabul etmiştir.¹⁵⁰

2. 2. 3. 2. 4. 1. Mûnâdâmn Müttekellim yâ’sına İzâfe Edilen Muzâfa İzâfesi

Bazen muzâf olan mûnâdâ, müttekellim yâ’sına izâfe edilmiş herhangi bir muzâfa izâfe edilebilir: “ يا ابن أخي ” ve “ يا غلام غلامى ” “ *Ey hizmetçimin hizmetçisi! Ey kardeşimin oğlu!*” gibi. Bu durumda nidâ edatı müttekellim ” ي ” yâ’ya ve ikinci muzâfa hiçbir etkisi olamaz. Bunun için müttekellim ” ي ” sı, ya sabit, sakın veya fetha üzere harekelenir. Nitekim müttekellim yâ’sı ancak tenvinin hazf olacağı yere geldiğinde hazfedilir. O da mûnâdâya ilişirse mümkün olur. Bu nedenle örneklerimizde de görüldüğü gibi müttekellim yâ’sı hazfedilmemiştir.¹⁵¹

Arap dilinde tıpkı diğer dillerde olduğu gibi mümkün olduğu derecede dil, hafif tutmaya çalışılır. Bundan dolayıdır ki “ ام ” ve “ عم ” kelimeleri yukarıda zikrettiğimiz kuraldan ayrı tutulmuştur. Şöyle ki; eğer mûnâdâ “ ابن ” veya “ ابنت ” ise, ikinci muzâf, müttekellim yâ ’ya izâfe edilen “ ام ” veya “ عم ” ise, beş vecih caizdir. Bunlardan; iki vecihte yâ edatı sabit kalır. Bu durumda, yâ sakın veya fetha olur. Örneğin; “ يا ابن أمي ويا ابن عمي ” “ *Ey annemin oğlu!, Ey amcamın oğlu!*”. Diğer üç vecihte ise birinde yâ edatı hazf, kesre sabit kalır. Örneğin; “ يا ابن أم ويا ابن عم ” “ki en çok kullanılan bu vecihtir.” Diğerinde ise yâ edatı elife dönüşür. Örneğin; “ يا ابن أم ويا ابن عم ” Son vecih ise yâ’dan dönüşmüş olan elif hazfedilir ve fetha sabit kalır. Örneğin; “ يا ابن أم ويا ابن عم ” Bu son kısmı bazıları şaz görmüş, bazıları da dilde oluşturduğu hafiflik nedeniyle caiz görmüşlerdir.¹⁵²

¹⁵⁰ Abdulhamid, *a.g.e.*, IV, 11; el- Ezherî, *a.g.e.*, II, 207-208; es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 35-36

¹⁵¹ İbn Ya’iş, *a.g.e.*, II, 12-13.

¹⁵² İbn Ya’iş, *a.g.e.*, II, 12-13; el-Câmî, *a.g.e.*, 111.

2. 2. 3. 2. 5. Münâdânın Tekrarı

Kimi gramerciler buna müfred ma'rife olan münâdânın tekrarı,¹⁵³ kimileri de muzâf olan münâdânın tekrarı olarak görmüşlerdir.¹⁵⁴ Biz de her iki görüşü kapsaması için “*münâdânın tekrarı*” diye adlandırdık. Meselemizin daha iyi anlaşılması için gramercilerin çoğunun örnek gösterdiği beyiti, biz de göstereceğiz:

يَاتِيْمٌ تَيْمٌ عَدِيٌّ لَا أَبًا لَكُمْ * لَا يَلْقَيْكُمْ فِي سِوَاةِ عَمْرٍ

“*Ey ‘Adi kavmi! Asla babanız yoktur. Ömer, Sizleri kötülüğe düşürmesin.*”¹⁵⁵

Münâdâ tekrarlanırsa ve ikincisi zahir bir isme izafe edilirse tekrarlanan birinci isimde iki vecih caiz olur.¹⁵⁶

1. Münâdânın müfred ma'rife, damme üzere mebnî olmasıdır. Bu durumda ikinci isim de ya nidâ edatı sakıt olup yeni bir münâdâ oluşur ya birincisine atf-i beyân, bedel ya da mukadder olan “*أعني*” ye mef’ûl olur. İbn Malik bunun te’kîd olacağını söyler.¹⁵⁷ Bu konuda Ebu Hayyân ise şöyle der: Bu imkânsız bir durumdur. Bizim arkadaşlarımız bundan söz etmediler. Çünkü manevi te’kîd olmadığı gibi, lâfzî te’kîd de değildir. Nitekim birinin ma’rifeliği nidâ veya ‘alemiyyet, diğeri ise izâfetledir.¹⁵⁸

2. Münâdâ muzâfın, nesb üzere mu’rab olmasıdır. İrabının nesb olmasının nedeni gramerciler arasında ihtilâflıdır. Şöyle ki: Sibeveyh, birinci “*تَيْمٌ*” mezkûr olan “*عَدِيٌّ*” ye izâfe edilmiştir. Dolayısıyla bunlar muzâf ve muzâfun ileyh’dir. İkinci “*تَيْمٌ*” ise zorla aralarına girmiştir. Sibeveyh der ki: Onun aslı “*يَا تَيْمٌ عَدِيٌّ تَيْمَةٌ*” dır. Zamir hafzedilmiş isim zaid olarak araya gelmiştir. Bu mesele dışında zarf hariç muzâf, muzâfun ileyh arasına hiçbir şey girmemektedir.¹⁵⁹

el-Ferra’ya göre bu iki isim birlikte izâfe edilir. Yani örneğimizdeki her iki “*تَيْمٌ*” “*عَدِيٌّ*” birlikte izâfe edilmektedir. Buradaki meseleyi şu örneğe benzetmiştir:

¹⁵³ el-Câmî, *a.g.e.*, 109; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ*, 216.

¹⁵⁴ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 43.

¹⁵⁵ Muhyuddin, *a.g.e.*, 25.

¹⁵⁶ İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ*, 216.

¹⁵⁷ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 43.

¹⁵⁸ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 43.

¹⁵⁹ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 44.

قطع الله يد ورجل من قالها “Kim söylemişse Allah onun el ve ayaklarını kessin.” Söz konusu burada ki “يد” ile “رجل” birlikte “من” e izâfe edildiğini iddia etmektedir.

el-Müberred’e göre de ikinci isimde muzâfun ileyh mezkûr olduğu için, birinci isimde mahzûf olan, muzâfun ileyhe delalet eder.

el-‘Âlem ise bu tür isimleri “خمسة عشر” terkbine benzetmiş her iki isimi de fetha üzere mebnî görmüştür.¹⁶⁰

Muhammed Muhyuddin, bu görüşleri dile getirdikten sonra şöyle bir değerlendirme yapar:

1. Bu dört büyük gramerci bu örneği münâdâ-ı muzâf kısmından saymışlar.

2. Sîbeveyh’in tezine üç eleştiri söz konusudur:

a. İsmi zaid olması. Nitekim isimlerde asıl olan ziyade olmamasıdır.

b. Asıl olan muzâf ve muzâfun ileyh arasında bir şey girmemesidir. Nitekim muzâf ve muzâfun ileyh bir kelime gibidir. Bunların arasında bir şeyin girmesi bir kelimenin harflerin arasında girmiş gibi olur. Bu da kabih görülür.

c. Hiçbir delil yokken ikinci kelimedeki tenvinin hazf edilmesidir. Çünkü Sîbeveyh’e göre bu ikinci isim muzâf değildir. Muhyuddin, bu değerlendirmeden sonra el-Müberred’in görüşünün usule en yakın ve en isabetli görüş olduğunu görmekteyiz der.¹⁶¹

¹⁶⁰ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 44.

¹⁶¹ Muhyuddin, *a.g.e.*, IV, 28.

2. 2. 3. 3. MÜNÂDÂYA TABİ OLANLAR

Tevabi' "تتابع" kelimesi, ism-i fâil olan "تابع" kelimesinin çoğuludur. "يتبع تبع" fiilinden türetilmiştir. Sözlük olarak; izlemek, izini sürmek, arkasından gitmek, peşine düşmek, takip etmek ve uymak manalarına gelir.¹⁶² Terim anlamını ise Ahmed. b. Huseyin el-Çarpurdî şöyle ifade eder:

وهي كلّ ثانٍ معربٍ باعرابٍ سابقه من جهةٍ واحدةٍ

"Tevabi'; kendi başlarına irâbı olmayıp, uydukları kelimenin irâbına tabi olanlara denilir"¹⁶³ Münâdâya tabi olanları iki başlıkta inceleyebiliriz: a. Mu'rab münâdâya tabi olanlar b. Mebnî münâdâya tabi olanlar.

2. 2. 3. 3. 1. Mu'rab Münâdânın Tabileri

2. 2. 3. 3. 1. 1. Bedel

Münâdâya bedel olan tıpkı kendi başına münâdâ olmuş gibidir. Eğer bedel olan muzâf, şibh-i muzâf veya nekire-i gayrı maksûde ise mu'rab olur. Örneğin; يا زيد اخا عمرو "Ey Amr'ın kardeşi Zeyd!" Burada "زيد" münâdâ "اخا" muzâf bedel, nesb üzere Mu'rabdır. Eğer bedel müfred 'alem veya nekir-i maksûde ise damme üzere mebnî olur. Örneğin; يا ابا سليم يوسف "Ey Selim'in babası Yusuf!" Burada "يوسف" münâdâ muzâf "أبا" münâdâ muzâf ise bedel ve damme üzere mebnîdir¹⁶⁴

2. 2. 3. 3. 1. 2. 'Atf-ı Nesak

Tabi olan atf-ı nesak "ال" takısı alıp almamasına göre iki kısma ayrılır:

1. "ال" Takısı alan atf-ı nesak. Örneğin; "يا عبد الله والرجل إذهبا" Burada "ال" takısı alan "والرجل" kelimesi nesb üzere mü'rab olması gerekir.

¹⁶² el-Cevherî, a.g.e., III, 1190; İbn Manzûr, a.g.e., I, 416-417.

¹⁶³ el-Meylânî, a.g.e., 34.

¹⁶⁴ el-Câmî, a.g.e., 106.

2. “ ال ” Takısı almayan atf-1 nesak, “ (ال) takısı almayan ma’tûf” tıpkı münâdâyâ tabi olan bedel gibidir. Örneğin; “ يا ابا سليم ويوسف ” Burada münâdâ “ ابا ” muzâf olduğu için nesb üzere mu’rabdır. “ يوسف ” ise ma’tûf olup damme üzere mebnîdir.¹⁶⁵ Nitekim “ ال ” takısı almayan ma’ tuflar, müstakil münâdâ gibidir.¹⁶⁶ Bazı gramerciler ise hem bedel hem de atf-1 nesakın bütün kısımlarına nesb getirilmesini güzel görmüşler.¹⁶⁷

2. 2. 3. 3. 1. 3. Sıfat, Te’kîd ve Atf-1 Beyân

Mu’rab münâdâyâ sıfat, te’kîd veya atf-1 beyân tabi olursa, o zaman bunlar mu’rab münâdânın ‘irâbına tabidir. Konunun daha iyi anlaşılması için bunlara birer örnek verelim. Sıfata örnek; يا طالب العلم الكريم “*Ey değerli ilim talibi!*” Te’kîde örnek, يا طلاب العلم الرجاء “*Ey ilimin bütün talipleri!*” Atf-1 beyan’a örnek, يا طلاب العلم الرجال “*Ey ilmin talipleri adamlar!*” Bu üç örnekte görüldüğü gibi tabiler mu’rab, münâdânın irâbı olan nesb’i almışlardır.¹⁶⁸

2. 2. 3. 3. 2. Mebnî Münâdânın Tabileri

Mebnî münâdâyâ tabi olanları dört kısımda inceleyebiliriz:

2. 2. 3. 3. 2. 1. Nesbi Gerekli Olan Tabi Münâdâlar

Nesbin vacip olmasının iki şartı vardır: Birincisi, münâdâyâ tabi olan ya sıfat ya beyan yâ da te’kîd olmalıdır. İkincisi ise münâdâyâ tabi olan “el” takısı almamış muzâf olacak. Bu durumda münâdânın mahalline riayet edilerek nesb üzere gelmesi gereklidir. Birer örnekle açıklayacağız:

Münâdâyâ tabi olarak gelen sıfata örnek; “ يا زيد صاحب عمرو ” Burada “ صاحب ” “ زيد ”ın sıfatıdır ve mansûb olması gerekir.

¹⁶⁵ el-Câmî, *a.g.e.*, 106; el-Haşîmî, *a.g.e.*, 248.

¹⁶⁶ el-Câmî, *a.g.e.*, 106.

¹⁶⁷ Abbas, *a.g.e.*, IV, 41.

¹⁶⁸ el-Câmî, *a.g.e.*, 104-106.

Münâdâya tabi olarak gelen atf-1 beyâna örnek; “يا زيد ابا عبد الله” Burada “ابا” kelimesi “زيد” için ‘atf-1 beyandır ve mansûb olarak gelir.

Münâdâya tabi olarak gelen te’kide örnek; “يا تميم كلهم أو كلكم” Burada “كل” lafzı “ميم” için te’kittir ve mansûb olması gerekir.¹⁶⁹

Kûfe ekolünden bazıları (el-Kesai, el-Ferra vb.) münâdâya tabi olarak gelen sıfat veya te’kîdin, merfû’ olarak gelmesini caiz görmüşlerdir. İbn el-Enbarî de bu konuda onları desteklemiştir.¹⁷⁰

2. 2. 3. 3. 2. 2. Raf’i Gerekli Olan Tabi Münâdâlar

Münâdâ olan ismin başında harf-i ta’rif bulunması durumunda, nidâ edatı ile münâdâ arasına müzekker isimlerde “أَيُّهَا” müennes isimlerde ise “أَيَّتُهَا” kelimesi getirileceğine yukarıda değinmiştik. Bu durumda cümledeki nidâ görevi nidâ edilen isimden alınıp eklenen bu kelimeye verilir. Sonlarına iliştirilen tenbih “ها” ise zaid, bu iki mübhem kelime için gereklidir. Çünkü bu kelimelerde hazfedilen muzâfûn ileyh’e bedel olarak gelmiştir. Bu kelimelerden sonra “ال” takısı almış isimler ise bunların sıfatları olarak görev yaparlar.¹⁷¹ Konumuzun daha iyi anlaşılması için Kur’an-ı Kerim’den birer örnek getirmek istiyoruz:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”¹⁷²

يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ

“Ey huzura kavuşmuş insan!”¹⁷³

¹⁶⁹ el-Ezherî, a.g.e., II, 227.

¹⁷⁰ el-Ezherî, a.g.e., II, 227.

¹⁷¹ el-Ezherî, a.g.e., II, 228.

¹⁷² Hucurât, 49/13.

¹⁷³ Fecr, 89/27.

Bu durumda “ أَيّ ” ve “ أَيّة ” münâdâ, damme üzere mebnî, “ ها ” mûzafün ileh, “ النَّاس ” ile “ النَّفْس ” nun ‘irâbları, lazım ref’, münâdâlara sıfattır. Burada sıfatların lazım ref’ olmasının nedeni “ أَيّ ” ve “ أَيّة ” nın lafzına riayeti içindir.¹⁷⁴ İbnu’l- Hâcib ise raf’in gerekçesini şöyle açıklamıştır: Burada nidâ’dan asıl gaye, el takısı almış sıfatlar olduğuna işaret etmek içindir.¹⁷⁵

İşâret isimleri münâdâ olursa, tıpkı bu mübhem isimler gibi, “ ال ” takılı bir sıfat gelmesi gerekir. Bu “ ال ” takılı bir ism-i cins olduğu gibi mevsûl de olabilir. Örneğin; “ يا هذا الرَّجُل ” Burada münâdâ “ هذا ” dır. “ الَّذِي ” ve “ الرَّجُل ” ise sıfattır ve bu sıfatların ‘irâbı da ref’ olması gereklidir.¹⁷⁶

Münâdânın başında harf-ı tarif olduğunda mu’ayyen bir kelime değil de bu mübhem kelimelerin getirilmesinin nedenini şöyle açıklanabilir: Nidâdâ asıl olan belirginliktir. Eğer getirilen kelimeler mübhem değilse o zaman zihin bununla iktifa eder ve münâdâya gerek kalmaz.¹⁷⁷

2. 2. 3. 3. 2. 3. Ref’i ve Nasbi Caiz Olan Tabi Münâdâlar

Ref’i ve nasbi caiz olan tabi münâdâlar iki kısımdır.

1. “el” takısı alan muzâf sıfat. Örneğin; يا زيد الحسن الوجه “Ey yüzü güzel olan Zeyd!” burada “ الحسن ” münâdânın sıfatıdır. Bu durumda münâdânın mahalli dikkate alınarak nesbe okunabildiği gibi münâdânın lafzı dikkate alınarak ref’ de okunabilir.

2. Münâdâya tabi olan müfred; sıfat, atfı beyan, te’kîd veya “el” takısı alan ma’tûflar. Bunlar; ref’ okunursa münâdânın lafzına, nesb okunursa münâdânın mahalline uyar.¹⁷⁸ Konunun daha iyi anlaşılması için birer örnek zikredeceğiz:

Müfred sıfat: يا حكم الوارثُ عن عبد الملك “Abdumelik’ten veraseti alan ey Hakem!” burada “ الوارثُ ” münâdâ olan “ حكم ” e sıfat olmuştur. Münâdânın lâfzîne

¹⁷⁴ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 228.

¹⁷⁵ el-Câmî, *a.g.e.*, 107.

¹⁷⁶ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 38.

¹⁷⁷ Radî, *a.g.e.*, I, 444.

¹⁷⁸ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 229; el-Câmî, *a.g.e.*, 104; İbn Hişâm, *Şerhu Katru’n-Nedâ*, 212.

riayet edilerek merf'u okunabildiği gibi münâdânın mahalline riayet edilerek masub da okunması caizdir.¹⁷⁹

Müfred atf-ı beyan: “يا غلام بشرٌ وبشرًا” burada “بشرٌ” münâdâ olan “غلام” için atf-ı beyân olmuştur. Ref' caiz olduğu gibi nesb de caizdir.

Müfred Te'kîd: Gramercilerin çoğunun zikrettiği örneği biz de burada zikredeceğiz: “يا تميم أجمعون و أجمعين” burada “أجمعون” münâdâ olan “تميم” ye te'kîd gelmiştir. Ref' caiz olduğu gibi nesb de caizdir.

“El” takısı olan ma'tûf: “يا زيد والضحك والضحك” burada “الضحك” münâdâ olan “زيد”e atfedilmiştir. Ref' ve nesb de caizdir. Ma'tûfa örnek olarak Sebe suresinin 10. ayetini de getirebiliriz:¹⁸⁰

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَاللَّنَّا لَهُ الْحَدِيدَ

“Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir üstünlük verdik. "Ey dağlar ve kuşlar! Onunla beraber tesbih edin" dedik. Ona demiri yumuşattık.”¹⁸¹

Bu ayette bulunan “وَالطَّيْرَ” ifadesi şaz kiraâtında ref' okunmuştur.¹⁸²

2. 2. 3. 3. 2. 4. Müstakil Münâdâ Gibi Olan Tabiler

Müstakil münâdâ gibi olan tabiler iki kısımdır: a. Bedel, b. “ال” takısı almayan ma'tûflar.

Bu durumda münâdâyâ bakılmaksızın müstakil gibidirler. Çünkü bedel 'amilin tekrarı niyetiyledir. Atf ise amilin yerine geçer. Konumuzun daha iyi anlaşılması için birkaç örnek vererek izah etmeye çalışacağız.

Münâdâ müfred, bedel ve ma'tûfda müfred ise “يا زيدٌ و بشرٌ” “يا زيدٌ بشرٌ” örneklerinde olduğu gibi o zaman ilk örnekte bulunan “بشرٌ” bedel, ikinci örnekte bulunan “وبشرٌ” ma'tûf olup damme üzere mebnîdir. Çünkü bunlar müfred ma'rifedir. Müfred ma'rifenin 'irâbı da damme üzere mebnîdir.

¹⁷⁹ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 213.

¹⁸⁰ İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 213.

¹⁸¹ Sebe', 34/10.

¹⁸² İbn Hişâm, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 213.

Münâdâ müfred, bedel ve ma'tûf" ise muzâf, "يا زيد ابا عبد الله" "يا زيد ابا عبد الله" örneklerinde olduğu gibi münâdâ olan "زيد" müfred, ma'rife, damme üzere mebnî olur. Birinci örnekte bulunan "أبا" bedel, ikinci örnekte bulunan "وأبا" ise ma'tûf, 'irâbları ise mansûbdur. Çünkü bunlar muzâftırlar. Muzâfın "irâbı mensûbdur. Dikkat edilirse münâdâ, müfred ma'rife olmasına rağmen hiçbir etkisi olmamıştır.

Münâdâ muzâf, bedel ve ma'tûf" müfred ise "يا عبد الله و بشر" "يا عبد الله بشر" örneklerinde olduğu gibi o zaman münâdâ olan "عبد الله" muzâf mü'rab, bedel ve ma'tûf" olan "بشر" "وبشر" ise müfred marife ve damme üzere mebnîdir. Bu durumlarda münâdânın hiçbir etkisi olmadığını müşahede ettik.¹⁸³

2. 2. 3. 3. 2. 5. İbn Kelimesinin Münâdâya Sıfat Olması

Münâdâ müfred isim olup damme üzere mebnî olursa, "ابن" kelimesi de bitişik ve ona sıfat olursa başka bir isme de izâfe edilirse, kısacası "ابن" iki 'alem arasına girerse, o zaman damme üzere mebnî, gelebildiği gibi fetha üzere de mebnî olarak gelmesi de caizdir. Örneğin; "يا زيد بن عمرو" burada "زيد" münâdâ "ابن" muzâf, onun sıfatı "عمرو" ise muzâfun ileyhdir. Burada münâdâ olan "زيد" fetha üzere mebnî olabildiği gibi damme üzere mebnî de olabilir.¹⁸⁴

Bu durumdaki münâdânın farklı hareketler üzerine mebnî olması noktasında gramerciler arasındaki tartışmalar şu şekildedir: el-Müberred'e göre doğru olan damme üzere mebnî olmasıdır Çünkü müfred ma'rife münâdâda asıl olan damme üzere mebnî olmasıdır. İbn Keysan'a göre ise doğru olan fetha üzere mebnîliktir. Çünkü Arap gramerinde asıl olan fethadır. Eğer münâdânın 'irâbı takdiri ise "عيسى" örneğindeki gibi İbn Malik'e göre burada damme takdir edilir. Çünkü nesb'den gayemiz hafifliktir. Burada hafiflik söz konusu değildir. el-Ferra ise bu durumda hem fethayı hem de dammeyi caiz görmüştür.¹⁸⁵

Yukarıda saydığımız şartlardan herhangi birisi gerçekleşmezse; örneğin; "ابن" kelimesi iki 'alem arasında değilse "يا غلام ابن زيد" "يا زيد ابن رجل" veya sıfat olmazsa yâ da sıfat olmuş ama münâdâyla arasına bir şey girmişse "يا زيد الفاضل ابن"

¹⁸³ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 231.

¹⁸⁴ el-Câmî, *a.g.e.*, 107.

¹⁸⁵ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 41.

” عمرو ” yâda ” ابن ” nun dışında münâdâya başka bir sıfat gelirse, örneğin; ” يا زيد ” münâdânın damme üzere mebnî gelmesi gerekir.¹⁸⁶

---

¹⁸⁶ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 41.

2. 2. 3. 4. MÜNÂDÂ DA HAZF

Yukarıda, nidâ edatına delalet eden bir karine varsa bu edatın hazfının, caiz olduğunu söylemiştik. Münâdânın hazfında ise gramerciler arasında ihtilafı bir konudur. Kimisi karine varsa hazfı caiz görür, kimisi özel şartlar getirerek hazfı caiz görürken kimileri de münâdânın hazfını hiçbir yerde caiz görmemiştir. İbnü'l Hacıp, karine olduğunda münâdânın hazfını caiz görür.¹⁸⁷ İbn Malik, emir ve duadan sonra hazfı caiz görür. Emirden sonra hazfedilen münâdâyâ örnek olarak, Neml suresinde geçen *أَلَّا يَسْجُدُوا*¹⁸⁸ ayetini getirir.¹⁸⁹ Ona göre bu ayetin aslı, “ *أَلَّا يَا اسْجُدُوا* ” dur. Münâdâ “ *اسْجُدُوا* ” fiilinden önce hazfedilmiştir. Bu durumda ayetin takdiri, “ *يَا اسْجُدُوا* ” dur.¹⁹⁰

Dua için de aşağıda getireceğimiz beyti delil getirmiştir:

يَا لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْأَقْوَامِ كُلِّهِمْ * وَالصَّالِحِينَ عَلَيَّ سَمْعَانَ مِنْ جَارٍ

“*Ey onlar! (insanlar) Allah'ın, bütün kavimlerin ve salihlerin laneti, komşuluktan dolayı Sem'an'ın üzerine olsun.*”) onun aslı “ *يَا هَوْلَاءَ* ” dir. Söz konusu münâdâ duadan önce gelmiş ve hazfedilmiştir.

Ebu Hayyan ise münâdânın hazfını caiz görmemiştir. Çünkü münâdânın fiili olan “ *أَدْعُو* ” vaciben hazf olmuş. Münâdâ da hazf olursa nidâ cümlesine zarar verir. Nitekim bu ikisinin birlikte hazfedilmesi Araplardan işitilmemiştir.¹⁹¹

Bu saydığımız yerlerde münâdâ hazfını caiz görmeyenler, buradaki “*يَا*” yı nidâ edatı olarak değil, tembih edatı olarak görürler. Münâdânın hazfını caiz görenler ise makama uygun bir münâdânın hazf olduğunu söylerler.¹⁹²

¹⁸⁷ el- Câmî, *a.g.e.*, 119.

¹⁸⁸ Neml, 27/25.

¹⁸⁹ el-Kisâi “ *أَلَّا* ” şeddetsiz, diğer kıraâtçılar ise şeddeli okumuşlar. Şeddeli okunduğu zaman “ *يَا* ” nidâ edatı değil, muzârî fiilin alameti olur. Bu durumda ayet “ *أَلَّا يَسْجُدُوا* ” olur ve bizim konumuz olan nidâdân çıkmış olur. Radî, *a.g.e.*, I, 509.

¹⁹⁰ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 34.

¹⁹¹ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 34.

¹⁹² Abbas, *a.g.e.*, IV, 5-6.

2. 2. 3. 5. MÜNÂDÂ İLE İLGİLİ KONULAR

2. 2. 3. 5. 1. Münâdâda Terhîm

Hazf, Arapçada oldukça sık rastlanan bir olgudur. Cümlelerin temel unsurlarının¹⁹³ bile bazı durumlarda hazfedilebildiği bir dil olan Arapçada, fiilleri vucûben hazfedilmiş mef'uller de bulunmaktadır.¹⁹⁴ Bunlardan biri de münâdâdır.¹⁹⁵ Fiilleri mahzuf mef'uller içinde yer alan münâdânın kendisinden de bazen hazf söz konusu olabilmektedir. Arap gramerinde buna terhîm denilmektedir.¹⁹⁶

Terhîm, “ ترخيم ” Arap gramerinde iki yerde yapılır: Birincisi ism-i tasgirde “ isimde küçültme ” yapılıdır. Buradaki terhîm isimde, fazla olan harflerin hazfidir. Örneğin; “ زهير ” burada kelime başındaki hemze zaide olduğu için hazfedilmiştir. İkincisi münâdâ da yapılır¹⁹⁷ ki bu da konumuz olanıdır. Terhîm şiir zarureti dışında münâdâyâ mahsusustur.¹⁹⁸ Terhîmin münâdâyâ mahsus olması nidânın çok kullanmasından dolayıdır.¹⁹⁹ Araplarda çok kullanım, hafifliği gerektirir. Onun için nidâdâ hazf çoktur. Bu hazifler: “ أَدْعُو ” veya “ أَنْدِي ” fiili, bazı durumlarda nidâ edatı ve münâdânın sonundaki kelime veya harflerdir.²⁰⁰

Terhîm, “ ترخيم ” “ رَخِمَ يَرخِمُ ترخيما ” fiilinin masdarıdır. Sülasî mücerredî ise “ رَخِمَ يَرخِمُ رخما ”, dir.²⁰¹ Terhîmin manasından anlaşıldığı gibi kelimedeki bir incelik, konuşmada da bir yumuşaklık oluşturur.

Lügat anlamı, güzel, yumuşak, nazik, hazf ve ince manalarına gelir.²⁰² Terim anlamı ise

هو حذف في آخره تخفيفا

¹⁹³ es-Suyûtî, *a.g.e.*, I, 335.

¹⁹⁴ el-Câmî, *a.g.e.*, 98.

¹⁹⁵ el-Câmî, *a.g.e.*, 99.

¹⁹⁶ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 57; İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 19.

¹⁹⁷ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 21.

¹⁹⁸ Sîbeveyh, *a.g.e.*, II, 239.

¹⁹⁹ Radî, *a.g.e.*, I, 469.

²⁰⁰ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 21; el-Câmî, *a.g.e.*, 111.

²⁰¹ el-Fîrûzâbâdî, *a.g.e.*, IV, 118.

²⁰² el-Cevherî, *a.g.e.*, 1930; İbn Manzûr, *a.g.e.*, III, 1617.

“Münâdânın sonunda tahfif için yapılan hafifdir.” Yani sırf hafiflik meydana getirmek için yapılan hafiftir.²⁰³

2. 2. 3. 5. 1. 1. Terhîmin Gayesi

Yukarıda terhîmin gayesinin hafiflik olduğunu zikretmiştik. Bununla birlikte başka amaçlarının da olduğu belirtilmiştir:

1. Asıl anlatacağı maksadına ulaşmak için nidâdan süratli bir şekilde çıkmaktır.²⁰⁴

2. Mütakellimin sözü tamamlamasından aciz kalması. Bu acizlik hastalık veya başka bir nedenden olabilir. Mesela adam hastadır çocuğunu çağırırken ismini tamamlamaktan acizdir ismini tam söyleyemiyor. Buna örnek olarak Zuhruf süresinin yetmiş yedinci ayetini getirebiliriz.

وَنَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَّا كُنْتُمْ

“Ey Mâlik! Rabbin bizim işimizi bitirsin! diye seslenirler. Mâlik de: Siz böyle kalacaksınız! der.”²⁰⁵

İbn Mes’ud bu ayette bulunan “ يَا مَالِكُ ” kelimesinin “ يَا مَال ” şeklinde okumuş. Bunu İbn Abbas’a, cehennem ehli terhîmin neyine meşgul olacaklar sorusunu şöyle cevaplamıştır: “Onlar azaptan dolayı öyle zayıflamışlar ki ismi tamamlamaya güçleri yoktur.”²⁰⁶

3. Terhîmin bir başka gerekçesi de şiirlerde veznin düzgünlüğü için yapılırdır.²⁰⁷ Örneğin;

ديار مية إذ مي تُساعِفنا * ولا يُرى مثلها عجم ولا عرب

“Ey Meyyete’nin meskeni! Meyyete, bizlere yakınlık göstereceği vakit, onun gibi ne Arap, ne de Arapların dışında görünmez.”²⁰⁸ Beyitte bulunan “مي” nin aslı “مِية” dir. Münâdâ olmadığı halde şiirin vezni için terhîm yapılmıştır.

²⁰³ el-Câmî, a.g.e., 111.

²⁰⁴ Radî, a.g.e., I, 469.

²⁰⁵ Zuhruf, 43/77.

²⁰⁶ İbn Hişam, Şerhu Katru’n-Nedâ, 216.

²⁰⁷ es-Sâmerrâî, a.g.e., IV, 334.

2. 2. 3. 5. 1. 2. Terhîmin Şartları

Münâdâ olan her isim terhîm yapılmaya uygun değildir. Bazı şartlar olduğu takdirde terhîm yapılması caizdir. Bu şartların bazıları genel, bazıları da özeldir. Genel olan şartlarda münâdânın sonunda ister te'nis“ ة ” sı olsun ister olmasın bu şartlar oluşmadan terhîm yapılmaz. Özel olan şartlarda ise te'nis“ ة ” sı olmayan münâdâlarla ilgilidir.²⁰⁹ Biz önce genel olan şartları zikredeceğiz:

1. Münâdâ ma'rife olmalıdır. Nekire-i gayr-ı maksûdede terhîm söz konusu değildir. Nitekim terhîm edilecek münâdâ iki kısma ayrılır.

a. Te'nis “ ة ” sı almamış münâdâ. Bu durumda münâdânın 'alem olması şarttır. Onun ma'rifeliği özel isim olmasındandır. Örnek; “ يا جعفر ”

b. Te'nis “ ة ” sı almış münâdâ. Bu durumda da ya 'alemle ma'rife olacak veya nidâ edatiyle yani Nekir-i maksûde olacaktır.²¹⁰ Örnek; “ يا فطمة ، يا امرأة ”

Nekire-i gayr-ı maksûdede terhîm olmamasının sebebi, nidâ edatının tesir edemeyişidir. Çünkü münâdâ, nidâ edatından önce nekre ve mü'rab olduğu gibi nidâ edatından sonra da nekre ve mü'rabdır.²¹¹

2. Münâdâ muzâf ve şübh-ı muzâf olmamalıdır. Örneğin; “ يا عبد الله ” ibaresinde terhîm söz konusu değildir. Çünkü birinci cüzden hazf yapılmaz. Nitekim mana itibariyle münâdânın sonu değil. İkinci cüzden de hazf yapılmaz. Zira lafız itibariyle münâdânın sonu değil.²¹²

Muzâf olmamanın şartı Basra ekolünün getirdiği bir şarttır. Kufe ekolü bu şartı kabul etmez. Onlara göre muzâf da terhîm edilebilir.²¹³ Kendilerine delil olarak da birkaç beyit getirmişlerdir. Biz de, bu beyitlerden bir tanesini örnek olarak zikredeceğiz:

خذوا حظكم يا آل عكرم واذكروا أو اصبرنا والرّحم بالغيب تذكر

²⁰⁸ Radî, *a.g.e.*, I, 472.

²⁰⁹ Abbas, *a.g.e.*, IV, 102.

²¹⁰ Abbas, *a.g.e.*, IV, 102.

²¹¹ Abbas, *a.g.e.*, IV, 102.

²¹² el-Câmî, *a.g.e.*, 112; Radî, *a.g.e.*, I, 474.

²¹³ Radî, *a.g.e.*, I, 471.

“Ey İkrime ehli siz hissenizi tutunuz. Ve hissemizi de hatırlayın. Hazır olmayana rahmet hatırlanır.”

Onlara göre “يا آل عكرم” nin aslı “يا آل عكرمة” dir. İkinci cüzde terhîm olmuştur. Basra ekolü ise bu tür örnekleri şiirin zaruretinden görmüşler.²¹⁴

3. Münâdâ mendûb olmamalıdır.²¹⁵ Genelde felaket ve musibetten duyduğu acıyı hissetmek için mendûbun sonuna zaide bir elif getirilir. Bu da terhîme zıttır.²¹⁶

4. Münâdâ müsteğâs olmamalıdır. Çünkü lâm ile mecrûr olan müsteğâsta nidâ etkisi olan nesb ile mebnîlik belirtisi yoktur. Örneğin; “يا لزيد” görüldüğü gibi burada münâdâ, lâm ile cer olmuş ve bu durumda nidâyâ benzerliği kalmamıştır. Sonunda elifin ilişmesiyle olan müsteğâsın terhîm olmamasının sebebi ise ziyadeliktir. Örneğin; “يا زيدا” Zira ziyade ile hazf birbirine zıttır.²¹⁷

5. Münâdâ mürekkeb-i isnadî olmamalıdır. Mürekkeb-i isnadide nidânın etkisi olmadığı için terhîm yapılmaz. Nitekim cümlelerin ilk halini andırması gerekir.²¹⁸ Mürekkeb-i isnadîde terhîm konusunda gramerciler arasında ittifak söz konusu değildir. İbn Malik mürekkeb-i isnadide terhîm yapılabilir görüşündedir. Örneğin; “يا تَابِطُ شَرًّا” terhîmi “يا تَابِطُ” denilerek terhîm yapılarak ikinci cüzü hazfedilebilir.²¹⁹

6. Münâdâ nidâ edatına lazım olan bir isim olmamalıdır. Örneğin; “فل” ve “فلة” terhîmi caiz değildir. Zira bunlar hafif olduğu için nidâyâ mahsus olmuşlar.²²⁰

7. Münâdâ lâzım Mebnî olmamalıdır. “حذام” gibi lâzım Mebnî olan kelimedede terhîm olmaz.²²¹

Özel olan şartlar:

1. Te'nis“ ة ” sı almayan münâdâ, ma'rifeliği münâdâyâ değil özel isimle olacak. Örneğin; “يا سالم” bir erkek ismi burada terhîm yapacak olursak “يا سال” denilebilir.

²¹⁴ Radî, *a.g.e.*, I, 471.

²¹⁵ Sîbeveyh, *a.g.e.*, II, 240; Abbas, *a.g.e.*, IV, 102.

²¹⁶ Radî, *a.g.e.*, I, 475; el-Câmî, *a.g.e.*, 112.

²¹⁷ Radî, *a.g.e.*, I, 475.

²¹⁸ el-Berdâî, *a.g.e.*, 117.

²¹⁹ İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, IV, 57.

²²⁰ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 59.

²²¹ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 60.

2. Te'nis “ ة ” sı almayan münâdâ dört harf veya üzeri olacak. Biz “ يا جعفر ” örneği getirebiliriz.²²² Terhîm yapılırsa “ يا جعف ” olur.

Bu son şartta gramerciler arasında ihtilaf söz konusudur. Basrilere göre te'nis “ ة ” sı almayan üç harfli kelimelerden terhîm yapılmaz. Kûfîler ise kendi aralarında ihtilaf etmişler. el-Kisâî, Basrilerin görüşüne katılmıştır. el-Ferra, eğer sülâsî olan bir kelime ortası harekeliyse “ يا عنق ” terhîmi “ ياعن ” şeklinde yapılabilir, sakin ise yapılmaz. Diğer bazı Kûfîler ise ister sakin ister harekeli olsun bütün sülâsî kelimelerin terhîmi yapılabilir, demişlerdir.²²³

Bu durumda ma'rifeliği özel isimle olmayan veya dört harften daha az olan münâdâlar terhîm edilmez. Örneğin; “ يا مسافر ” “ يا سعد ” bunlarda terhîm söz konusu değil. Çünkü birinci örneğimiz olan “ يا مسافر ” nun ma'rifeliği 'alemlerle değil, ikinci örneğimiz “ يا سعد ” ise dört harften azdır.

Eğer münâdâya te'nis “ ة ” sı ilişmişse; ister ma'rifeliği özel isimle ister nidâ edatıyla, ister üç harfli, ister üçten fazla olsun terhîm yapılabilir. Örneğin; “ يا ثبت ” terhîm yapılarak “ يا ثب ” yapabiliriz.²²⁴ Çünkü bu kelimelerin sonuna ilişkin tâ kelimenin aslı değil, devamlılık üzerine kelimeye ilişmemiş ve gitmesi için küçük bir neden yeterlidir. Nitekim bu “ ة ” öyle bir yere ilişmiş ki kelimenin aslı olan harfler bile hafzedilebilir.²²⁵

Birisinin, üç harfli kelimelerden oluşan te'nis “ ة ” sının hafızı, iki harf üzerine kalır ve bu da mu'rab isim olup sonradan mebnî olan isimlerin yapılarına aykırıdır; çünkü mu'rab bir isim, ârizi bir nedenle mebnî olup da iki harf üzerine yoktur, itirazına cevaben deriz ki bu iki harf üzerine kalma, te'nis “ ة ” sı neden olmamıştır. Çünkü te'nis “ ة ” sı kelimedenden farklı tek başına ayrı bir kelimedir.²²⁶

²²² İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, IV, 58-60; Abbas, *a.g.e.*, IV, 102-124.

²²³ el-Enbarî, *a.g.e.*, 300.

²²⁴ Abbas, *a.g.e.*, IV, 104.

²²⁵ Radî, *a.g.e.*, I, 475-476.

²²⁶ el-Câmî, *a.g.e.*, 113; Radî, *a.g.e.*, I, 475.

2. 2. 3. 5. 1. 3. Terhîmde Hazfedilecek Harflerin Sayısı

Terhîmden dolayı münâdânın sonunda bir harf hazf edilebileceği gibi, iki harf, bir kelime veya bir kelimeyle birlikte bir harf de hazfedilebilir. Ancak terhîmde en yaygın olanı, bir harfin hazfıdır.²²⁷ Biz aşağıda bunları açıklarken İbnu'l Hacib'in *el-Kafiye* adlı eserindeki tarzını takip edeceğiz.

2. 2. 3. 5. 1. 3. 1. İki Harfin Hazfıyla Terhîm

a. Bir kelimenin sonunda iki harfin aynı anda ziyade edilmeleri durumunda iki harf birlikte hazf edilir. Örneğin; “ أسماء ” ve “ مروان ” Söz konusu bu isimler terhîm edilirse” يا أسم ” “يا مرو” denilir. Kelimenin sonunda bulunan iki harf hazfedilir.

İki harfin aynı anda ziyadesi yedi yerde olur.

- Tesniyede yapılan ziyadelik. Örneğin; “ زيدان ”
- Cemi müzekker-i sâlimde yapılan ziyadelik. Örneğin; “ مسلمون ”
- Cemi müennesi sâlimde yapılan ziyadelik. Örneğin; “ مسلمات ”
- Mervane ve Osmane'de yapılan ziyadelik. Örneğin; “ مروان ”
- Mensûb'de yapılan ziyadelik. Örneğin; “ كوفي ”
- Sahrae'de yapılan ziyadelik. Örneğin; “ صحراء ”
- İlhak hemzisi ile ondan önceki elifle yapılan ziyadelik. Örneğin; “ حرباء ”²²⁸

b. Bir kelime dört harften çoksa, kelimenin sonu aslı ve sahih bir harf ve bu harften önce de bir med harfı olursa ikisi birlikte hazfedilir. Misal; “ مسكين ، سلمان ، ” ، “ منصور ” terhîm edilirse, “ يا منص ، يا مسك ، يا سلم ” olur.²²⁹

²²⁷ İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, IV, 62-63; Abbas, *a.g.e.*, IV, 105.

²²⁸ Radî, *a.g.e.*, I, 479.

²²⁹ el-Câmî, *a.g.e.*, 113-114.

2. 2. 3. 5. 1. 3. 2. Bir Kelimenin Hazfıyla Terhîm

Bir kelimenin hazfı terhib-i mezci'de ve mebnî olan sayılarda söz konusudur. Örneğin; “بعليك” ve “وخمسة عشر” bunlar Terhîm yapılırsa “يا بعل” “ياخمسة” denilir.

2. 2. 3. 5. 1. 3. 3. Bir Kelime ile Bir Harfin Hazfıyla Terhîm

Bir kelime ile bir harfin hazfıyla yapılan terhîm “اثنا عشر” ve “اثنتا عشرة” kelimelerinde söz konusudur. Bunların terhîmi, “يا اثن” ve “يا اثنت” dir. Burada ikinci kelime ile birinci kelimenin sonunda bulunan elif hazfedilir.

Bu son iki kısımda yapılan terhîmler, gramerciler arasında görüş birliğı yoktur. Kimisi caiz görmemiş, kimisi özel şartlar öne sürerek caiz görmüşlerdir.²³⁰

Bizce, eğer terhîm karışıklığa neden olursa kaçınmak gerekir. Özellikle sayılarda ciddi karışıklığa neden olur. Örneğin bir şahsın ismi “خمسة عشر” ise terhîm yapılırsa “ياخمسة” olur. Burada acaba bu terhîm yapılmayan “خمسة” mi yoksa terhîmi yapılan “خمسة عشر” mı dir bilinmez.

2. 2. 3. 5. 1. 3. 4. Tek Harfin Hazfıyla Yapılan Terhîm

Bu saydığımız yerlerin dışında şartlar oluşursa bir harfin hazfıyla terhîm yapılır. Örneğin; “يا حارث ويا ملك” terhîm yapılırsa “يا حار و يامال” olur. Bunların sonunda bir harf hazfedilmiştir.²³¹

²³⁰ Abbas, *a.g.e.*, IV, 109-110.

²³¹ el-Câmî, *a.g.e.*, 113-114; İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, IV, 65-66.

2. 2. 3. 5. 1. 4. Terhîmden Sonra Münâdânın Durumu

Yukarıda terhîm olan münâdânın müfred ‘alem veya nekire-i maksûde olacağını söylemiştik. Terhîm münâdânın esas hükmü, damme veya dammenin yerine geçen “ألف، واو، ي” harfleri üzerine mebnî olabilmektedir. Burada iki vecih söz konusudur.²³²

Birincisi: Terhîm yapıldıktan sonra kelimenin son harfinin örneğin; “يا حارٌ” hiç terhîm yapılmamış gibi damme üzere mebnî olmasıdır. Bu durumda terhîmden sonra kalan isim sanki ondan bir şey hazf edilmemiş, tam isim kabul edilmiş ve buradaki hazf sanki sonsuza dek ayrılmıştır. Dolayısıyla bu isim damme üzere mebnî edilmesi veya ‘ilal edilmesi kendi hükmünü taşır ve bu terhîm olan isme, aslın hiçbir etkisi kalmamıştır. Mesela; “يا فطمة” ” ويا خال” terhîm yapıldığında “يا فاطمٌ” ve “يا خالٌ” şeklini alır ve damme üzere mebnî olur. Bu kısma, لغة من لا ينوى المحظوف “*hazfi var sayılmayan*” denilir.²³³

İkincisi: Münâdânın sonunu hazfetmeden önceki harekesini koruyacak şekilde kelimeyi kendi harekesiyle bırakmaktır. Söz konusu terhîmden önceki durumdan irtibatı kesilmemiş, hazfedileni hesaba katması, mahzûf olan harfler orada varmış gibi itibar etmesidir. Bu durumda münâdânın mahzûf olan harfin dammesi üzerine mebnîliği devam etmekte ve terhîmden sonraki münâdânın son harfini terhîmden önceki harekesiyle okumaktır. Örneğin; “يا فطمة” ” ويا خالد” terhîm yapılırsa “يا فطمٌ” ve “يا خالٌ” olur. Birinci örneğimizde “م” üstün ikinci örneğimizde ise “ل” esre olduğu gibi kalır. Bu kısma, لغة من ينوى المحظوف “*hazfi var sayan*” denilir.²³⁴

Bizce bu son kısmı savunan gramercilerin görüşü daha isabetlidir. Çünkü önceki durumdan tümünden irtibatı kesmek, sanki o isimde terhîm yapılmamış başlı başına yeni bir münâdâdır. Zira bu durumda terhîmi tümünden kaldırır ve böylece terhîm diye bir terim ortada kalmaz.

²³² Abbas, *a.g.e.*, IV, 111.

²³³ Abbas, *a.g.e.*, IV,112.

²³⁴ Abbas, *a.g.e.*, IV,111-112; Galeyyânî, *a.g.e.*, III, 164-165; İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, IV, 65-66.

2. 2. 3. 5. 2. İstigâse

İstigâse, “الاستغاثة” bir insan bir sıkıntıya düşmesi, kendi başına bu sıkıntının üstesinden gelememesi veya birisinin zulmüne uğramasıyla ona karşılık verecek güçte olmaması gibi bir halde iken bu durumdan kurtulmak için birilerine seslenmesi ve onlardan yardım dilemesi haline denilir.²³⁵

İstigâse: “استغاث” fiilinin masdarı olup “غاث يغوث غوثا” kökünden türetilmiştir. Lügat anlamı, yardım istemek, imdada çağırmaaktır.²³⁶ Terim anlamını İbn Hişam şöyle verir:

كل إسم نودي ليخلص من شدة أو يُعين علي دفع

“Şiddetten kurtulması veya yardım edilmesi için çağırılan her isimdir.”²³⁷

2. 2. 3. 5. 2. 1. İstigâse'nin Unsurları

İstigâse'nin üç unsuru vardır. Bunlar: istigâse edatı, yardıma çağırılan “المستغاث به” ve kendisi için yardım istenen, “المستغاث له” dir. Bunları aşağıda teker teker izah etmeye çalışacağız.

2. 2. 3. 5. 2. 1. 1. İstigâse Edatı

İstigâse de “يا” dışında hiçbir nidâ edatı kullanılmaz ve bu edat hazfedilmez. Eğer nidâ edatı olan “يا” değilse veya hazf edilmişse o zaman istigâse sayılmaz.

2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. Müstegâsun bih

Münâdâ olabilen her şey müstegâsun bih de “المستغاث به” olabilir. Hatta eğer müstegâsun bih cer lâmıyla gelirse, nidâda caiz olmayan “ال” takısı almış isimle nidâ edatlarındaki birliktelik, burada caiz olur.

²³⁵ Abbas, *a.g.e.*, IV, 77.

²³⁶ el- Cevherî, *a.g.e.*, I, 289.

²³⁷ İbn Hişam, *Şerhu Katru'n-Nedâ*, 222.

Müstegâsun bih'in hazfı kimi gramercilere göre caiz değil.²³⁸ Kimilere göre ise şartlı olarak caizdir.²³⁹

Konumuzu Hz. Ömer'in bir duasını örnek vererek anlatmaya çalışacağız. “يا لله للمسلمين” “*Ey Allah'ım! Müslümanlara yardım et.*”²⁴⁰ Bu örneğimize baktığımız zaman istigâsenin üç temel unsuru içinde barındırdığını görüyoruz:

İstigâse edatı “يا”, müstegâsun bih “الله” ve Müstegâsun leh “للمسلمين” e dir.

Müstegâsun bih üç değişik şekilde gelebilir. Bunlar:

1. Lâm-i meftuhayla gelmesi. (yâ'i mütakellim hariç, aşağıda değineceğiz.) örneğin; “يا لزيداه”

2. Lâm mahzûf olup onun yerine müstegâsun-bih'in sonuna bir elifin getirilmesi. Örneğin; “يا زيدا” bu durumda müstegâs olan “زيدا” fetha üzere mebnî olur. Bu ikinci kısma sonuna sekt hâ'sı ilişebilir. Örneğin; “يا زيداه”

3. İstigâsenin tıpkı münâdâ gibi gelmesi. Örneğin; “يا قوم للمظلوم” “*Ey kavmim! Mazlumların imdadına yetişin.*”²⁴¹

2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. 1. Müstegâsun bih'in 'Îrâbı

Biz bunu iki kategoride değerlendirebiliriz. Birincisi müfred ma'rife, ikincisi onun dışında kalanlar. Yani muzâf, şibh-i muzâf veya müfred nekre.

2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. 1. 1. Müstegâsun bih Muzâf, Şibh-i Muzâf ve Müfred

Nekre

Müstegâsun bih muzâf, şebh-i muzâf veya müfred nekre ise ister lâm“ل” ile ister elif “ا” ile gelsin bu durumda müstegâsun bih“ل” ile gelen lâfzen mecrûr takdiren mansûb “ا” ile gelen ise lâfzen mansûb mü'rabdir. “*Ey* يا لعبد الله لأخيك

²³⁸ el-Hâşimî, *a.g.e.*, 253.

²³⁹ Abbas, *a.g.e.*, IV, 83.

²⁴⁰ Radî, *a.g.e.*, I, 418-419.

²⁴¹ Abbas, *a.g.e.*, IV, 78-79.

Abdullah kardeşinin yardımına koş.” Burada müstegâsun bih lâfzen mecrûr takdiren mesûb mu’rabtır.²⁴²

2. 2. 3. 5. 2. 1. 2. 1. 2. Müstegâsun bih Müfred Ma’rife

Müstegâsun bih, müfred ma’rife istigase (yardım isteme) lâmiyla gelirse, lâzimî mebnî de değilse cer üzere mu’rab olur. Örnek olarak; *يا لأغنياء للفقراء ، يا لأطباء ، للمجروحين* “*Ey doktorlar! Yaralıların imdadına yetişiniz. Ey zenginler! Fakirlerin imdadına yetişiniz.*” Çünkü münâdânın mebnî olmasının nedeni harfe benzemesiydi. İsme has olan harfi cer gelmesiyle bu benzerlik zayıflamış ve mu’rab olmuştur. Nitekim isimlerde asıl olan mu’rablıktır.²⁴³ Eğer müstegâsun bih lâzimî mebnî ise örneğin; “*يا لهذا لعلي*” “*Ey Sen! Ali’nin yardımına koş.*” burada mukadder bir damme üzere mebnîdir.

2. 2. 3. 5. 2. 1. 3. Müstegâsun leh

İstigâsenin üçüncü unsuru müstegâsun leh’dir. Müstegâsun bih’den sonra gelmesi vacip²⁴⁴ hazfı caiz, üzerine gelen lâm ise mecrûrdur. “*يا لله للمسلمين*”²⁴⁵ Şayet Müstegâsun leh zamir ise bu zamir de mütekellim yâ’sı değilse lâm fetha üzere mebnî gelir. Örneğin; “*يا للمخلص لنا*” “*Ey ihlâslılar! Bize yetişin.*” Görüldüğü gibi burada lâm fetha olarak gelmiştir. Şayet bir karine varsa bu lâm’ı hazfedip yerine ‘ivaz olan “من” edatını getirebiliriz. Bu durumda müstegâsun leh (îfeclihten) ona karşı yardıma çağırma ifade edilmiş olur. Örneğin; “*يا للشرطة من اللصوص!*” “*Ey polisler hırsızlara karşı yardıma koşun.*”

يا للرجال ذوي الألباب من نفر * لا يبرح السفه المردي لهم ديناً

²⁴² Radî, *a.g.e.*, I, 419; Abbas, *a.g.e.*, IV, 79.

²⁴³ el-Câmî, *a.g.e.*, 101.

²⁴⁴ Abbas, *a.g.e.*, IV, 83.

²⁴⁵ el-Hâşimî, *a.g.e.*, 253-254.

“*Ey akıl sahibi adamlar! Helake götüren sefihliğin hala dinleri olduğu gruba karşı koşun.*”²⁴⁶ Görüldüğü gibi müstegâsun leh “ نفر ” dir lâm gitmiş onun yerine “من” gelmiştir.

2. 2. 3. 5. 2. 2. İstigâse lâm’ı ve Harekesi

Müstegâsun bih üzerinde bulunan lâm’ın aslıyla ilgili ihtilaf söz konusudur.

Kimilerine göre onun aslı “ ال ” dır. Yani “ يا لزيد ” nin aslı “ يا آل زيد ” dir. Hafiflik için hafzedilmiştir. Bu durumda “ زيد ” in mecruriyeti izâfetledir.

Kimilerine göre müstegâsun bih’in mecruriyeti başında bulunan lâm ile dir. ki cumhurun görüşü de budur. Neye ta’lluk ettiği konusunda da ihtilaf vardır. Sîbeveyh’e göre mahzuf fiile taalluk eder. Bu görüşü İbn ‘Asfur da tercih etmiştir. Kimileri de nidâ edatına ta’lluk olur. Buda İbn Cinni’nin görüşüdür. Kimilerine göre de zait, hiçbir şeye ta’lluk etmez. İbn Hâruf bu görüşü tercih etmiştir.²⁴⁷

Bu lâm’ın iki yer dışında fetha üzere mebnî olmasının iki sebebi vardır: Birincisi, müstegâsun bih ile müstegâsun leh arasında fark olmasıdır. Nitekim bazı yerlerde müstegâsun leh hafzedilir. Örneğin; “ يا للمظلوم ” bu durumda “ للمظلوم ” Müstegâsun bih mi yoksa müstegâsun leh mi bilinmez.²⁴⁸ İkincisi ise müstegâsun bih burada öyle bir zamirin yerine gelmiş ki o zamirle, Örneğin; “ لك ” lâm fetha üzere mebnîdir.²⁴⁹

Yukarıda değindiğimiz gibi lâm iki yerde kesre üzere mebnîdir. Bunlar:

Mütekellim “ ي ” ya izâfet edilirse kesre üzere mebnî olur. Örneğin; “ يا لي ” “ *Ey nefsim! Mazlumun yardımına yetiş* ” burada müstegâsun bih olan “ لي ” nın lâm’ı kesre üzere mebnîdir.

Müstegâsun bih’inin üzerine “يا” olmadan atıf yapılırsa, örneğin; “ يا للأطباء و ” “ *Ey doktorlar ve sorumlular! Yaralıların yardımına koşun.* ” burada

²⁴⁶ Ebu’l-İrfan Muhammed b. Ali es-Sebban, *Haşiyetu’s-Sebban ‘ala Şerhi’l-Eşmunî*, (thk.: Taha Abdurrauf Sa’dî), el-Mektebetu’t-Tevfikiyye, ts., III, 246; Abbas, *a.g.e.*, IV, 84.

²⁴⁷ Eşmunî, *a.g.e.*, I, 462; es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 53-54.

²⁴⁸ Cemaluddin Ebi Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Maliki’t-Tâî, *Şerhu’l-Kâfiyyeti’s-Şafiyye*, Dâru’l-Me’ mûn li’t-Tûrâs, Mekke, 1982, III, 1334.

²⁴⁹ Radî, *a.g.e.*, I, 416.

ma'tûf olan “ و للمسؤولين ” deki lâm kesre üzere mebnîdir. Çünkü burada iltibas ihtimali kalkmamıştır.²⁵⁰ Şayet müstegâsun bihi nin üzerine “ يا ” ile beraber atfedilirse örneğin; “ يا لزيدِ ويا لعمرِو ” hem ma'tûf hem de ma'tûfun ‘aleyhın lâm-ı fetha gelmesi gerekir. Çünkü bunlar başlı başına bir münâdâ olmuş ayırt etmek için bir fark kalmamıştır.²⁵¹

Müstegâsu bih'in Tabileri:

Müstegâs müfred ma'rife sonunda “ ا ” ilişmişse örneğin; “ يا زيدا لأستاذك ” “ *Ey Zeyd! Hocanın yardımına koş* ” tabinin “irâbı münâdâ müfred ma'rifenin tabii gibidir. Diğerleri ise lâfzını gözeterek cer olabildiği gibi, mahallini gözeterek nesb de olabilir. Örneğin; “ يا لطبيب الرحيم ” “ *Ey Merhametli tabip!* ” söz konusu “ الرحيم ” nesb okunabildiği gibi cer de okunabilir.²⁵²

²⁵⁰ Abbas, *a.g.e.*, 78-79.

²⁵¹ el-Câmî, *a.g.e.*, 101; es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 56.

²⁵² Abbas, *a.g.e.*, IV, 80-82.

2. 2. 3. 5. 3. Nudbe

Nudbe: “ الندبة ” İsim olup sulasî mücerredin birinci babı olan “ ندب يندب ندبا ” den türetilmiştir. Lügat anlamı, birinin yasını tutmak, ölünün üzerine ağlamak ve güzelliklerini saymak manalarına gelir.²⁵³ Terim anlamını ise İbnu'l Hacib şöyle ifade eder:

هو المتفجع عليه بيا أو وا

“Birisine karşı duyulan acıyı açıklamak için “ وا ” veya “ يا ” edatlarıyla yapılan nidâdır.”²⁵⁴

Kadınların tahammülsüzlüğü, zayıflığı ve sabırsızlığı nedeniyle nudbeyi genelde onlar kullanırlar.²⁵⁵

Nudbenin hakiki münâdâ olup olmadığı konusunda gramerciler arasında ihtilaf söz konusudur. Bazıları, nudbenin şekilsel münâdâ olduğunu hakiki manada münâdâ olmadığını söylemişlerdir. Çünkü nudbede muhatabın cevap vermesi veya çağrılana doğru yüzünü çevirmesi arzulanmamaktadır. Örneğin; “ يا غلامك ” nudbede caiz münâdâda ise iki hitap bir arada olduğu için caiz değildir. Eğer nudbe münâdâ olsaydı bu örnek nudbede de caiz olmayacaktı. Bu nedenle bazı gramerciler حكم المنادى المنسوب كحكم المنادى “Mendûbun hükmü münâdânun hükmü gibidir.” demekle, nudbenin münâdâdan farklı olduğunu ifade etmeye çalışmışlardır.²⁵⁶

Bazıları, nudbenin münâdâ olduğunu söylemişler. Sîbeveyh, şöyle demiştir:

إعلم أنّ المنسوب مدعوّ ولكنّه متفجع عليه

“Bilki mendûb münâdâdır. Ancak acı ve elemle çağrılır.”²⁵⁷ İbn Ya'îş'e göre ise nudbe münâdânın bir çeşididir. Bütün mendûblar münâdâ, ancak bütün münâdâlar mendûb değildir.²⁵⁸

²⁵³ el-Cevherî, *a.g.e.*, I, 223; İbn Manzûr, *a.g.e.*, VI, 4380; Şevkî Dayf, *el-Mu'cemu'l-Vecîz*, Mısır, 1994, 607.

²⁵⁴ el-Câmî, *a.g.e.*, 115.

²⁵⁵ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 13.

²⁵⁶ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 247.

²⁵⁷ Sîbeveyh, *a.g.e.*, II, 220.

²⁵⁸ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 13.

Bazıları da hakiki manada değil mecazi manada münâdâ olduğunu söylemişler. Örneğin; “ و احمّٰداه ” “Ah Ahmed!” derken sanki gel ihtiyacım var diye onu çağırıyor. Bu görüşü Radî savunur.²⁵⁹

2. 2. 3. 5. 3. 1. Nudbenin Unsurları

Nudbe; edat ve mendûdan oluşur. Bu iki şey nudbenin usurlarını oluşturmaktadır.

2. 2. 3. 5. 3. 1. 1. Nudbenin Edatları

Nubenin edatları iki tanedir.

1. “ و ” bu edat asıl olarak nudbeye mahsustur. Başka yerde kullanılmaz.²⁶⁰

2. “ يا ” münâdâ ile karışma ihtimali olmayan yerlerde kullanılır. Örneğin; ölmüş Ahmed’e “ يا أحمدا ” nudbe yapılırken orada sağ olan başka bir Ahmet varsa bu durumda iltibastan dolayı “ يا ” edatıyla nudbe yapılması doğru değildir.²⁶¹

2. 2. 3. 5. 3. 1. 2. Mendûb

Mendûb ism-i mef’ul olup “ نذب ” fiilinden türetilmiştir. Sözlükte, ölünün üzerine birinin ağladığıdır. Ağlayan şahıs, ağlayışını insanların mazur görmeleri ve üzüntüsüne ortak olmaları için ölünün iyiliklerini sayar ve ağladığı şahsın ölümünün büyük bir acı olduğunu anlatmaya çalışır.²⁶²

²⁵⁹ es-Sebban, *a.g.e.*, III, 248.

²⁶⁰ Abbas, *a.g.e.*, IV, 90.

²⁶¹ es-Suyûtî, *a.g.e.*, II, 49.

²⁶² el-Câmî, *a.g.e.*, 115.

2. 2. 3. 5. 3. 2. Nudbenin Özellikleri

1. Nudbe edatları ve mendûb hazfedilmez.²⁶³

2. Nekre olan genel isimler mendûb olmaz.

3. Bazı ma'rife isimler mendûb olmazlar. Bunlar: Zamirler, “وا إِيَّاكَ” hitap kâf’i ilişmeyen ism-i işaretler, “وا هذا” el takısı ile başlayan ism-i mevsûller, “وا الَّذِي” وَا أَيُّهُمْ, “وا أَيُّ” “*Vay ayakta olup babası Salih olana!*” mevsul olan “وا أَيُّ” “*Vay mazlum olana!*” münâdâ olan “وا أَيُّ” “*Vay o adamlara!*” (el) takısı ile başlayan ism-i mevsûllerin mendûb olmaması yönünde gramerciler arasında ittifak vardır. Diğer mevsûllerde ise ihtilaf söz konusudur. Basriler bütün mevsûllerde caiz görmemişler. Basrilerin dışındakiler ism-i mevsûlün sılası meşhur olması durumunda caiz görmüşlerdir. Örneğin; وَا مِنْ حَفْرٍ بِنْرِ زَمْزَمَہ “*Vay zemzem kuyusu kazıyana!*” yani وَا عِبْدَ الْمُطَّلِبِہ “*Vay Abdulmuttalib!*” Zemzem kuyusu kazıyan Abdulmuttalib olduğu herkes tarafından bilinen bir şeydir. Onun için caiz görülmüştür.²⁶⁴

2. 2. 3. 5. 3. 3. Mendûbun Geliş Şekilleri

Mendûb üç çeşit şekilde gelebilir.

1. Normal münâdâ gibi gelebilir. Örneğin; “وَا زَيْدٌ”

2. Sonunda zaid bir elifle gelebilir. Örneğin; “وَا زَيْدًا” mendûbun en çok geldiği kısımdır.

3. Eliften sonra sakin bir hâ ile gelebilir. Örneğin; “وَا زَيْدَاهُ” bu durum vakıf halinde söz konusudur.²⁶⁵

²⁶³ el-Hâşimî, *a.g.e.*, 255.

²⁶⁴ İbn Hişâm, *Evdahu'l-Mesâlik*, IV, 52; Abbas, *a.g.e.*, IV, 92.

²⁶⁵ Abbas, *a.g.e.*, IV, 94.

2. 2. 3. 5. 3. 4. Mendûbun Hükümü

Mendûb, ‘irâb edilme ve mebnî kılınma bakımından münâdâ gibidir. Şöyle ki, eğer mendûb ‘alem müfred veya nekre-i maksûde ise nudbe elifi de ilişmemişse damme üzere mebnîdir. Eğer mendûbdan önce mebnî ise örneğin; *وا سيبويه* veya *وا محمدا* veya da nudbe elifi ilişilmişse örneğin *وا قام محمد* mahallen damme üzere mebnîdir. Eğer muzâf veya şübh-i muzâf ise nesb üzere mu’rabdır.²⁶⁶

Mendûbe elif veya elifle birlikte sekte hâ’sı iliştiği zaman münâdâdan bazı farklı durumlar ortaya çıkar. Biz de aşağıda onlara değinmeye çalışacağız:

1. Mendûb izâfet terkibi halinde geldiğinde yapılan ilaveler, ikinci isme (muzâfun ileyh’e) ilişilir. Örneğin; *وا أمير المؤمنين* “*Vah müminlerin emiri!*” dikkat edilirse mendûb muzâf olduğu halde bu alametler muzâfun ileyhe ilişmiştir.

2. Eğer muzâfun ileyh zahir bir isimse tenvin hazfedilir, mendûbe ilişkin elif için de son harfte fetha yapılır. Örneğin; *وا غلام زيد* bunun aslı *غلام زيد* ‘dır. Mendûb olunca tenvin hazf olmuş, son harfi olan “د” fetha edilmiştir.

3. Şayet muzâfun ileyh zahir isim değil de zamir olursa bu zamir ise muhatab veya gaip olursa ve herhangi bir iltibasta meydana gelmemiş ise fetha edilir. Örneğin; *واغلامها* “*واغلامها*” Eğer iltibas varsa mendûb için ziyade edilen elif kendinden önceki harfin cinsine göre ya “و” veya “ى” ya dönüşür. Örneğin; *وا غلامك* ve *وا غلامك* olur. Burada elifin yâ ’ya veya “و” a dönüşmesi, müzekker ile müennes iltibasını önlemektir.

4. Şayet zamir mütekellimse, yukarıda münâdâ kısmında bu zamir üç yerde sabit, diğer üç yerde ise hazf olmak üzere altı vecih caiz olduğunu öğrenmiştik. Nubede ise şöyle olur.

a. Mütekellim yâ’sı sabit sakın olursa örneğin; *وا غلامى* bu ilaveler ilişirse iki vecih caiz olur. Birinci vecih yâ ile elif sakın olduğu için yâ hazf edilir. Şöyle olur. *يا غلاما* Bu durumda yâ ’nın sabit olmasını savunan görüş ile hazfeden görüş

²⁶⁶ Abbas, *a.g.e.*, IV, 96.

aynı olmuş olur. İkinci vecih ise yâ 'yı sabit, elif için fetha edilir. Örneğin; “وا غلامياه”

b. Eğer yâ meftuh ise örneğin; “وا غلامى” bu ilaveler yapılırsa “وا غلامياه” olur.

c. Yâ hazfedilip kesra kalırsa örneğin; “وا غلام” bu durumda kesre fethaya dönüşür. “وا غلاماه” olur.²⁶⁷

5. Mendûb tesniye veya cemi ise muzâf ve şibh-i muzâf da değilse tesniye ve cemi nûn'ları hazfedilmez ve bu nûn'lara elif ilave edilir. Örneğin; “وا زيدانا” ve “وا زيدونا” denilir.²⁶⁸

6. Mendûb'un sıfatına ilaveler olmaz. Örneğin; “وا زيد الظريفاه” denilmez. Bu Sibeveyh ve hocası Halil b. Ahmed'in tercih ettiği görüştür. Onlara göre nüdbede maksat sıfat değil mevsuftur. Kûfiler ve Basra ekolünden Yunus b. Habib'e göre mendûb'un sıfatına ilaveler olur. Çünkü sıfat mevsuf tek şey gibidir.²⁶⁹

2. 2. 3. 5. 4. Nidâya Mahsus Olan İsimler

Bazı kelimeler münâdâya mahsusturlar. Onun dışında hiçbir yerde kullanılmazlar. Bunlar mübteda, haber vb. cümlelerin herhangi bir unsuru olmazlar. Kısacası münâdâ dışında hiçbir şey olmazlar. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. “أبت” ve “أمت” bu iki kelimenin sonuna ilişen te'nis tâ 'sı münâdâ dışında hiçbir yerde kullanılmaz. “يا أبتِ إِنِّي لك مطيع” “*Ey babam! Sana itaatkârim.*” ve “يا أمتِ إِنِّي أحبُّك” “*Ey annem! Seni gerçekten severim.*” söz konusu bu iki isim münâdâ dışında kullanılmaz.

2. “اللهم” sonunda bulunan müşedded mim münâdâ dışında kullanılmaz. “اللهم” “*Ey Allahum! Sen selamsın selamet de sendendir.*” “أنت السلام ومنك السلام

3. “فل” ve “فلة” bu kelimenin anlamı Türkçede kullanıldığı “falan” kelimesinin anlamındadır. Sibeveyh'e göre bu iki kelime insan cinsleri için

²⁶⁷ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 14.

²⁶⁸ Abbas, *a.g.e.*, IV, 97; Radî, *a.g.e.*, I, 497.

²⁶⁹ İbn Ya'îş, *a.g.e.*, II, 14.

kullanılır. “فَل” erkekler için, “فَلَة” ise kadınlar için kullanılır.²⁷⁰ Söz konusu bu iki kelime münâdâ dışında kullanılmamıştır.²⁷¹

4. “فُعَلِ” veznindeki erkeklere sövme olan isimler, “فُعَالِ” veznindeki kadınlara sövme olan isimler

5. “لُؤْمَان” ve “نُؤْمَان” çok yeren, “نُؤْمَان” ise çok yatan kelimelerde nidâya mahsustur.²⁷²

6. Övme ve yerme için kullanılan “مَفْعَلَان” veznindeki altı isim. Bunlar: “مَكْرَمَان” (çok iyilik eden), “مَلَأْمَان” (çok alçak), “مَخْبِثَان” (çok kötü), “مَلْكَعَان” (dininde zaif, çok ahmak), “مَطْيِيَان” (çok Temiz) ve “مَكْذِبَان” (çok yalancı)²⁷³ dır.

Son olarak bu bölümü, meçhulûn nidâsına kısa bir şekilde değinerek bitirmek istiyoruz. Bizler adını bilmediğimiz birisini çağırırsak, yer ve konumuna göre; ey adam, ey genç, ey yaşlı, ey sen gibi farklı üsluplar kullanırız. Araplar da bazı zamanlarda ismi bilmediği erkekler için “يا هِنَ”, bayanlar için “يا هِنَة” tesniye “يا هِنَان”, “يا هِنْتَان”, cemi ise “يا هِنُون”, “يا هِنْتُون” kelimesini kullanmışlar.²⁷⁴ Bazı zamanlarda vakıf halinde bu kelimelerin sonlarına, nudbenin sonuna ilişen harfler getirilir. Örneğin; müfred, “يا هِنَاة”, “يا هِنْتَاة”, tensiye, “يا هِنَانِيَه”, “يا هِنْتَانِيَه” cemi ise “يا هِنُونَاة”, “يا هِنْتُونَاة” söylenir. Günümüzde bu kelimelerin hem övülme hem de yerme anlamlara geldiği için bu kelimelerin kullanmalarından kaçınmamız gerekir.²⁷⁵

²⁷⁰ el-Ezherî, *a.g.e.*, II, 239.

²⁷¹ Abbas, *a.g.e.*, IV, 68.

²⁷² Radî, *a.g.e.*, I, 510.

²⁷³ Abdusselam Muhammed Harun, *el-Esâlibu'l-İnşâiyye fin-Nahvi'l-'Arabî*, Kahire, 2001, 141.

²⁷⁴ Eşmunî, *a.g.e.*, I, 460.

²⁷⁵ Abbas, *a.g.e.*, IV, 76.

3. BELAGAT İLMİ AÇISINDAN NİDÂ EDATLARI VE MÜNÂDÂ

Nidâ, temel yapısı itibarıyla gramer konusu olmakla beraber, Belagat ilminin Nahiv konularına yoğunlaşan me'ânî ilmiyle de kesişmektedir. Şöyle ki, me'ânî, haber (bildirme) ve inşa (dilek) cümlelerini ağırlıklı olarak işler. İnşa cümlesi, talebi (bir isteye delalet eden) ve talebi olmayan (bir isteğe delalet etmeyen) iki kısma ayrılmaktadır. Nidâ konusu da talebi inşa (bir isteğe delalet eden) kısmında yer almaktadır. Nidânın tanımı, gramercilerin tanımıyla örtüşse de Belagat ilmi gramatik ayrıntılardan ziyade nidâ ve münâdânın (tiplerine göre) edebi açıdan hangi şeyler için kullanıldığı ve hangi sonuçların hedeflendiği meselelerine yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla nidâ, Belagat ilminde salt bir çağırma değil, açık ve gizli bir belagat özelliği taşıyan bir ifade tarzıdır. Nidânın salt çağırmanın ötesinde, nidâ edileni yüceltmek veya hakir görmek, muhatabın dikkatini bir şeye yoğunlaştırmak, özen ve ihtimamı pekiştirmek, uyarmak, kışkırtmak ve teşvik etmek, yardım istemek, hasret çekmek ve inlemek, menetmek, ağıt yapmak ve şaşırarak, hayret etmek, temenni etmek, hatırlamak, tahkir etmek, tehdit etmek, kınamak, methetmek ve yermek gibi amaçlar için kullanıldığı belirtilmektedir.²⁷⁶

Tezimizin ikinci bölümünün konusu olan “Belagat Açısından Nidâ Edatları ve Münâdâ” konularına girmeden önce Belagat, Me'ânî ve inşa gibi kelimelere kısaca değinmek istiyoruz.

Belagat:

Belagat: “ البلاغة ” kelimesi “ بلغ يبلغ ” kökünden türetilmiştir. Sözlükte; varmak, hedefe ulaşmak, yetişmek, muradına ermek ve sözün fasih, güzel ve açık seçik olması²⁷⁷ anlamındadır. Terim olarak ise biri "meleke", diğeri "ilim" olmak üzere iki manada kullanılmıştır.

²⁷⁶ Mehmet Dağ, “Dil ve Belagat Açısından Kur'an Ayetlerinden Nidâ”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 12, sayı: 34, 2008, 121-127.

²⁷⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, I, 345.

Meleke olarak Belagat, sözün, fasih olmasıyla beraber yer ve zamana da uygun olmasıdır. Diğer bir söyleyişle “bir fikrin sözlü veya yazılı olarak yerinde, yeterince ve zamanında ifade edilmesidir.”²⁷⁸

İlim olarak ise Belagat, düzgün ve yerinde söz söyleme usul ve kaidelerini inceleyen Belagat, Meânî, Beyân ve Bed’i olmak üzere üç fenne ayrılır.²⁷⁹

Me’ânî

Me’ânî “ المعاني ” kelimesi, “ المعني ” kelimesinin çoğuludur.” *عني يعنو* dan türetilmiştir. Lügat anlamı, kastetmek, önemsemek²⁸⁰ anlamlarına gelir. Terim anlamı için de, et-Taftazânî şöyle der:

و هو علم تعرف به احوال اللفظ العربي التي بها يطابق اللفظ مقتضي الحال

“*Me’âni; Arapça lafızlarının, muktezâ-î hâl’e (yer ve zaman olarak ortamın gereğine uygun) uygunluğu ile bilnen ilmidir.*”²⁸¹

Me’ânî ilmiyle Nahiv ilmi arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Onun için me’ânî ilmine “ Nahiv ilminin ruhudur ”²⁸² denilmiştir. Nitekim bir cümlenin ne zaman ihbar veya inşa olacağı, kasr, (tahsis etmek) vasl (bağlama) ve faslın (ayrılma) ne zaman gerekli olduğu, cümledeki takdim (önde) ve tehirler, (arkada) ne zaman marife veya nekre yapılacağı, nerede zikredilip hazfedileceği ve benzeri konular bu ilmin vasıtasıyla bilinebilir.²⁸³

İnşa

İnşa “ الإنشاء ” “نشأ ينشأ نشأ” kökünden türetilmiştir. Lügat anlamı, yaratmak icad etmek yoktan var etmek anlamlara gelir.²⁸⁴ Terim anlamı ise, el-Meydânî şöyle tarif etmektedir:

هو الكلام الذي لا ينطبق عليه تعرف الخبر

²⁷⁸ Hikmet Akdemir, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir, 1999, 9.

²⁷⁹ Akdemir, a.g.e., 9.

²⁸⁰ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e., IV, 367.

²⁸¹ et-Taftazânî, Sadeddin Mes’ud b. Ömer b. Abdullah, *Muhtasaru’l-Me’ânî*, Midyat, ts., 29; Nusrettin Bolelli, *Belâgat Me’âni Bedî’ İlimleri Arap Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, 189.

²⁸² Akdemir, a.g.e., 228.

²⁸³ Abdurrahman Hasan el- Meydânî, *el-Belâgatu’l-‘Arabiyye*, Dâru’l-Kalem, Dımeşk, 2010, I, 139.

²⁸⁴ İbn Manzûr, a.g.e., VI, 4418.

“Öyle bir kelamdır ki “ الخبر ”²⁸⁵ ihbarın tarifî onu kapsamaz.” Yani doğru ve yalan olasılığı olmayan kelama denilir.²⁸⁶

İnşâ iki kısma ayrılır: Talebî (bir isteğe delalet eden) ve gayr-i talebi (bir isteğe delalet etmeyen) inşâ.²⁸⁷

Talebî olmayan inşâ: Bir isteğe delalet etmeyen inşâdır. Yani konuştuğunda bir şey talep etmez. Bu da ta'ccüb, övme, yerme, yemin ve akit (sözleşme) gibi ifadeler ile yapılır. Örneğin; “ نعم الخليفة عمر ” “Hz. Ömer (r.a.) ne güzel bir halife idi.”

Talebî inşâ: istek anında bulunmayan (var olmayan) bir şeyin yapılması gerektiren inşâdır. Bu ise, emir, nehy (yasaklama), istifham (Soru), temenni (dilek) ve nidâ ile yapılır.²⁸⁸

Yukarıda birinci bölümde nidânın tanımını ve nidâ edatlarının sayısını zikretmiştik. Gramerciler ile belagatçiler arasında bu konuda temel bir fark olmadığı için, bunları bir daha tekrar etmeyeceğiz. Bu bölümde zikredeceğimiz konular, nidâ edatlarının edebi açıdan uzak veya yakın mesafelerde kullanımı, edebi açıdan nidâ edatlarının hazfı ve nidâ ile münâdânın edebi açıdan kullanımınıdır.

3. 1. NİDÂ EDATLARININ EDEBİ AÇIDAN UZAK VEYA YAKIN MESAFELERDE KULLANIMI

Nidâ edatlarının sayısı, uzak veya yakın mesafelerde kullanımı Gramerciler arasında ihtilaf olduğu gibi belagat bilginleri arasında da ihtilafli bir konudur. el-Meydânî, nidâ edatlarının sayısı ve mesafeler için kullanımını tanımlarken şöyle demiştir: “Nidâ edatları sekiz tanedir:

يا، أيا، هيا، أي، أ، وا، آ، أي

Bunlardan:

“ أ ” ile “أي ” yakın mesafe içindir.

²⁸⁵ İhbar cümlesi: Doğru veya yalan olasılığı olan cümlelere denir. el-Meydânî, *a.g.e.*, 167.

²⁸⁶ el-Meydânî, *a.g.e.*, 168.

²⁸⁷ el-Meydânî, *a.g.e.*, 223.

²⁸⁸ Bolelli, *a.g.e.*, 229.

“ آيا ” uzak mesafe içindir.

“ يا ” Uzak mesafe içindir. Bazıları, bu edat hem yakın hem uzak mesafe içindir.

“ وا ” Nudbe içindir.”²⁸⁹

ed-Dusûkî ise nidâ edatlarının beş adet olduğunu, bu edatlardan “ آيا وهيا ” yüksek sesle uzak mesafe, “ أ وأي ” nin ise yakın mesafe için olduğunu belirttikten sonra “ يا ” edatı hakkında ihtilaf olduğunu, İbnu'l-Hacib'e göre her iki mesafe için kullanıldığını, ez-Zemahşerî'ye göre ise uzaklık için kullanıldığını söyler.²⁹⁰

Bazı zamanlarda uzak mesafe için olan edatlar bir gaye amacıyla yakın mesafe için kullanıldığı gibi, yakın mesafe için olan edatlar da uzak mesafe için kullanılabilir.

Yakın mesafe için olan nidâ edatı; sevgi ve muhabbetten dolayı uzak mesafe için kullanılır. Örneğin;

اسكّان نعمان الأراك تيقنوا * بانكم في ربع قلبي سكّان

“Ey Ni'manü'l-Erâk sâkinleri! Şunu kesin olarak biliniz ki,(sizler ne kadar zahiren uzak iseniz de, fakat hakikaten) sizler benim kalbimin ortasında mesken tutmuş kimselersiniz.”²⁹¹

Buradaki yakın mesafe için olan edatın kullanılması, karşıdakine muhabbetinin hissettirmesidir. Burada şair onlara her ne kadar sizler fiziki olarak benden uzak iseniz, sizleri çok severim ve öyle bana yakınsınız ki sizleri kalbimde hissediyorum,²⁹² demiştir.

Uzak mesafe için olan nidâ edatının yakın mesafe için kullanılması ise şu nedenlerden biri olabilir.

1. Çağrılan kimsenin yüceliğine ve rütbesinin yüksekliğine işaret olabilir. Örneğin,

يا ربّ إن عظمّت ذنوبي كثرةً * فلقد علمتُ بانّ عفوك أعظم

²⁸⁹ el-Meydânî, a.g.e., 240.

²⁹⁰ Muhammed b. Muhammed ed-Dusûkî, Şuruhu't-Teshil Haşiyetud-Dusûkî alâ şerhis-Sa'd, Dâru's-Surur, Beyrût, ts., II, 334.

²⁹¹ Akdemir, a.g.e., 156.

²⁹² el-Meydânî, a.g.e., 241.

“Ey Allah’ım! Eğer günahlarım çok olmakla büyük olsalar bile, senin affının daha büyük olduğunu kesin olarak bilirim.” Burada şair Allah’ın yüceliğinden dolayı bu edatı kullanmıştır. Çünkü Allah bize her şeyden daha yakındır.

2. Muhatabını küçümsemek ve mertebesinin aşağılığına işaret etmek için olabilir. Örneğin;

أيا هذا أتطمع في المعالي * وما يخطي بها إلا الرجال

“Ey adam! Yücelere çıkmayı arzu ediyorsun? Oralara sadece adamlar adım atar.” Burada şair muhatabını küçümsediği için uzak mesafe için kullanılan edatı getirmiştir.

3. Muhatap dalgın, uykuda vb. durumlarda olduğu için. Biz de uyarı niteliğinde bulunan şu beyitleri örnek olarak getirmek istiyoruz.

أيا مَنْ عاشَ في الدُّنيا طويلاً * وأفَني العُمُرَ في قيل وقال
وَأَتَّبَعَ نَفْسَهُ فِيمَا سَيَفُنَا * وَجَمَعَ مِنْ حَرَامٍ وَحَلَالٍ
هَبِ الدُّنْيَا تُقَادُ إِلَيْكَ عَفْوَاً * أَلَيْسَ مَصِيرُ ذَلِكَ لِلزَّوَالِ

“Ey dünyada uzun süre yaşayıp ömrü boş sözlerle tüketen, nefsinin fani olacak şeyler uğrunda yoran, haram veya helal (demeden mal) toplayan kişi! Farzedelim ki dünya kendiliğinden sana doğru sevk edilir. Bunun gidişi fani olmaya doğru değil mi?”²⁹³

4. Muhatabının kendisine dönmesi için çok arzulu olabilir. Örneğin, çok susayan bir şahıs, “يا أخي بادر بالماء فأنا عطشان” “Ey kardeşim! Suyu getirmeye acele et. Çünkü ben çok susamışım.” Nitekim birisi bir sıkıntıda ise veya bir şeye ihtiyacı çok varsa zaman geçemiyor. Bu sıkıntı ve ihtiyacın giderilmesi ona çok uzak geliyor.

294

²⁹³ Akdemir, a.g.e., 156-157; el-Meydânî, a.g.e., 241; Bolelli, a.g.e., 302.

²⁹⁴ ed-Dusûkî, a.g.e., 334.

3. 2. EDEBİ AÇIDAN NİDÂ EDATLARINDA HAZF

Yukarıda birinci bölümde, nidâ edatının hazfı caiz ve bu hazfin nidâ edatlarından “پا”ya mahsus olduğunu öğrenmiştik. belagat bilginleri, bu hazfin belagat açısından bir amaca yönelik olduğunu belirtirler. Biz de bu amaçları maddeler halinde sıralamak istiyoruz:

3. 2. 1. MÜNÂDÎ (ÇAĞIRAN) MÜNÂDÂYA (ÇAĞRILANA) YAKINLIĞI NEDENİYLE HAZF

Bu yakınlık hakiki-maddi olabildiği gibi manevi de olabilir. Bu durumda mütekellim muhataba kendini öyle yakın hissediyor ki böylece nidâ edatını bile zikretme ihtiyacını hissetmiyor.

Maddi yakınlığa örnek olarak, (Sana çok yakın olan) “محمّد أتدري ما ذا حلّ بفلان” “*Ey Muhammed! Falankesin başına neyin geldiğini biliyor musun?*” cümlesini getirebiliriz.

Manevi yakınlığa da Ahzab suresinin 33. ayetini getirebiliriz.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً

“*Ey Ehl-i Beyt! Allah, sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.*”²⁹⁵

Bu ayette manevi yakınlık olduğu için nidâ edatı hazfedilmiştir.

Bu tür hazıflar genelde Allah’a yapılan dualarda yapılır. Örneğin;

رَبِّ انصُرني “ رَبِّ اغفرلي “ رَبِّ زدني علما

“*Ey Rabbim! Bana yardım et. Ey Rabbim! Beni bağışla. Ey Rabbim! İlmimi arttır.*”

Zira birisi nidâ edatını zikrederek örneğin; “ يَا رَبِّ ” derse onun dua ettiği şeye çok ihtiyacı var veya çok büyük bir sıkıntıdaymış o sıkıntıdan kurtulmak ister.

²⁹⁵ Ahzâb, 33/33.

Nitekim Kur'an'ı Kerim'de Allah'a yakarışlarda iki yer dışında nidâ edatı mahzûf olarak gelmiştir. Bu iki ayet ise şunlardır.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا

“Peygamber der ki: Ey Rabbim! Kavmin bu Kur'an'ı büsbütün terk ettiler.”²⁹⁶

وَقِيلَ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ

“(Resûlullah'in:) Ya Rabbi! Bunlar, iman etmeyen bir kavimdir.”²⁹⁷

el-Meydânî, bu iki ayetteki nidâ edatının zikredilişini şöyle izah eder: İlk ayetteki nidâ edatının zikredilişi, Allah Resulü'nün, Allah'a yakın olmasına rağmen nidâ edatını zikrederek niyazda bulunması, kavminin kurtuluşuna çok istekli ve onların verdiği olumsuz yanıtla da çok hüznü olmasından dolayı nidâ edatını zikrederek sesini yükseltmiştir.²⁹⁸

İkinci ayetteki nidâ edatının zikredilişi ise onların küfür ve inat üzerine çok sertleşmeleri, onların imana yaklaşması için herhangi bir gayrette de bulunmamaları, Resulullah'ı cidden üzmüş ve huzursuz etmiştir. Bu nedenle nidâ edatı açıkça zikredilerek, Resulullah'ın bu tavırlarına karşı üzüntüsünü ve huzursuzluğunu ortaya koymuştur.²⁹⁹

3. 2. 2. İVEDİLİK İÇİN HAZF

Birinin çok acil bir durumu olursa ve birini uyarırsa aceleden dolayı nidâ edatını zikretmeyebilir. Örneğin; محمد إحدَر “Ey Muhammed! Dikkatli ol.” burada hazfın amacı acil bir şekilde sözü söylemektir.³⁰⁰

²⁹⁶ Furkân, 25/30.

²⁹⁷ Zuhruf, 43/88.

²⁹⁸ el-Meydânî, a.g.e., 242.

²⁹⁹ el-Meydânî, a.g.e., 242.

³⁰⁰ es-Sâmerrâî, a.g.e., IV, 322-323.

3. 2. 3. İCAZ İÇİN HAZF

Bazı yerlerde makam uzatmayı değil icazı gerektirir. Örneğin;

قَالَ ابْنُ أُمِّ إِبْنِ الْقَوْمِ اسْتَضَعُّونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِي الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

“(Kardeşi): Anam oğlu! Bu Kavim beni cidden zayıf gördüler ve nerede ise beni öldüreceklerdi. Sen düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle berber tutma dedi”³⁰¹

Burada icaz makamı olduğu için nidâ edatı hazfedilmiştir. Bu konuyla ilgili Taha suresinde geçen;

قَالَ يَا ابْنَ أُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي

“(Harun:) Ey anamın oğlu! dedi, Saçımı sakalımı yolma! Ben, senin: İsrailoğullarının arasına ayrılık düşürdün; sözümü tutmadın! Demenden korktum.”³⁰² Bu ayette, ise makam uzatmayı gerektirdiği için nidâ edatı zikredilmiştir.³⁰³

3. 3. NİDÂ VE MÜNÂDÂNIN EDEBİ AÇIDAN KULLANIMI

Nidânın asli mananın dışında birçok manası vardır.³⁰⁴ Buna, hakiki manadan çıkıp mecazi manalar alması denmiştir.³⁰⁵ Biz asli manadan çıkan nidâları şöyle maddeleştirebiliriz:

3. 3. 1. MEN ETMEK

Men etmek: “ الزجر ” Kelime olarak, engellemek, mani olmak, bağırarak defetmek, azarlamak demektir.³⁰⁶ Burada nidâ asıl manadan çıkarak men anlamında kullanılır. Buna örnek olarak bir beyit getireceğiz.

³⁰¹ A'raf, 7/150.

³⁰² Tâhâ, 20/94.

³⁰³ es-Sâmerrâî, a.g.e., IV, 323.

³⁰⁴ el-Meydânî, a.g.e., 246; ed-Dusûkî, a.g.e., II, 335.

³⁰⁵ Mustafa Kayapınar, “Arap Dilinde Terhîm”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi”, 2011. 112-126.

³⁰⁶ İbn Manzûr, a.g.e., III, 1813.

يَا قَلْبُ وَيْحَكَ مَا سَمِعْتَ لِناصِحٍ * لَمَّا ارْتَمَيْتَ وَلَا اتَّقَيْتَ مَلَاماً

“Ey kalb! Sana yazıklar olsun. Çünkü sen, (yerinden) fırladığında (atışlarını yaptığında) öğüt vereni dinlemedin ve kınamadan da korkmadın.”³⁰⁷

3. 3. 2. YARDIM İSTEME

İstigase: “ الاستغاثة ” Kelime olarak, yardım istemek, imdada çağırmaaktır.³⁰⁸ Buna da örnek olarak Hz. Ömer’in sözünü getireceğiz. “ يا لله للمسلمين ” “Ey Allah’ım! Müslümanlara yardım et.”³⁰⁹

3. 3. 3. NUDBE

Nudbe: “ الندبة ” Birinin yassını tutmak, ölünün üzerine ağlamak ve güzelliklerini saymak manalarına gelir.³¹⁰ Buna örnek, Ebu’l-Alâ el-Ma’arrî’nin bir beyitini getireceğiz.

فَوَا عَجَباً كَمْ يَدْعِي الْفَضْلَ نَاقِصٌ * وَوَا أَسْفَا كَمْ يُظْهِرُ النَّقْصَ فَاضِلٌ

“Hayret! Alçak kimse, nice defalar üstünlük iddiasında bulunur. Ve ne yazık ki; faziletli kimse, nice defa kusurlarını ortaya koyar.”³¹¹

3. 3. 4. İĞRÂ

İğrâ: “ الإغراء ” Kışkırtma, teşvik etme, sevk etme, yönlendirme bir şeyin gerçekleşmesi için zorlamak anlamındadır.³¹² et-Taftazânî, bunun için şu örneği vermektedir: “ يا مظلوم ” (Ey mazlum) Burada muhatabın, mazlum halini ve

³⁰⁷ Bolleli, a.g.e.,303; el-Meydânî, a.g.e., 250.

³⁰⁸ el-Cevherî, a.g.e., I289.

³⁰⁹ Radî, a.g.e.,418-419.

³¹⁰ el-Cevherî, a.g.e., I, 223; İbn Manzûr, a.g.e., VI, 4380; Dayf, a.g.e., 607.

³¹¹ Bolleli, a.g.e., 305

³¹² İbn Manzûr, a.g.e., V, 3250.

şikâyetini artırmaya teşvik maksadı mevcuttur. Muhatabını konuşana yönelmesi zaten gerçekleşmiş bir eylemdir.³¹³

3. 3. 5. TAHASSUR

Tahassur: “التَّحَسَّرَ” Pişman olmak, üzülmek, tasalanmak, hasret çekmek, kederlenmek anlamındadır.³¹⁴ Tahassur içten gelen bir çığlık nedeniyle ses uzatılır. Tahassur Kur’an-ı Kerim’in, birçok yerinde geçmektedir. Biz buna örnek olarak Yasin suresinin otuzuncu ayetini getirebiliriz.³¹⁵

يَا حَسْرَةً عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ

“Ne yazık şu kullara! Onlar bir peygamber gelmeyegörsün, ille de, onunla alay etmeye kalkışıyorlar.”³¹⁶

3. 3. 6. TEMENNİ

Temenni: “الْتَمَنَى” Dilemek temenni etmek ve arzulamaktır.³¹⁷ Örneğimizi tıpkı tahassurda olduğu gibi Allah’ın kelimelerinden bir ayet getireceğiz.³¹⁸

قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا يَا لَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ

“Dünya hayatını arzulayanlar: Keşke Kârûn’a verilenin benzeri bizim de olsaydı; doğrusu o çok şanslı! dediler.”³¹⁹

3. 3. 7. TAACCÛP (HAYRET)

Taaccüp: “التَّعَجَّبَ” Kelime olarak şaşırarak, garipsemek, hayret etmek, çok hoşlanmak anlamlarına gelir.³²⁰ Taaccüpte nidâ yüksek sesle yapılır.³²¹ Buna örnek olarak Hud suresinin yetmiş ikinci ayeti verebiliriz.

³¹³ et-Taftazânî, *a.g.e.*, 217; ed-Dusûkî, *a.g.e.*, 334-335; Bolleli, *a.g.e.*, 304.

³¹⁴ İbn Manzûr, *a.g.e.*, II, 869.

³¹⁵ el-Meydânî, *a.g.e.*, 247.

³¹⁶ Yâsîn, 36/30.

³¹⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VI, 4283.

³¹⁸ el-Meydânî, *a.g.e.*, 248.

³¹⁹ Kasas, 28/79.

قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلِي شَيْخًا إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ

“(İbrahim’in karısı:) Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey! dedi.”³²²

3. 3. 8. TEDACCÜR

Tedaccür: “ التَّضَجَّر ” Kelime olarak kızgın olmak, hüznü olmak, canı sıkılmak ve sinirli olmaktır.³²³ Tedaccüre örnek olarak İmruü’l-Kays’ın bir beyitini vereceğiz.

أَلَا أَيُّهَا اللَّيْلُ الطَّوْلُ أَلَا أَنْجَلِي * بِصُبْحٍ وَ مَا لِإِصْبَاحٍ مِنْكَ بِأَمْتَلٍ

“Ey uzun gece! Sen sabahla, aydınlanmayacaksın.(Amma sabah da senden farklı değildir.) Çünkü gece de dertli olduğum gibi gündüzde de dertliyim. Dolayısıyla benim derdim karanlıktan dolayı olmamış ki aydınlıkla geçsin.”³²⁴

3. 3. 9. HATIRLAMA

Hatırlama: “ التَّنْكَر ” Kelime olarak hatırlamak akla gelmek, anmak, dile getirmek ve bahsetmek manalarına gelir.³²⁵ Söz misali;

أَيَا مَنْزَلِي سَلَامٍ سَلَامٍ عَلَيْنُكُمَا * هَلْ الْأَزْمُنُ اللَّائِي مَضَيْنَ رَوَاجِعُ

“Ey Selmâ’nın iki evi! Size selam olsun. Geçen zamanlar acaba geri döner mi?”³²⁶

³²⁰ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e., I, 101.

³²¹ el-Meydânî, a.g.e., 249.

³²² Hûd, 11/72.

³²³ İbn Manzûr, a.g.e., IV, 2553.

³²⁴ ez-Zevzanî, a.g.e., 43.

³²⁵ el-Fîrûzâbâdî, a.g.e., II, 35.

³²⁶ Bolleli, a.g.e., 306.

3. 3. 10. TAHZİR (SAKINDIRMA)

Tahzir: “ التَّحْذِير ” Kelime olarak korkutmak, sakındırmak, uyarmak, endişelenmek ve kaygılanmak anlamlarına gelir.³²⁷ Tahzir’e örnek olarak Şems suresinin on üçüncü ayetini getirebiliriz.

فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا

“Allah'ın resûlü onlara: Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın! dedi. “ Bu ayette nidâ “ يا قوم ” (Ey kavmim!) mukadderdir ve tahzir anlamını ifade eder.³²⁸

3. 3. 11. İHTİSAS

İhtisas: “ الاختصاص ” Kelime olarak ayrıcalık vermek, ayrı tutmak, özel davranmak ve tahsis etmek anlamlarına gelir.³²⁹ Biz buna bir hadis-i şerif'i örnek getireceğiz.

نَحْنُ - مَعَاشِرَ الْأَنْبِيَاءِ - لَا نُورِثُ مَا تَرَكَنَا صَدَقَةٌ

“Biz Peygamberler topluluğu miras bırakmayız. Geride bıraktığımız mal, sadakadır.” Burada nidâ edatı hafzedilmiş olup ihtisas anlamını ifade eder.³³⁰

3. 3. 12. UYARMA

Uyarma: “ التَّنْبِيْه ” Kelime olarak uyarmak, dikkatini çekmek, işaret etmek ve haber vermek³³¹ anlamlarına gelir. Biz buna bir Hadis-i Şerif'i örnek getirebiliriz.

يَا رَبُّ كَاسِيَةِ فِي الدُّنْيَا عَارِيَةٌ فِي الْآخِرَةِ

“Ey “insanlar!” Dünyada giyinen nice kadınlar vardır ki onlar ahirette çıplaktır.”³³²

³²⁷ el-Cevherî, a.g.e., II, 626; İbn Manzûr a.g.e. II, 809-810.

³²⁸ Fadl Hasan Abbâs, el-Belâğeh Fünûnuhâ ve Efnânuhâ ‘İlmü'l-Me'ânî, Dâru'l-Furkân, Amman, 1985, 167.

³²⁹ İbn Manzûr, a.g.e., II, 1173.

³³⁰ ed-Dusûkî, a.g.e., 335; Bolleli, a.g.e., 306.

³³¹ İbn Manzûr, a.g.e., VI, 4332.

3. 3. 13. KORKUTMA

Korkutma: “ الوعيد ” Kelime olarak tehdit, korkutma, göz korkutucu ve yıldırma³³³ manalarına gelir. Buna bir beyit örnek getirebiliriz.

يا لبكرٍ أنشِرْ لي كُليِّيا * يا لبكرٍ أينَ أينَ الفرارُ !

“Ey Bekr oğulları! Benim için küleyb’i diriltiniz! Ey Bekr oğulları! Kaçışınız nerededir, nereye!”³³⁴

3. 3. 14. KÜÇÜLTME

Küçültme: “ التحقير ” Kelime olarak küçümsemek, hakir görmek, hor görmek, alçaltmak ve aşağılamak³³⁵ manalarına gelir. Biz buna örnek, kendisini öfkeliendirecek bir haber alan Utbe b. Ebu Sufyan’ın Mısır halkına sarf ettiği sözü getireceğiz.³³⁶

يا الأم أنوف ركبت بين أعيون

“Ey iki göz arasına binmiş en adî burunlar!”

Yukarıda değindiğimiz on dört maddeye Dikkat edilirse nidânın, asıl manadan çıkıp farklı manalara geldiğini görmekteyiz. Buralarda, nidâ edatlarından bir değişme söz konusu değil. Nidânın hangi manaya geldiğine dair özel bir belirtisi olmadığı ve bunun ancak kullanıldığı yere ve cümlelerin manasından anlaşılabilir bir durumdur.³³⁷

³³² Bolleli, *a.g.e.*, 306.

³³³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, VI, 4872.

³³⁴ Bolleli, *a.g.e.*, 308.

³³⁵ İbn Manzûr, *a.g.e.*, II, 939.

³³⁶ Ahmed Muhammed Faris, *en-Nidâ-u fi'l-Luğati ve'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, ts., 163.

³³⁷ Faris, *a.g.e.*, 164.

4. SONUÇ

Dil, toplumun vazgeçilmez öğelerinden biri olup toplumlar var olduklarından beri dil de var olagelmıştır. Her toplum sahip olduğu dilin doğru kullanılması, fertlere doğru bir şekilde öğretilmesi ve sonraki nesillere doğru aktarılması amacıyla çeşitli kural ve kaideler geliştirmiştir. Bu sebeple her dilin kendisine göre birtakım kaide ve kuralları vardır. Bir dili doğru anlamanın ve düzgün konuşmanın yolu da bu kuralları hakkıyla bilmekten geçer. Bu bağlamda yaptığımız bu çalışma, az da olsa Kur'an'ın dili olan Arap dilinin daha iyi anlaşılmasına hizmet edeceğini ümit etmekteyiz.

Bir dilin herhangi bir ögesi üzerinde yapılan bir çalışma, o dilin gelişim evreleri hakkında çeşitli bilgiler de verebilir. Nitekim yaptığımız bu çalışmada özelde nidâ, genelde ise Arap dilinin gelişim süreci hakkında çeşitli bilgiler edindik. Arap dilinin diğer konularında olduğu gibi gerek nidâ harflerinin sayısı gerekse münâdânın i'rabı konusunda görüş farklılıklarının olduğuna, söz konusu bu farklılıkların Arap dilinin gelişimine yönelik ciddi katkılarda bulunduğu da müşahade ettik.

Nidâ harflerinin sayısı ile ilgili olarak Arap dil bilimcileri arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Kanaatimizce bu konuda temelde bir farklılık yoktur. Var olan farklılıklar da yerel söyleyişlerden kaynaklanmaktadır. Mesela bazı dil bilimciler 'êy' edatını ayrı, 'ây' edatını ayrı bir nidâ olarak kabul etmiştir. Oysa bize göre bu iki edat arasındaki ufak farklılıklar yöresel söyleyişten kaynaklanmaktadır. Bu tarz örneklerin sayısı artırılabilir. Buna benzer durumlar, nidâ edatlarının sayılarına dair farklı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Dilin kılıçtan üstün olduğu görüşü dünyadaki bütün fikir erbablarınca benimsenir. Karşıdakini muhatap alma, ona seslenme biçimi gibi hususlar dilin gücüne güç katar. Tam da bu noktada nidâ harfleri devreye girer. Nidâ ve münâdâ konusuna yeterince vakıf olan, nidâ harflerini yerinde ve zamanında kullanan biri, dili etkili kullanma şansını da elde eder. Bu bakımdan nidâ ve münâdâ konusunun belagatla sıkı ilişki içerisinde olduğuna bu çalışmamızda müşahade ettik.

Tam mükemmeliyet arz etmese de yaptığımız bu çalışmanın bundan sonra yapılacak olan konu ile ilgili araştırmalara katkı sağlayacağını, faydalı bir basamak teşkil edeceğini ümit ediyoruz.

KAYNAKLAR

KUR'AN-I KERİM ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2006.

ABBAS, Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfi*, Dâru'l-Me'ârif, Kahire, ts.

ABDULHAMİD, Muhammed Muhyuddin, *Uddetu'l-Mesâlik ilâ Tahkiki Evdahi'l Mesâlik*, Menşurati Mektebeti'l-Asriyye, Beyrût, ts.

AKDAĞ, Hasan, *Arap Dilinde Edatlar*, Tekin Kitabevi, Konya, ts.

AKDEMİR, Hikmet, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir, 1999.

BOLELLİ, Nusrettin, *Belâgat Me'âni Bedî' İlimleri Arap Edebiyatı*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

BOSTANCI, Ahmet(Arapça I), *Anadolu Üniversitesi İlahiyat Önlisans Programı*, Eskişehir, 2010.

DAĞ, Mehmet, "Dil ve Belagat Açısından Kur'an Ayetlerinden Nidâ", "*Ekev Akademi Dergisi*", Yıl: 12, sayı: 34, 2008.

DAYF, Şevkî, *el-Mu'cemu'l-Vecîz*, Mısır, 1994.

ed-DEMÂMİNÎ, Muhammed b. Ebibekir, *Şerhud-Demâminî 'ala Muğni'l-Lebib*, Muessetu't-Tarihi'l-'Arabî, Beyrût, ts.

ed-DUSÛKÎ, Muhammed b. Muhammed, *Şuruhut-Teshil Haşiyetud-Dusûkî alâ şerhis-Sa'd*, Dâru's-Surûr, Beyrût, ts.

EKİNÎ, Muhammed Rahmi b. Ahmed, *Akdu'n-Namî alâ Şerhi Mevlana Abdurrahman el-Câmî*, el-Mektebetu'l-İslamiyye, Diyarbakır, ts.

el-EZHERÎ, Şeyh Halid b. Abdullah, *Şerhut-Tasrih ale'l-Tavdih*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, (thk.: Muhammed Basıl), 'Uyunu's-Sûd, Beyrût, ts.

el-MEYDÂNÎ, Abdurrahman Hasan, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2010.

el-BERDAÎ', Sadullah, *Hedâiku'd-Dekâik 'alâ Metni Enmuzec li'l-'Allâme ez-Zemahşerî fi'n-Nahv*, (Sadullah el-Kebir), Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, ts.

el-CÂMÎ, Nureddin Abdurrahman b. Ahmed, *el-fevâ'idu'd-Diyâ'iyye Şerhu Kâfiyeti İbni'l-Hâcip*, Salah Bilici Kitabevi, İstanbul, ts.

el-CEVHERÎ, İsmail b. Hammad *es-Sihah Tacu'l-Luğati ve Sihahu'l-'Arabiyye*, (thk.: Ahmed Abdulgaffur Attar), Dâru'l-Melayin, Beyrût, 1990.

el-ENBÂRÎ, Ebû'l-Berekât Kemalüddin Abdurrahman b. Muhammed, *el-İnsâf fi Mesâili'l-Hilâf*, Kahire, 2002.

el-EŞBİLÎ, İbn Asfur Ebu'l-Hasan Ali b. Mümin b. Muhammed b. Ali, *Şerhu Cemeli'z-Zeccacî*, (thk.: Fevazu'ş-Şiar), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1998.

el-EŞMÛNÎ, Ali b. Muhammed b. İsa Ebu'l-Hasan Nureddin en-Nahvî, *Şerhu'l-Eşmunî alâ Elfiyeti İbni Mâlik*, (*Menhecus- Salik ilâ Elfiyeti İbn Mâlik*), (thk.: Muhyuddin Abdulhamid), Dâru'l-Kitabi'l-'Arabiyye, Beyrût, 1955.

el-FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdiduddin Muhammed b. Ya'kûb, *el-Kâmûsu'l-Mûhît*, Mısır, ts.

el-HAMIDÎ, İsmail b. Musa el-Malikî, *Şerhu'l-'Allame eş-Şeyh Hasan el-Kufrevî alâ Metni'l-Ecrumiyye*, Sankafura, ts.

el-HAŞİMÎ, es-Seyyid Ahmed, *el-Kevâ'idu'l-Esasiyye li-Luğeti'l-'Arabiyye*, Beyrût, h. 1354.

el-HATİBÎ, Abdullatif Muhammed, Sa'd Abdulaziz Masluh, *Nahvu'l-'Arabiyye*, Mektebetu Dâri'l-'Arûbeh, Kuveyt, 2000.

el-KUFREVÎ, eş-Şeyh Hasan, *Şerhun 'ala Metni'l-Ecrumiyye*, Sankafura, ts.

el-MEYLÂNÎ, Muhammed b. Abdurrahman el-'Umeyrî, *Şerhu'l-Muğnî*, Salah Bilici Kitabevi, İst., ts.

el-MURÂDÎ, el-Hasen b. Ebî Kasım, *Tavdihu'l-Mekâsıd*, (thk.: Abdurrahman Ali Suleyman), Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, 2001.

el-MÜBERRED, Ebu'l-Abbas Muhammed b. Yezid, *el-Muktadeb*, (thk.: Muhammed Abdulhalik), Kahire, 1994.

es-SEBBAN, Ebu'l-İrfan Muhammed b.Ali, *Haşiyetu's-Sebban 'ala Şerhi'l-Eşmunî*, (thk.: Taha Abdurrauf Sa'dî), el-Mektebetu't-Tevfikiyye, ts.

es-SÂMERRÂÎ, Fadıl Salih, *Me'âni'n-Nahv*, Dâru'l-fikr, Amman, 2000.

es-SUYÛTÎ, Celalüddin Ebu'l-Fazl Abdurrahman b. Ebubekir Ahmed Şemsuddin, *Hemu'l-Hevâm'i fi Şerhi Cem'i'l-Cevâmî*, (thk.: Ahmed Şemsuddin), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.

et-TAFTAZÂNÎ, Sadeddin Mes'ud b. Ömer b. Abdullah, *Muhtasaru'l-Me'ânî*, Midyat, ts.

_____ *Şeruhu's-Sa'ad 'ala Tasrifî'z-Zencânî*, Midyat, ts.

el-GALAYİNÎ, Şeyh Mustafa, *Cam'i'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, el-Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrût, 1993.

ez-ZEMAHŞERÎ, Ebu'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve 'Uyuni'l-Ekâvil fi Vucûhit-Te'vil*, Beyrût, 1995.

ez-ZEVZANÎ, Ebu Abdullah Hüseyin b. Ahmed, *Şerhu'l-Mu'allâkatis-Sab'a*, Muessesetu'r-Risale, Beyûrt, 2004.

FADL HASAN ABBÂS, *el-Belâğeh Fünûnuhâ ve Efnânuhâ 'İlmü'l-Me'ânî*, Dâru'l-Furkân, Amman, 1985.

FARIS, Ahmed Muhammed, *en-Nidâu fi'l-Luğâti ve'l-Kur'an*, Dâru'l-Fikr, ts.

FEYYAD, Suleyman, *en-Nehvu'l-'Asrî*, Merkezu'l-Ehrâm, 1995.

İBN HİŞAM, Ebu Muhammed Abdullah Cemaluddin el-Ensârî, *Muğni'l-Lebîb 'an Kutubi'l-E'ârib*, (thk.: Abdullatif Muhammed el-Hatib), Kuveyt, 2000.

_____ *Evdahu'l-Mesâlik ila Elfiyeti İbn Mâlik*, Menşurati Mektebeti'l-'Asriyye, Beyrût, ts.

_____ *Şerhu Katru'n-Nedâ ve Bellu's-Sadâ*, Midyat, ts.

İBN MÂLİK, Cemaleddin Muhammed b. Abdullah et-Tâî el-Endülüsî, *Şerhu't-Teshîl*, (thk.: Abdurrahman es-Seyyid ve Muhammed Bedvi'l-Mahtun), Hecr, 1990.

_____ *Şerhu'l-Kâfiyyeti's-Şafiyye*, Dâru'l-Me'mun li't-Turâs, Mekke, 1982.

İBN MANZÛR, Cemaluddin Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem b. Ali b. Ahmed b. Ebi'l-Kâsım b. Hubkate İbn Manzûr el-Ensârî, *Lisanü'l-'Arab*, (thk.: Abdullah Ali el-Kebir ve bşk.), Dâru'l- Me'ârif, Kahire, ts.

İBN NEDİM, Ebû'l-Ferec Muhammed b. Ebi Y'akub İshak, *el- Fihrist, Dâru'l- Kutubi'l-'İlmiyye*, Beyrût, 2010.

İBN YA'İŞ, Muvafikuddin Ya'ış b. Ali, *Şarhu'l-Mufassal, İdaretu Tab'ati'l- Muniriyye*, Mısır, ts.

KAYAPINAR, Mustafa, "Arap Dilinde Terhîm", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*", 2011.

MUHAMMED HARUN, Abdusselam, *el-Esalibu'l-İnşaiyye fin-Nahvi'l-'Arabî*, Kahire, 2001.

MUTÇALI, Serdar, *el-M'ucemu'l-'Arabiyyu'l-Hadis*, (Arapça Türkçe Sözlük), Dağarcık Yayınları, İstanbul, ts.

MÜŞRÎ, Muhammed, *Murakebü'n-Nidâ fi'l-Kur'ani'l-Kerim Beyne'l-Me'âni'n- Nehviyye ve Delalâtu'l-Hitab*, Muntavara Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi, (Doktora tezi), Cezayir, 2009.

NASIF, Hafni ve bşk., *Ed-Durusu'n-Nahviyye*, Dâru'l-Îlâfi'd-Devliyye, Kuveyt, 2009.

RADÎ, Muhammed b. Hasan, *Şerhu'l-Kâfiye*, (thk.: Yahya Beşir Mısırî), Neşru Resaili'l-Cami'â, Suudi Arabistan, 1996.

SİBEVEYH, Ebu Bişr Amr b. Osman b. Kanber, *el-Kitab*, (thk.: Abdusselâm Muhammed Hârun), Beyrût, 1988.

ÖZET

Dil en önemli iletişim aracıdır. Yanlış anlaşılmanın önüne geçilmesi ile toplumdaki huzur ve düzenin sağlanmasına yönelik kuralların anlaşılması ancak doğru, anlaşılır ve düzgün bir dil ile mümkün olur. Bu bağlamda bir dile vakıf olmanın en önemli yolu o dilin kurallarını bilmekten geçer. Çalışmamızın esasını teşkil eden ‘Nidâ Edatları ve Münâdâ’ konusu da Arap Dili ve Belagatine dair önemli bir bölümü oluşturmaktadır.

Tezimizin birinci bölümünde gramer açısından nidâ edatlarının sayısına, nidâ edatlarının hazfına; münâdâ ve münâdâ türlerine, münâdânın tabilerine, münâdânın hazf ve ‘irabına değinildi. Ayrıca münâdâ ile ilgili terhîm, istigâse, nudbe gibi konular ve nidâyâ mahsus olan isimler ele alındı.

Tezimizin ikinci bölümünde nidâ edatları ve münâdânın belagat açısından önemini incelendi.

Bu çalışmada Arap dilinde nidâ ve münâdâ ile ilgili çalışma yapmış önemli dil bilimcilerin görüşlerine tarafsız bir şekilde yer verilerek ilgili konular farklı boyutlarıyla değerlendirildi.

SUMMARY

Language is the most important communication way. Preventing the misunderstanding and ensuring peace and order in society is only possible with the correct, understandable and proper language. So, the best way to be aware of a language is to know the rules of the language. The subjects of interjection prepositions and a public crying which constitute the main study contain a basic part of Arabic language and eloquence.

In the first part of thesis, it was touched on the number of the interjection prepositions in terms of gramer, elision of interjection prepositions and types and follower of a public crying, elision, and diction of the public crying. Moreover, it was dealt with the subjects of dropping the last letter of a noun, asking for help and lament linked to public crying and the names that special to interjection.

In the second part of the thesis, the interjection prepositions and the importance of public crying in terms of eloquence were analyzed.

In this study, it was handled objectively the views of the important linguistics who studied interjection and public crying in Arabic language and evaluated the related topics in different ways.

